

MERRE TART TÖRÖKORSZÁG?

—

Törökország gazdasága a kilábalás időszakában

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Fekete József György
II. éves Geográfus MSc szakos hallgató

Témavezető
Dr. Radics Zsolt
egyetemi adjunktus
Debreceni Egyetem, Földtudományi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék

DEBRECEN
2012. november 12.

Összefoglaló (rezümé)

Törökország a heterogén történelmi, társadalmi, politikai és gazdasági tényezők révén elkülönül a Közel-Kelet arab államaitól, átmenetet képez az Európai Unió és a Közel-Kelet közt. Különleges földrajzi helyzetének köszönhetően évezredek óta összekötő kapocs Európa és Ázsia közt, szoros gazdasági szálak fűzik az EU-hoz. Atatürk reformjai a fejlődés útjára állították Törökországot.

Az ország iparának a mai napig meghatározó szerepe van a gazdasági növekedésben. A mezőgazdaságra támaszkodó élelmiszer- és textilipar mellett a XXI. század elejére a világszínvonalú járműipar, gépgyártás, elektronikaipar és az építőipar jelentik a húzóágazatokat. Az exporttevékenység folyamatosan bővül. Törökország legfontosabb kereskedelmi partnerét az Európai Unió jelenti. A szolgáltatói szférában a turizmus, a kereskedelem, a telekommunikáció és a közlekedés a meghatározó.

Törökország nettó importőr negatív külkereskedelmi mérlege miatt, ezáltal nagyon ráutalt a külföldi tőkére. A gazdasági növekedés fenntartása érdekében gyorsan növekvő piacokat kell találnia. A külgazdasági kezdeményezések célja a török gazdasági kapcsolatok nagyobb diverzifikálása, ami az EU tagállamokkal történő kereskedelem csökkentésével és a közel-keleti, észak-afrikai és ázsiai országok kereskedelem volumenének növekedésében valósul meg. A folyamat már a globális gazdasági válság előtt elkezdődött, az euró válsága viszont felgyorsította ezt a folyamatot. Egyre nagyobb a szomszédos országokkal, és az úgynevezett „Török Köztársaságokkal” kiépített kapcsolatok gyorsabb fejlesztése.

Évente átlagosan 12 török multinacionális vállalat került fel a Forbes „The World’s 2000 Largest Public Companies” ranglistájára 2006 és 2012 között. A vállalatok összesített piaci értéke ebben az időszakban évente átlagosan 100 milliárd dollár volt.

A vállalatok sikeressége a teljesíthető közép- és hosszú távú stratégiai célokban; a külföldi tőkebefektetésekben; az országon kívüli befektetések számának növekedésében, az ennek köszönhető szerteágazó nemzetközi kapcsolatrendszerben és az egyre növekvő török középosztály növekedésében keresendő, akiknek növekszik a rendelkezésre álló szabad jövedelme, ezáltal nő a vállalatok teljesítménye is.

A vállalatok több tízezer munkahelyet teremtenek, emellett a gazdasági növekedés mozgatórugói. Jó hírnevet szereznek más török vállalatoknak, ezáltal úttörők a kis- és középvállalkozások számára.

Megfigyelhető, hogy Törökországban az alacsony termelési költségek, a rendelkezésre álló fiatal munkaerő és a kedvező környezet jelentenek versenyelőnyt más országokkal szemben.

A gazdasági világválság előtt Törökország a nemzetközi piacok által elvárt költségvetési fegyelmet tanúsította, az infláció csökkenő tendenciát mutatott, fontos reformokat vezettek be a költségvetés, a bankszakma, a társadalombiztosítás, és az egészségügyi szolgáltatások terén.

A válság legnagyobb vesztesei a járműipar, az építőipar és az energiaszektor voltak. A török autógyártás volumene 2009-ben 33 százalékkal zuhant. A világgazdasági válság idején a török gazdasági recessziót a turizmus fékezte, ahol folyamatos volt a növekedés.

2010-ben a külföldi tőkebefektetések újbóli fellendülése kompenzálta az államháztartási deficitet és ezzel megteremtődött a gazdasági növekedés előfeltétele. A beruházások újbóli beindulása a belföldi vállalatokat is felbátorította, akik a szigorított hitelígényleti felvételek ellenére újonnan felvett hitelekből és a részvénykibocsátások által felduzzasztott likvid pénzállományból teremtett régi/új munkahelyekkel hozzájárultak a munkanélküliség csökkenéséhez.

A befektetett tőke elvárt hozama (ROI) Törökországban meghaladja a 6,5 százalékot, amely a legtöbb uniós országban elvárt értéknél magasabb, így Törökországot az euró krízis rövid távú nyertesévé vált. A magas ROI tovább növelheti a külföldi tőkebefektetéseket GDP-hez viszonyított arányát és magában hordozza a hosszú távú növekedés lehetőségét.

A 2012-2017 közötti kilátások kedvezőek, továbbra is átlag 5% feletti gazdasági növekedésre, egyszámjegyű inflációra és 2% alatti költségvetési hiányra lehet számítani. A gyorsan növekvő Kelet-Ázsia országok és az EU gazdasági növekedésének határai miatt Törökország földrajzi elhelyezkedése egyre jelentősebb szerepet jelent. Törökországnak hamarosan egy dilemmával kell szembenéznie: mindenáron törekedik arra, hogy az unió új délkelet-európai tagállama legyen, vagy izoláltan fejlődve az Ottomán Birodalomhoz hasonló gazdasági nagyhatalommá válik a Közel-Keleten?

Tartalomjegyzék

Összefoglaló (rezümé).....	2
Tartalomjegyzék.....	4
Bevezetés.....	6
1. Törökország helyzete a XXI. század elején	7
1.1 Általános jellemzők.....	7
1.2 Törökország az első világháború után.....	7
1.3 Kemal Atatürk reformjai (1922-1938)	8
1.4 Népesség.....	9
1.5 Térszerkezet	11
1.5.1 Általános jellemzők.....	11
1.5.2 Törökország területi felosztása.....	11
2.Törökország gazdasága	13
2.1 Rövid gazdaságtörténeti áttekintés az 1970-es évektől a 2008-2009-es gazdasági válságig.....	13
2.2 Gazdasági szerkezet	14
2.3 Gazdasági mutatók	16
2.4 Húzóágazatok	21
2.4.1 Mezőgazdaság	21
2.4.2 Textilipar és élelmiszeripar	21
2.4.3 Gép- és járműgyártás.....	22
2.4.4 Építőipar	23
2.4.5 Telekommunikáció.....	23
2.4.6 Pénzügyi szektor	24
2.4.7 Turizmus.....	25
2.5 Törökország földrajzi régióinak rövid ismertetése.....	28
2.5.1 Fekete-tengeri régió.....	28

2.5.2 Márvány-tenger melléke (Marmara)	28
2.5.3 Égei-tenger partvidéke	29
2.5.4 Földközi-tenger partvidéke.....	29
2.5.5 Közép-anatóliai régió	30
2.5.6 Kelet-anatóliai régió	30
2.5.7 Délkelet-anatóliai régió	30
2.6 Külkereskedelem	31
2.7 Makroszinten is jelentős török multinacionális vállalatok.....	38
2.7.1 Garanti Bank	40
2.7.2 Isbank	42
2.7.3 Koc Holding	43
2.7.4 Türk Telekom	44
2.7.5 Turkcell	46
2.7.6 Enka.....	46
2.7.7 Turkish Airlines.....	49
2.7.7 A vállalatok rövid értékelése	51
2.8 Versenyképesség	51
3.Törökország és a 2008-2009-es világgazdasági válság.....	58
3.1 Törökország a válság idején	58
3.2 Törökország a válság utáni években	64
3.3 Jövőkép.....	66
Összefoglalás, konklúzió.....	69
Függelék	77
Irodalomjegyzék.....	83
Ábrajegyzék	92
Táblajegyzék	95

Bevezetés

Törökország napjainkban Európa és a világ egyik leggyorsabban fejlődő, makroszinten is jelentős gazdasága. Hidat képez az Európa és Ázsia közt. Társadalmát a globalizáció és a vallási konzervativizmus kettőssége jellemzi. Csatlakozási törekvése az Európai Unióhoz évtizedek óta kulcskérdés.

Dolgozatom célja azt bebizonyítani, hogy Törökország az Unió csatlakozás nélkül is kivételes növekedésre képes a következő évtizedben, ezért a csatlakozási tárgyalások előmozdítása a török fél szempontjából háttérbe szorul.

A dolgozat három fő tartalmi egységre bontható. Az első blokkban Törökország általános helyzetét mutatom be a XXI. század elején. Ebben a részben Törökország első világháború utáni helyzetére, Mustafa Kemal Atatürk egész államot átfogó reformjaira, Törökország demográfiai adataira és az ország térszerkezetére térek ki bővebben.

A második rész Törökország gazdaságának átfogó ismertetését tartalmazza. A fejezet Törökország rövid gazdaságtörténeti áttekintésével (az 1970-es évektől a 2008-2009-es gazdasági válságig) kezdődik. Ezt követően ismertetem a török gazdaság szerkezetét és elemzem a fontosabb gazdasági mutatókat és bemutatom a húzóágazatokat (mezőgazdaság, textilipar, élelmiszeripar, gép- és járműgyártás, építőipar, telekommunikáció, pénzügyi szektor és turizmus). A fejezet második felében Törökország földrajzi régióit ismertetem röviden, elemzem Törökország külgazdaságát. Ezt követően olyan globálisan is meghatározó török multinacionális vállalatok profilját mutatom be, mint a Garanti Bank, az Isbank, a Koc Holding, a Türk Telekom, a Turkcell, az Enka és a Turkish Airlines. A második részt Törökország nemzetközi versenyképességének ismertetése zárja.

A dolgozat utolsó nagyobb fejezete Törökországot mutatja be 2008-2009-es gazdasági világválság idején. Kitérek a válság rövid- és középtávú hatásaira is, valamint megpróbálom felvázolni a török gazdaság jövőbeli helyzetét.

A TDK dolgozatot egy pár oldalas összefoglaló zárja.

Kutatásom alapját a különböző, főként angol nyelvű folyóiratok és szakirodalmak adták. A különböző gazdasági jellemzők bemutatása több intézmény, szervezet; gazdaság- és területfejlesztési koncepciók által közölt általános és statisztikai adatok alapján történt meg. A téma a későbbiekben tovább vizsgálható Törökország és az Európai Unió közötti kapcsolatrendszer, valamint a gazdasági növekedést veszélyeztető/hátráltató társadalmi ellentétek szemszögéből.

1. Törökország helyzete a XXI. század elején

1.1 Általános jellemzők

Törökország a heterogén történelmi, társadalmi, politikai és gazdasági tényezők révén elkülönül a Közel-Kelet arab államaitól, átmenetet képez az Európai Unió és a Közel-Kelet közt. Különleges földrajzi helyzetének köszönhetően évezredek óta összekötő kapocs Európa és Ázsia közt, emiatt stratégiai szempontból a mai napig fontos fekvésű.¹

Területe 783 ezer km² (ebből földrajzilag körülbelül 3% tartozik Európához),² fővárosa Ankara.

NATO tagsága révén a közel-keleti kérdés egyik legfontosabb keleti láncszeme.

Szoros gazdasági szálak fűzik az EU-hoz: az 1963-ban aláírt Ankarai Egyezményben Törökország és az Európai Közösség kölcsönösen elkötelezte magát arra, hogy megkezdik a vámtarifák és mennyiségi korlátozások folyamatos megszüntetését, harmonizálják gazdaságpolitikájukat, valamint a lehetőséget adnak a török munkások szabad áramlására. 1973-ban Kiegészítő Jegyzőkönyvet adtak ki az átmeneti időszakra vonatkozó szabályokkal. 1987-ben Törökország kérelmezte teljes jogú tagságát. 1996 januárjában vámunió lépett életbe a két fél között. Az 1999-es Helsinki Csúcson Törökország megkapta a tagjelölt státuszt.

1.2 Törökország az első világháború után

A mai Törökország történelme az első világháborút lezáró békeszerződésekkel kezdődik, de a török hagyományok természetesen sokkal régebbre, a gazdag és sokat hódító Oszmán-török Birodalom korára vezethetők vissza (a hosszú történelmi ismertetéstől most eltekintek).

Törökország az első világháborúban „Európa beteg embereként”³ a vesztesek oldalán, a központi hatalmak oldalán harcolt. Az 1920. augusztus 10-én írta alá a sèvres-i békeszerződést, megfosztotta az Oszmán Birodalmat területeinek nagy részétől. Kelet-Thrákia és Szmirna környéke a szerződés szerint a görögöket illette, Kelet-Anatóliában létrejött volna egy független örmény állam, a Boszporusz nemzetközi ellenőrzés került. A britek kaptak

¹ Transzítútvonalak: a Boszporusz-tengerszoros szabad hajózhatóságát az 1936-os Montreux Egyezmény garantálja; Tigris – Eufrátesz forrásvidéke

² Forrás: CIA World Factbook - Turkey <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

³ Társadalmi-gazdasági problémák

mandátumjogot⁴ Palesztinában, Transzjordániában és Irakban, a franciák pedig Szíriában és Libanonban. Moszultól északra a kurdok autonóm területet kaptak, azzal az ígérettel, hogy egy évben belül elszakadhatnak az anyaországtól, Iraktól. Olaszország megkapta volna Anatólia déli részét.⁵

A Mustafa Kemal vezette török nemzetgyűlés elutasította a békeszerződést. 1919-1923 között háborúval vívta ki annak felülvizsgálatát, melynek eredményeképpen 1923. augusztus 24-én megkötötték a lausanne-i békeszerződést. Az újonnan alakult Török Köztársaság megtarthatta a kurdok és örmények lakta területeket, a nyugati hatalmaknak pedig ki kellett vonulniuk az ország területéről. Törökország elveszítette Ciprust, Irakot és Szíriát, megtarthatta viszont Isztambult, Kelet-Trákiát és Szmírnát.

1.3 Kemal Atatürk reformjai (1922-1938)⁶

"Népemet mindaddig kézen fogva vezetem, ameddig nem lesznek biztosak a léptei, és ameddig nem ismeri útját. Akkor majd szabadon választja meg vezetőjét, és önmagát is tudja kormányozni. Népem addigra már felkészült lesz, és én visszavonulhatok. Előtte azonban semmiképp!" – Mustafa Kemal, 1926. augusztus 26.⁷

- Köztársaság kikiáltása 1923. október 29-én
- Az ország fővárosának Ankarát tette meg
- Iszlám világi hatalmának felszámolása
 - állam és az egyház szétválasztása
 - a *saríá*⁸ eltörlése
- Polgári törvénykezés bevezetése olasz modell alapján
- A Gergely-naptár és nemzetközileg elfogadott mértékegységek bevezetése
- Új török ABC bevezetése a latin ABC alapján
- Vallási iskolák eltörlése, nemzeti oktatási rendszer bevezetése, egyetemi oktatási rendszer reformja
- Szakítás a hagyományos öltözködéssel (*fez*⁹ megtiltása)

⁴ A mandátumot kapott országok megbízást kapnak az adott terület kulturális-gazdasági fejlesztésére. A mandátumjog meghatározott időre szólt, de nem lett az adott ország teljes jogú gyarmata a hagyományos értelemben.

⁵ Flesch, István. A Török Köztársaság története 26.p.

⁶ Forrás: The Cambridge History of Turkey, Volume 4 pp. 147-172

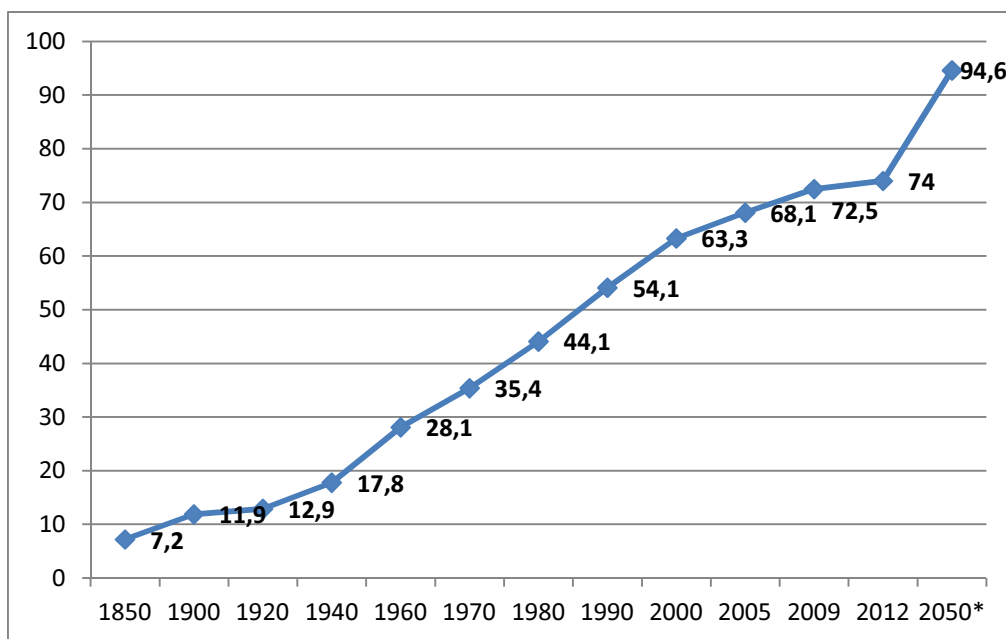
⁷ Forrás: <http://torokorszag.network.hu/blog/torokorszag-egzotikus-vilaga-hirei/musztafa-kemal-ataturk-a-modern-torokorszag-megalapitoja>

⁸ A zárójelben dőlt betűvel szedett rész a török megnevezésre utal

- Nők egyenjogúságának törvénybe iktatása
- Etatizmus gazdaságpolitikája:
 - o tömegközlekedés és a közlekedéshez szükséges infrastruktúra fejlesztése
 - o kulcspárágak államosítása
 - o új üzemek alapítása állami bankok segítségével
 - o állami szektor: mai ipari termelés 40 százaléka
 - o modern mezőgazdasági technikák és eszközök bevezetése

1.4 Népeség¹⁰

Törökország lakossága a 2009-es népszámlálási adatok alapján 72,5 millió fő volt (az EU második legnépesebb állama lenne csatlakozása esetén). A népességnövekedés éves üteme 1,45 százalék (az '50-es években elérte a 3 százalékot). A tartományok 83 százalékában növekedett a lakosság. Egyedül a szegényebb keleti régiókban figyelhető meg a népesség csökkenése az elvándorlás miatt. A népsűrűség 94 fő/km².

1. ábra: Törökország lakosságának változása (millió fő)¹¹

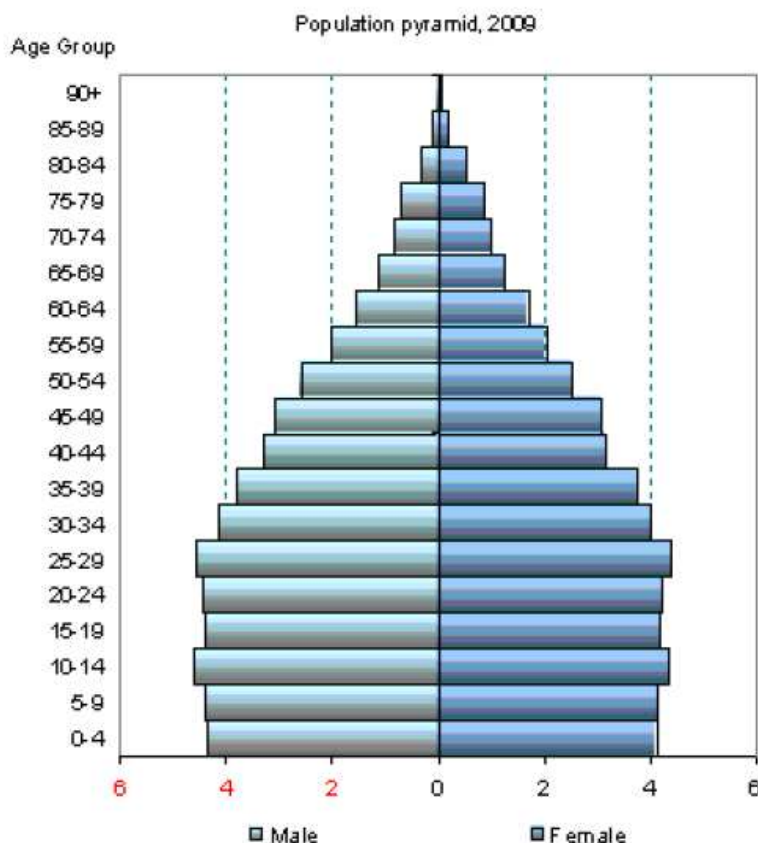
⁹ Hagyományos török fejfedő

¹⁰ Forrás: CIA World Factbook - Turkey <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>; Address Based Population Registration System - 2009 Population Census Results <http://www.sesric.org/files/nso/1293.pdf>

¹¹ Forrás: World Bank Group és <http://www.populstat.info/Asia/turkeyc.htm> alapján saját szerkesztés

Az urbanizáció üteme még mindig növekedést mutat: a lakossága 76 százaléka él városokban, az összlakosság 17,8 százaléka (13 millió fő) él Isztambul tartományában.

A lakosság fele 29 évnél fiatalabb! A fiatal korstruktúra napjainkban a Törökország gazdasági fejlődésének egyik hajtóereje.

2. ábra: Törökország korfája a 2009-es népszámlálás adatai szerint¹²

A XX. sz. elején a lakosság alig fele volt török, azonban az 1923-as görög-török népességcsere és a későbbi évtizedek nemzeti kisebbségeit érintő hátrányos (esetenként erőszakos) rendelkezések hatására ma egy statisztikailag homogén nemzetállam jött létre. A lakosság 99,8 százaléka (többségében szunnita) mohamedán vallású.

Az ország legnagyobb kisebbségét a kurdok¹³ teszik ki, számuk a lakosság 17-18 százalékára tehető. Becslések szerint a lakosság további 7-12%-át teszik az örmények, szírek, arabok, azeriek, zazák stb.

A nők megítélése és megbecsülése az Atatürki reformok ellenére a mai napig ellentmondásos Törökországban. Egyszerre érvényesülnek a nyugati minták és a tradíciók is.

¹² Address Based Population Registration System - 2009 Population Census Results

<http://www.sesric.org/files/nso/1293.pdf>

¹³ A hivatalos álláspont szerint olyan, mint kurd kisebbség nem létezik, csupán hegyi törökök

Törökország népességének elemzésekor fontos kitérni a kelet-nyugati irányú népességvándorlásra a szegényebb Kelet-Anatóliából a városok és Nyugat-Törökország felé. A törökök nagy része nem áll meg a határnál, napjainkban közel 3,5 millió vendégmunkás él Nyugat-Európában. A vendégmunkások enyhítenek a munkanélküliségen, keresetük pedig javítja az ország fizetési mérlegét. A vendégmunkások több mint fele (2 millió fő) Németországban vállal munkát. További népszerű célpont még Franciaország, valamint az '80-as évektől az Arab-öböl menti országok (600 ezer fő).

1.5 Térszerkezet

1.5.1 Általános jellemzők

Törökország térszerkezetét nagyrészt a történelmi kapcsolatok és a természeti környezet határozzák meg. Általánosságban elmondható, hogy a legsűrűbben lakott, legfejlettebb körzetek északnyugaton (Isztambul környékén) találhatóak; a legtermékenyebb területek a déli és a nyugati partvidéken találhatók. A gazdasági aktivitás szintje kelet felé, a gyéren lakott belső magasföldek felé hanyatlik. Ahogy korábban írtam a ritkán, lakott, de magas természetes szaporodású keletről, a nyugati fejlődési pólusok felé a legnagyobb a migráció.

1.5.2 Törökország területi felosztása

Törökországot az 1941. június 6-21 között tartott I. Földrajzi Konferencián osztották fel hét földrajzi régióra.¹⁴ A régiókat a táj jellege, klímája, talajszerkezete, vegetációja, lakossága, közlekedési adottságai stb. alapján különítették el. A hét régiót¹⁵ (*bölge*) Anatólián belül-, és a környező tengerekhez képest elfoglalt helyzete szerint további két csoportra bonthatjuk:¹⁶

- négy külső régióra: Fekete-tengeri régió (*Karadeniz*), a Márvány-tengeri régió (*Marmara*), az Égei-tengeri régió (*Ege bölgesi*) és a Földközi-tengeri régió (*Akdeniz*).
- három belső régióra: Közép-anatóliai régió (*İç Anadolu*), Kelet-anatóliai régió (*Doğu Anadolu*) és Délkelet-anatóliai régió (*Güneydoğu Anadolu*).¹⁷

¹⁴ Ezek a régiók nem tekinthetők adminisztratív egységnek, csupán földrajzi, demográfiai és gazdasági elkülönítés céljából vezették be őket

¹⁵ A régiók részletesebb ismertetésére a 2.5 alfejezetben kerül sor

¹⁶ A hét régiót további 21 szubrégióra (*bölüm*) bonthatjuk, de ezek részletezésére a dolgozat tartalmi követelményei miatt nem térek rá.

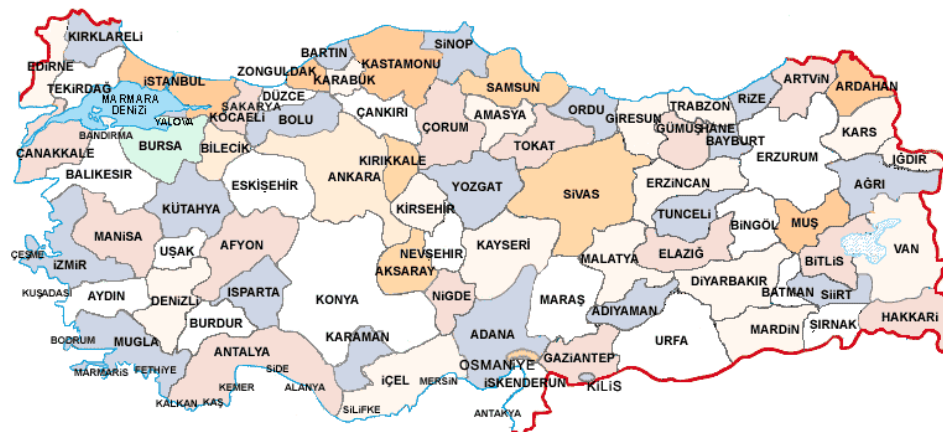
¹⁷ Forrás: <http://www.allaboutturkey.com/regions.htm>

3. ábra: Törökország régiói¹⁸

A regionális felosztás kritikája napjainkban, hogy nem tükrözi az országon belüli jelenlegi gazdasági kapcsolatokat, erővonalakat.¹⁹

Törökország legnagyobb területi egységei a tartományok (*il*), melyekből 81 van. Minden tartománynak (régebben *vilajet*) van kormányzója (*vali*). Minden tartomány rendelkezik egy önkormányzati központtal (*il merkezi*), mely a központi körzetben található (*merkez ilçe*); egy tartományhoz általában több körzet (*ilçe*) is tartozik. A nagyobb városoknak, mint például Isztambul, saját kerületei (*semt*) vannak (például Kadıköy), amelyek *mahallé*kra oszlanak (például Fenerbahçe). Az önkormányzati központ neve legtöbbször megegyezik a tartomány nevével is. Egy körzeten belül városi és vidéki területek is lehetnek. A központi körzetet egy kinevezett kormányzó-helyettes igazgatja, minden más járást alkormányzó (*kaymakam*). Minden városnak saját önkormányzata van (*belediye*), amit a polgármester (*belediye başkanı*) irányít.²⁰

4. ábra: Törökország tartományai²¹

¹⁸ Forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0f/Turkey_Regions.png

¹⁹ Today's Zaman - Why was Turkey divided into seven geographical regions? 2011.10.20

²⁰ Forrás: Törökország tartományai Wikipedia szócikk

http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g_tartom%C3%A1nyai

²¹ Forrás: <http://www.isvesosyalguvenlik.com/anasayfa/trmapiller.gif>

2. Törökország gazdasága

2.1 Rövid gazdaságtörténeti áttekintés az 1970-es évektől a 2008-2009-es gazdasági válságig

Atatürk reformjait követően (ld. 1.3-as pont) a török gazdaságon fél évszázadon át sokoldalú, de kevésbé termelékeny (feldolgozó) ipar jellemezte, ezáltal nem volt versenyképes a nemzetközi piacokon. Mivel a Közel-Kelet országaitól eltérően nincsenek nagy kőolajmezői, a '70-es évek olajárrobbanása deficitbe és eladósodásba sodorta az országot. A török gazdaság legsúlyosabb válsága alakult ki az Oszmán Birodalom összeomlása óta. 1979-re a hiperinfláció veszélye fenyegetett, az ipari létesítmények teljesítménye alig érte el kapacitásuk felét, az ország fizetéseképtelenné vált külföldi hiteleinek törlesztésében.

Az 1980-as évek elején Süleyman Demirel és Turgut Özal elnöksége alatt a kormány átszervezte importhelyettesítő gazdaságpolitikáját és gazdasági reformokat vezetett be, melytől a hosszú távú gazdasági növekedést várták. Az új liberális gazdaságpolitika megkönnyítette a külföldi tőke beáramlását, vámszabadterületeket hoztak létre, tért engedtek a magánszektornak, a pénz és hitel kiadás szigorú ellenőrzésébe kezdtek, leértékelték a török lírát, megreformálták az adórendszert, az exportorientált iparágak és az idegenforgalom fejlesztésébe kezdtek.

A gazdasági programnak köszönhetően Törökország túljutott a krízisen, lehetősége volt újbóli kölcsönök felvételére, melyekből megalapozhatták a későbbi gazdasági növekedést. A török líra leértékelése az exportot évente 45 százalékkal növelte, de a gazdaság még nem állt rá a tartós növekedés pályájára.

1980-1993 között a közel-keleti térségben több háború is pusztított (Irak-Irán háború, Öböl-háború), melynek következtében Törökország hol növekedési, hol krízisperiódusokat élt át. 1994-re a gazdaság a magas kormánykiadások és a megnövekedett külföldi hiteltartozások miatt a vállalatok és magánszemélyek a bizonytalanság miatt megtakarításaikat dollárban kezdték tartani, amely a török líra túlzott leértékeléséhez vezetett. Törökország kénytelen volt eladni valutatartalékai nagy részét, hogy megállítsa valutája leértékelődését, de az így keletkezett hiány miatt megszorításokat kellett bevezetni. A megszorítások bejelentésének megtételéig 1993 vége és 1994 áprilisa között a török líra 75 százalékkal értékelődött le a dollárral szemben. A költségvetés kiadásainak csökkentése, az adóemelés és az állami vállalkozások privatizációja megállította a recessziót, növekedtek a reálbérek, de az infláció még mindig magas volt.

Az 1996 januárjában életbe lépett vámunió az Európai Unióval felszámolta a vámokat, mennyiségi korlátozásokat és a technikai jellegű korlátokat, a kereskedelem fellendülésével pedig gazdasági növekedéshez vezetett. A kapcsolatok a vendégmunkások miatt főként Németországgal erősödtek, német-török vegyes vállalatok jöttek létre.

2001 egy újabb súlyos válságot hozott a törökök számára. Újra a korábbi válságok során tapasztalt problémák merültek fel: a török líra jelentősen leértékelődött ez által erősödött az inflációs nyomás. A 2001 májusában meghirdetett gazdasági program célja az 52 százalékos infláció és a „csupán” 3 százalékos gazdasági visszaesés volt.

A gazdaság stabilabbá válása politikai okokra vezethető vissza. 2003-ban az azóta is kormányzó Recip Tayyip Erdogan vezette Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) került hatalomra. Korábban a gyenge koalíciós pártok a megegyezés hiánya miatt semmilyen komolyabb programot nem tudtak végigvinni. Az egy párti kormányzás alatt sokkal hatékonyabban valósult meg a gazdasági tervek kidolgozása és megvalósítása. A hosszú időn keresztül hullámozó teljesítményű török gazdaságot a 2001-es válságot követően a pénzügyi szektorban és a közsférában végrehajtott reformokkal stabilizálták és rövid időn belül sikerült tartós növekedési pályára állítani²² (a 2008-2009-es világgazdasági válság kitöréséig). Az infláció 2006-ra 68-ról 7 százalékra csökkent!²³ A reformcsomagnak köszönhető továbbá az export folyamatos növekedése, török valuta erősödése és megújítása.²⁴

2.2 Gazdasági szerkezet

Törökország gazdasági szerkezetét tekintve elmondható, hogy az alkalmazottak közel fele a szolgáltató szektorban dolgozik, a mezőgazdaságból élők száma folyamatosan csökken a másik két szektor javára, de még így is hihetetlenül magas. Többek közt ennek köszönhető, hogy az élelmezés területén az ország teljesen önellátó. A térségben szinte egyedülállóan nagy vízkészleteknek köszönhetően széles spektrumú gabona-, zöldség- és gyümölcstermesztés folyik, a hegyvidéki területeken az állattartás az elterjedtebb.

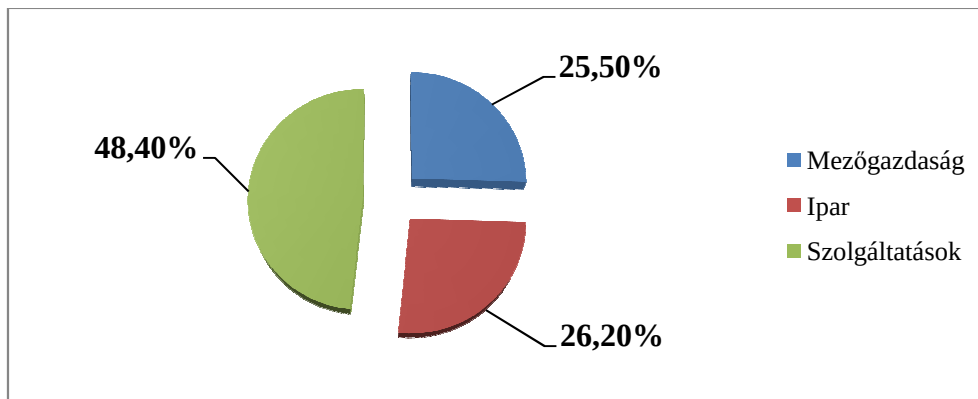
Az ország iparának a mai napig meghatározó szerepe van a gazdasági növekedésben. A mezőgazdaságra támaszkodó élelmiszer- és textilipar mellett a XXI. század elejére a világszínvonalú járműipar, gépgyártás, elektronikaipar és az építőipar jelentik a

²² Forrás: Magyarország Főkonzulátusa Isztambul, Törökország
<http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/Istanbul/hu/gazdasag/>

²³ Önis, Ziya; Bakır, Caner: Turkey's Political Economy in the Age of Financial Globalization: The Significance of the EU Anchor in South European Society & Politics, Volume 12, Number 2, June 2007 pp. 147-164

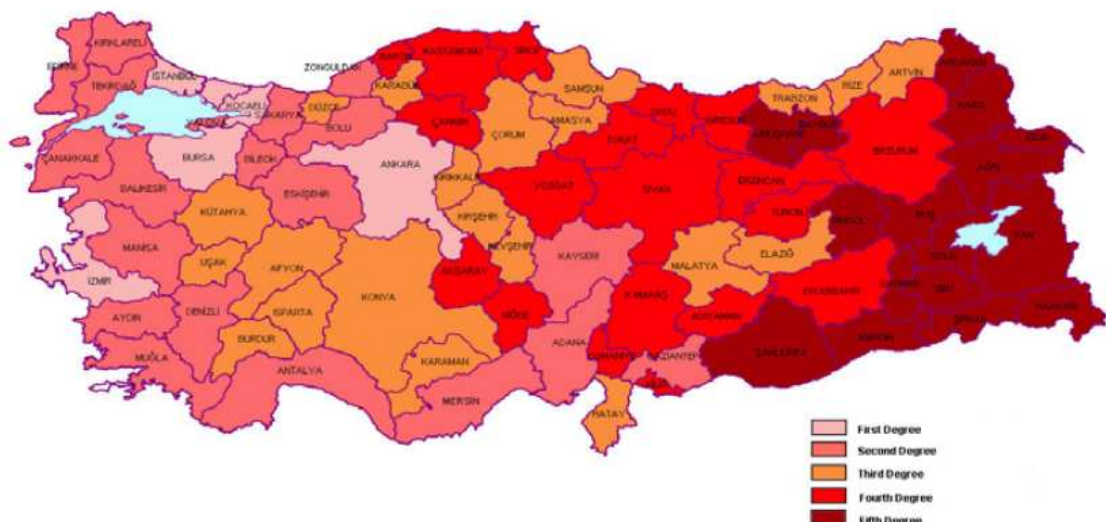
²⁴ 2003-ban a decemberében a török parlament elfogadta a „hat nulla levágásáról” és az új török líra bevezetéséről szóló törvényt. Az új török líra 2009. december 31-ig volt forgalomban, helyét a török líra vette át (2009-ben egyszerre voltak forgalomban).

húzóágazatokat. Az exporttevékenység folyamatosan bővül. Törökország legfontosabb kereskedelmi partnerét az Európai unió jelenti, kivitelének több mint fele a 27 tagországba irányul, és az import döntő többsége is onnan érkezik. Törökország legnagyobb export partnerei Németország, Nagy-Britannia, Irak és Olaszország; import partnerei Kína, Németország, Nagy-Britannia, Irán és Oroszország.

5. ábra: A foglalkoztatottság szektoriális eloszlásban (2010), CIA World Factbook adatai alapján saját szerkesztés

A szolgáltatói szférában a turizmus, a kereskedelem, a telekommunikáció és a közlekedés a meghatározó. Az ország gazdag történelmi és kulturális öröksége mellett éghajlata és kedvező földrajzi fekvése miatt népszerű turisztikai desztinációt jelent. A pénzügyi egyensúlyt tovább javítja az idegenforgalom és a GDP 4-5 százalékát meghaladó működő tőke beáramlás.²⁵

6. ábra: Regionális egyenlőtlenségek Törökországban a társadalmi-gazdasági fejlettség alapján²⁶

²⁵ A részletes adatokat ld. később

²⁶ Forrás: Özaslan-Dincer-Özgür: Regional Disparities and Territorial Indicators in Turkey: Socio-Economic Development Index (SEDI) <http://www.sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/858.pdf>

A regionális egyenlőtlenségek leküzdése további megoldandó problémát jelent a török gazdasági vezetés számára. A GDP/fő az Izmit-központú Kocaeli tartományban megközelíti a 30 ezer USD-t, míg a délkeleti Sirnak tartományban a 2 ezer dollárt sem éri el.

2.3 Gazdasági mutatók

A gazdasági fejlettség legelterjedtebb mutatószáma több kritikája ellenére (pl. nem számolja a háztartáson belüli munkavégzést) továbbra is a GDP,²⁷ ezért én is ennek a mutatónak az ismertetésével kezdem. Törökország éves GDP adatait öt Európai Unió országával hasonlítottam össze. Két fejlett nyugat-európai gazdasági hatalommal: Németországgal és az Egyesült Királysággal, két válságban lévő dél-európai állammal: Spanyolországgal és Görögországgal, valamint Magyarországgal. Az összehasonlítás alapjául azért választottam az amerikai dollár állandó 2005-ös árfolyamát, mert így sokkal pontosabban összehasonlítható az adott évek reálgazdasági növekedése vagy esetleges csökkenése.

	Törökország	Görögország	Spanyolország	Egyesült Királyság	Németország	Magyarország
1990	8088,28	17325,03	19776,66	22428,09	25881,05	13119,69
2000	9827,63	20316,73	25147,12	29056,47	30297,63	13673,57
2005	11464,73	24348,4	27392,04	32737,95	31145,3	16975,56
2006	12091,74	25595,46	28044,43	33385,62	32302,18	17663,57
2007	12488,23	26258	28527,09	34321,35	33402,79	17711,25
2008	12405,5	26113,39	28353,04	33717,89	33828,87	17663,57
2009	11655,23	25162,29	27082,63	32025,5	32175,89	17900,93
2010	12564,04	24207	26968,43	32474,7	33414,44	16709,78
2011	13466,33	22558,03	27063	32473,55	34436,85	17925,39

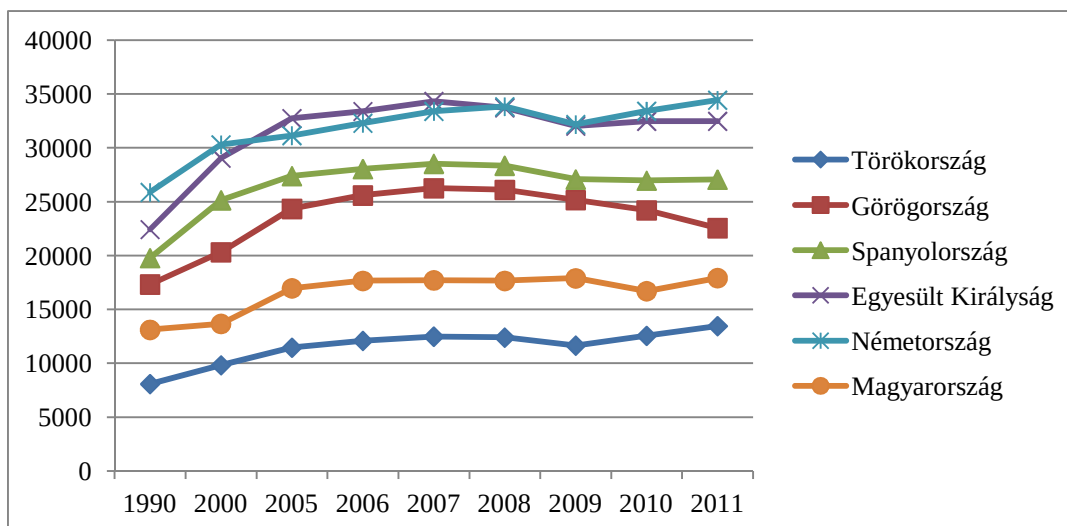
1. táblázat: Egy főre jutó GDP, vásárlóerő-paritás (állandó, 2005-ös nemzetközi dollárárfolyamon),²⁸ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

A trendvonal az összes ország esetén növekedést mutat 1990-től 2007-ig. A növekedés Törökország, Görögország és Spanyolország esetén 30-35 százalék; az Egyesült Királyság, Németország és Magyarország esetén körülbelül 25 százalék. Ez azzal magyarázható, hogy Németország és az Egyesült Királyság már korábban megközelítette növekedési határait,

²⁷ A világgazdasági válság Törökországra gyakorolt hatásairól részletesebben a 3. fejezetben írok

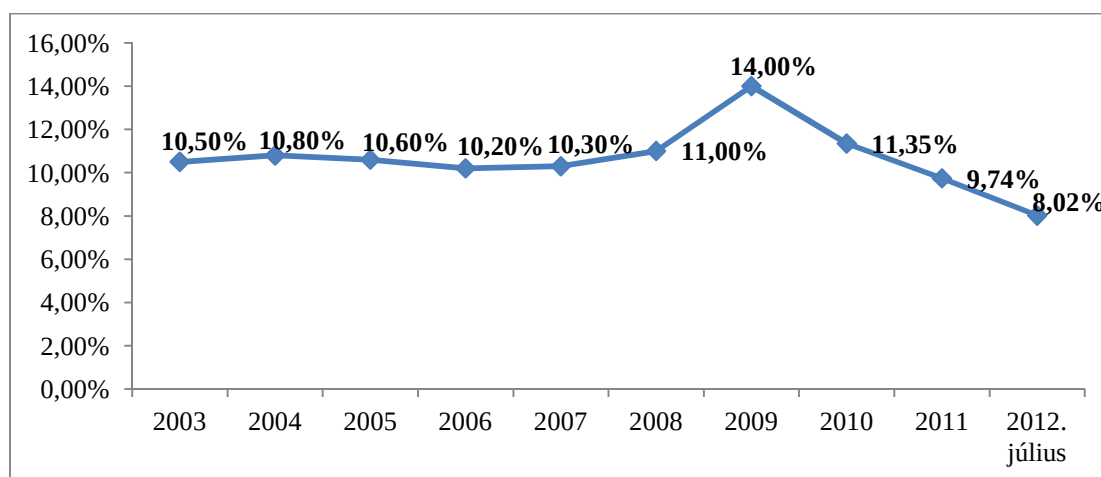
²⁸ Egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) vásárlóerő-paritásban kifejezett értéke. A GDP vásárlóerő-paritásban kifejezett értéke az össztermék értéke nemzetközi dollárba átváltva a vásárlóerő-paritás szerint számított árfolyam alapján. Egy nemzetközi dollár az adott GDP arányában ugyanakkora vásárlóerővel rendelkezik, mint az USA-dollár az Egyesült Államokban. A GDP alapján az összes hazai gazdasági szereplő által hozzáadott bruttó érték összege plusz a termékadók, mínusz a termékek értékében nem szereplő esetleges terméktámogatások. Az értéket az előállított eszközök értékcsökkenése vagy a természeti erőforrások kimerülése vagy pusztulása miatti levonások nélkül kell kiszámítani. Az adatok állandó, 2005-ös nemzetközi dollárárfolyamon értendők.

Magyarország a rendszerváltást követő politikai-gazdasági bizonytalanság és a belső piac határai miatt csak korlátozott növekedésre volt képes. A két dél-európai állam a külföldi tőkebefektetések és a turizmus fellendülése, Törökország pedig a liberalizált gazdaságpolitikája nyomán ért el ekkora növekedést.

7. ábra: Egy főre jutó GDP, vásárlóerő-paritás (állandó, 2005-ös nemzetközi dollárfolyamon); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

A világgazdasági válság kitörése óta a legtöbb állam a recesszió és a stagnálás periódusába került. Görögországban közel 14 százalékos lett a visszaesés, Spanyolország és az Egyesült Királyság reál GDP-je nem érte el a 2007-es szintet, Magyarországon stagnálás, Németországban minimális növekedés tapasztalható²⁹. A kivételt Törökország jelenti, amely egy 6 százalékos visszaesés után 14 százalékos növekedésre volt képes.

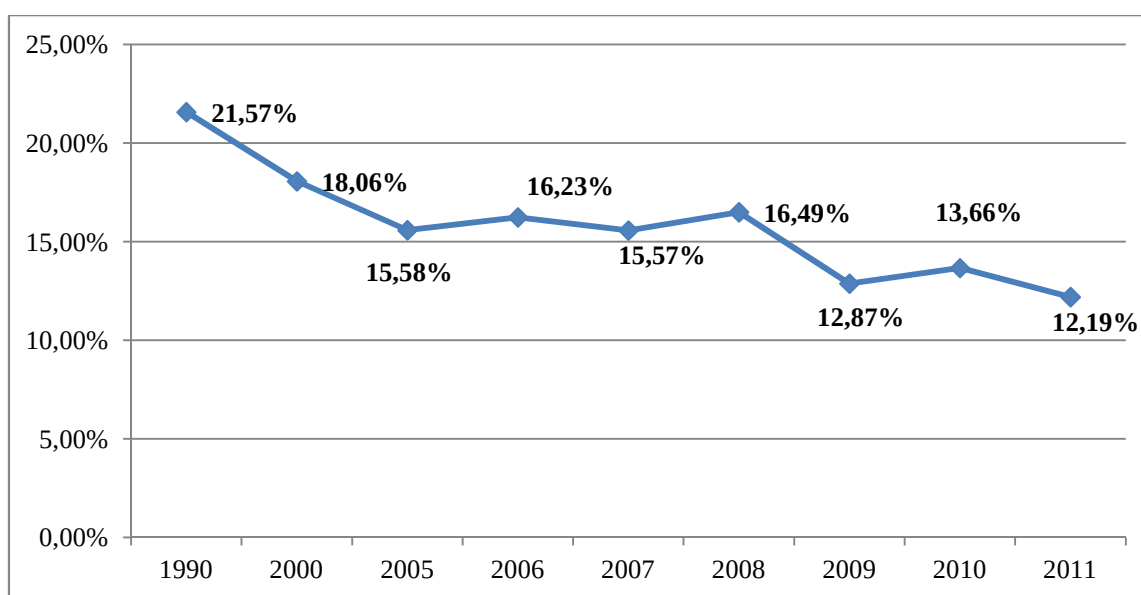
8. ábra: A munkanélküliség aránya Törökországban 2003 és 2012 júliusa között;³⁰ World Bank Group és a tradingeconomic.com adatai alapján saját szerkesztés

²⁹ Az okokra a dolgozat tartalmi korlátai miatt nem térek ki.

³⁰ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) meghatározása szerint a munkanélküliek a gazdaságilag aktív népesség azon tagjai, akiknek nincsen munkájuk, ám munkaképesek és munkát keresnek, beleértve azokat a személyeket is, akik elvesztették a munkájukat, vagy önként távoztak a munkahelyükről.

A 8. ábra szemlélteti a munkanélküliség alakulását 2003 és 2012 júliusa között. 2003 és 2008 között a munkanélküliség stagnált, majd a világgazdasági válság második évre 14 százalékra nőtt. Azóta viszont az arányszám gyakorlatilag felére csökkent és 2012 júliusára az évezred legalacsonyabb értékét érte el.³¹

A 9. ábra a bruttó megtakarítások arányát mutatja. Ezt az arányszámot azért tartom fontosnak megemlíteni, mert ez mutatja a jövedelem azon részét, amelyet a lakosság nem költ el, ezáltal a későbbi gazdasági növekedések egyik legfontosabb eszköze. A tendencia minimális csökkenést mutat, azonban a GDP növekedése miatt a bruttó megtakarítások minden évben nőnek, de legalább stagnálnak. Az EU átlag 11-12 százalék körül mozgott ebben az időben.³²

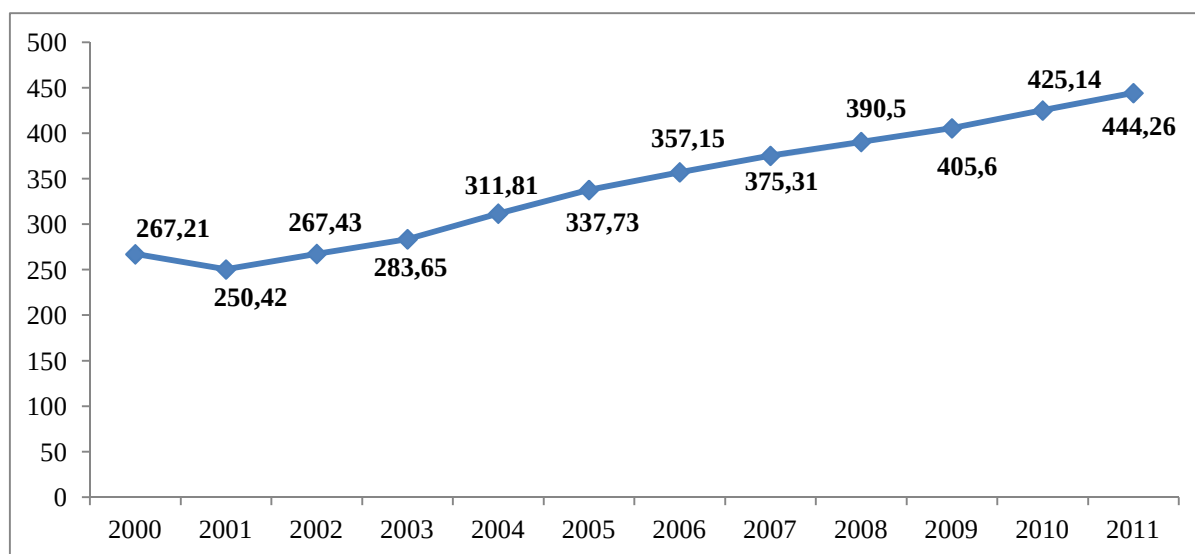
9. ábra: Bruttó megtakarítás a GDP százalékos arányában;³³ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

A 10. ábra Törökország jövedelmének alakulását mutatja az ezredfordulótól napjainkig. A jövedelem a GDP és a külkereskedelmi cserearányok korrekciójának összegeként adható meg. Az adatok a dollár állandó, 2000-es árfolyamán értendők. Az ábrából leolvasható, hogy a jövedelmet vizsgálva a legnagyobb visszaesést a 2001-es belső gazdasági válság jelentette, amely nagyon visszavetette az exporttevékenységet. Meglepő módon a reáljövedelem alakulása töretlen emelkedést mutatott a világgazdasági válság két évében. Ezen mutató szerint a 2001-es válság sokkal súlyosabban érintette Törökországot, mint a globális válság.

³¹ Ez az érték az év végére minimálisan emelkedhet, mivel a turizmus nyáron enyhíti a szezonális munkanélküliséget.

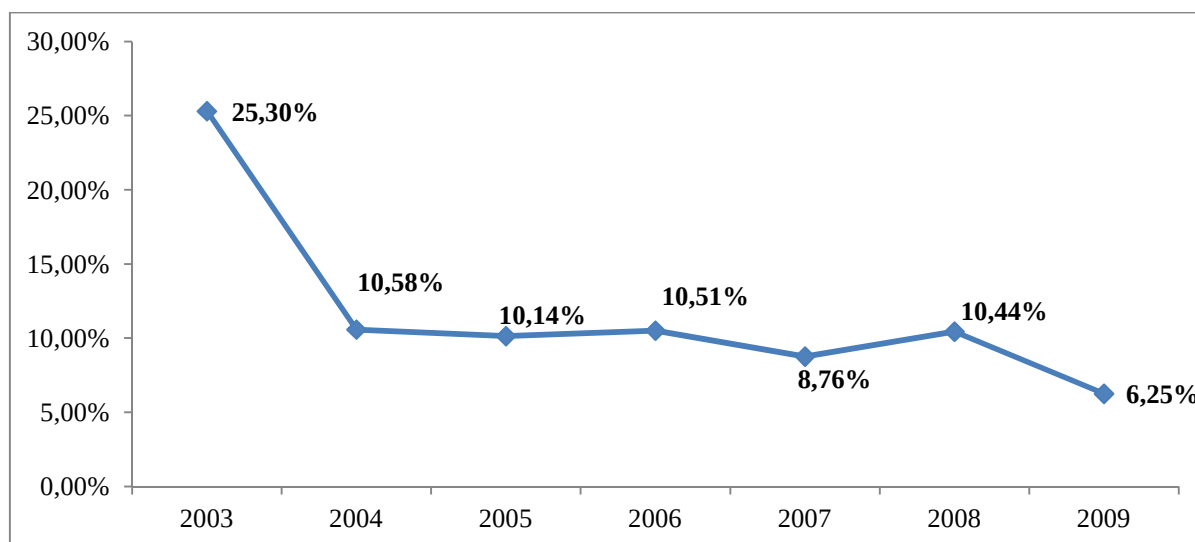
³² Forrás: KSH

³³ A bruttó megtakarítások számítása: a bruttó nemzeti jövedelem mínusz a fogyasztás, plusz a nettó transzferek.

10. ábra: Jövedelem (a dollár állandó, 2000-es árfolyamán); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

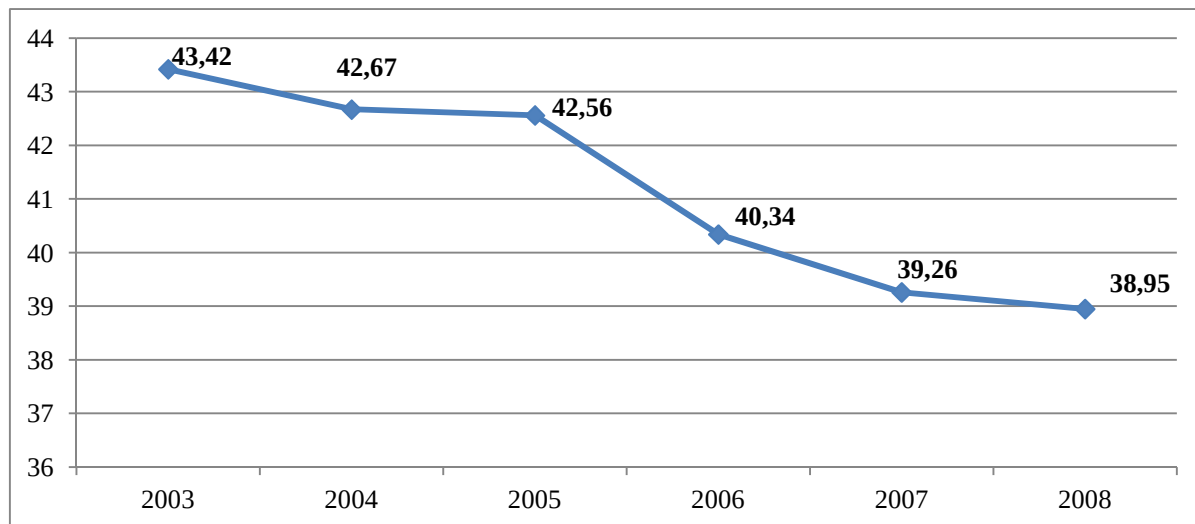
Törökországban a XX. század folyamán hatalmas problémát jelentett a gazdasági növekedést visszavetítő általában minimum két számjegyű infláció. A 11. ábra Erdogan kormányzása óta mutatja az infláció alakulását, amely a reformintézkedésnek köszönhetően a várt mértékben csökkent 25 százalékról mindössze 6 százalékra, amely hatalmas plusz terhektől szabadítja meg a török lakosságot.

11. ábra: Az infláció százalékos alakulása a fogyasztói árakra vetítve;³⁴ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

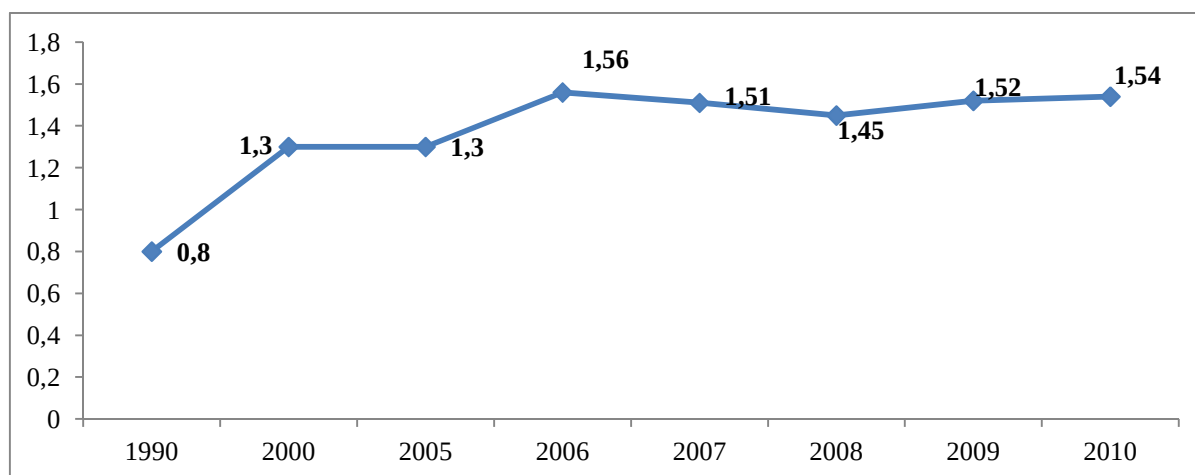
³⁴ A fogyasztói árindex szerint mért infláció egy adott áru- és szolgáltatáscsomag -- amely lehet állandó vagy adott időközönként, például évente változó -- megvásárlásához szükséges átlagos fogyasztói kiadások éves százalékos változását méri.

A 12. ábrán a Gini-index alakulását kívánom bemutatni szintén az AKP kormányzása óta. Az adatok nem a legfrissebbek, de a tendencia így is kiválóan olvasható. Mivel az index folyamatosan a nulla felé közelít elmondható, hogy a jövedelemelosztás egyre inkább kezd kiegyenlítődni, a középosztály egyre duzzad, növekszik a jólét.

12. ábra: Gini-index;³⁵ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

Az 1000 főre jutó orvosok számának alakulása a szociális ellátó rendszer fejlődésének eredményét mutatja be a 13. ábrán. Közel kétszer annyi orvos jut egy emberre, mint 20 évvel korábban. Az utóbbi évek stagnálása, kis emelkedése is sikeresnek mondható figyelembe véve, hogy a népesség folyamatosan emelkedik, de ennél nagyobb ütemben nő az orvosok száma.

13. ábra: Orvosok száma (1000 főre);³⁶ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

³⁵ A Gini-index azt méri, hogy egy gazdaságban a jövedelem (illetve bizonyos esetekben a fogyasztás) háztartások közötti eloszlása milyen mértékben tér el a tökéletesen egyenlő eloszlástól. A teljes kapott jövedelem kumulatív százalékos értékeit egy Lorenz-görbe rajzolja fel a keresők számával szemben, és a legszegényebb egyénből vagy háztartásból indul ki. A Gini-index a Lorenz-görbe és az abszolút egyenlőség elméleti vonala közötti távolságot méri, és a vonal alatti maximális terület egy százalékos érték formájában van kifejezve. Így a Gini-index 0 értéke tökéletes egyenlőséget, a 100-as indexérték tökéletes egyenlőtlenséget jelent.

2.4 Húzóágazatok

A következőkben azon ágazatok rövid bemutatása következik, amelyek leginkább meghatározzák az ország jelenlegi gazdaságát.

2.4.1 Mezőgazdaság

A mezőgazdaság legfontosabb feladata az egyre növekvő népesség ellátása, Törökország a teljes önellátásra törekszik. A vezető szerep a növénytermesztésé. Az XX. század közepétől a pusztai legelőket is művelés alá vonták, mára az ország közel 40 százaléka áll művelés alatt. Mivel a megművelhető földterületek már szinte teljes egészében felhasználás alatt vannak, így a terménynövekedés csak a mezőgazdasági technológiák korszerűsítésével érhető el. Ezzel ellentétben az országot egészségtelen birtokszerkezet jellemzi, a parasztgazdaságok fele mindössze 1-5 hektár területű, ahol korszerűtlen technikákkal folyik a földművelés. A nagyobb gazdaságok Délkelet-Anatóliában, az Adanai-síkságon és az Égei-tengerre nyíló völgyekben találhatók. A földművelés kettős arculatú, mivel a csapadékszegény Anatóliai-fennsíkon monokulturális búza- és árpatermesztés folyik főleg önellátásra; míg a mediterrán partvidékeken sokoldalú, specializált, intenzív gazdálkodás, kertszerű művelés (városok környékén) zajlik. Itt termelik az export 20 százalékát kitevő gyapotot, dohányt, friss és szárított gyümölcsöket (füge, mazsola, dió, mogyoró, citrusfélék).

A növénytermesztés vezető szerepe ellenére az állatállomány tekintélyesnek mondható. Főleg parasztgazdaságok foglalkoznak állattartással, de a félnomád pásztorkodás is elterjedt a hegyvidéki területeken. A szarvasmarha állomány 13 millió egyedre tehető. Tejhozamuk viszonylag alacsonynak (1600 kg/év), mivel nemcsak tejtermelésre, hanem igavonásra, öntözőberendezések hajtására is használják az állatokat. A juh és kecske állomány is együttesen 30 millióra tehető és folyamatos emelkedést mutat.³⁷ A gyapjú a textilgyártás alapanyagát adják, valamint a törökök nemzeti eledele a birkahús. A nagy állatállomány hátránya a legelők túlzott igénybevétele és az erdők megújulásának akadályozása.

2.4.2 Textilipar és élelmiszeripar

Törökországban mindkét iparág több száz éves múltra tekint vissza, az ipari foglalkoztatottak legnagyobb aránya még mindig ezekben az iparágakban dolgozik.

³⁶ Az orvosok mérőszáma az általános és szakorvosokat egyaránt magába foglalja.

³⁷ Török Statisztikai Hivatal honlapja <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10820>

A textilipar főként a hazai nyersanyagbázisra épül. A gyártás központja a Márvány-tengeri régió (Isztambul, Izmit, Bursa), Földközi-tengeri régió (Adana és környékén gyapottermelés) és a nagyobb városok (Ankara, Izmir). Ezekben a régiókban terjedt el leginkább a gyapjufeldolgozás, melynek legfontosabb ága a szőnyegszövés.

A mezőgazdaságra épülő élelmiszeripar üzemei legtöbbször a termelőhelyek közelében, a nagyvárosokban és kikötőkben dolgozzák fel a gabonát, olajnövényeket, cukorrépát, citrusféléket és a teát. Az élelmiszeripar kiemelkedő ágát jelenti a dohányipar, mely főként exportra termel, így termelési központjai a kikötővárosok: Izmir és Samsun.

2.4.3 Gép- és járműgyártás

A gépgyártás korábban széles skálájú, de elmaradott volt. Az elmúlt húsz évben az iparág főként a jármű és autógyártásnak köszönhetően hatalmas fejlődésen ment keresztül.

Az autógyártás fellendülése Törökországban a kilencvenes évek elején kezdődött egyre több külföldi licenc átvételével (francia, olasz, japán, amerikai márkák). Az Európai Unió és Törökország között 1996-ban megszületett vámuniós megállapodás exportösztönzésének köszönhetően a gyártók nemcsak a hazai-, hanem a nemzetközi piacra is egyre nagyobb ütemben termeltek. Egyre több török cég kezdett beszállítani ezeknek a gyáraknak, így a gyártás az import alkatrészek helyett egyre inkább belföldi alapokra kezdett támaszkodni. A gyártás és törökországi személygépjárművek száma 2001-től évi 8-11 százalékkal nőtt. 2008-ban a Törökországban gyártott 1,3 millió autóból 900 ezer ment exportra. A török járműiparban 300 ezren dolgoznak, ebből 50 ezer embert közvetlenül a 15 autógyárban, 250 ezret pedig 900 beszállítónál alkalmaznak.

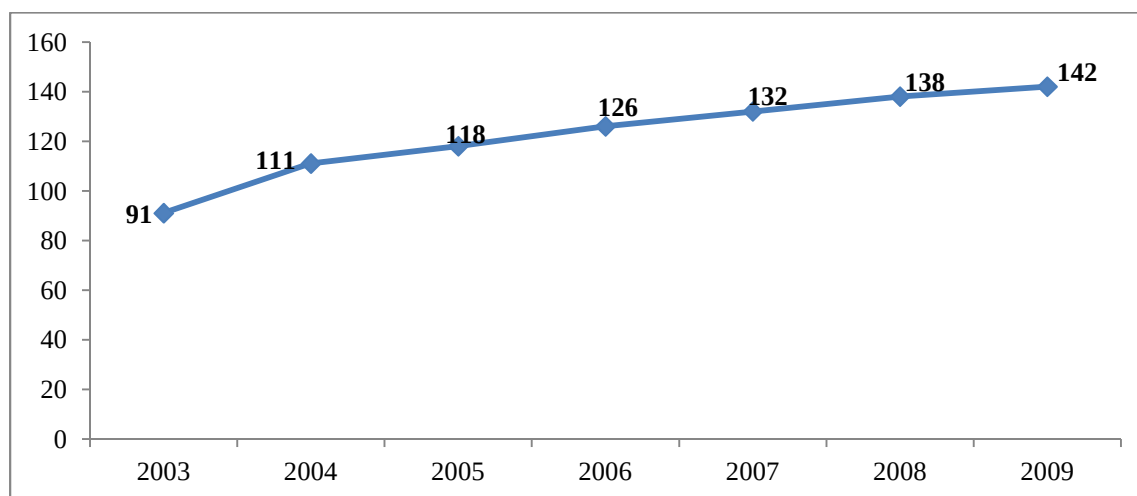
A „török Detroitban” idén ismét emelkedett a termelés: a Bursába települt világmárkák vezetői szerint sokat jelent a hazai munkaerő lelkesedése és lojalitása, a FIAT-nál olaszul, a Toyotánál japánul is megtanult néhány török alkalmazott. A nyugat-európaival azonos technológia, a közös beszállítóktól származó alkatrészek és minőségbiztosítási rendszerek mellett kedvezően hat a termékminőségre, hogy egy török nem külföldön vendégmunkásként, hanem hazájában dolgozik.³⁸

Az OICA adatai szerint Törökország a világ 16. legnagyobb autógyártója vált, pár éven belül az Egyesült Királyságot is lekörözheti.³⁹

³⁸ Népszabadság 2011.november 23.

³⁹ Forrás: <http://oica.net/category/production-statistics/>

Az iparág további fontos szegmensei a mezőgazdasági gépgyártás, szerszámgépek gyártása, a háztartási gépek gyártása, a kereskedelmi hajóépítés, a katonai repülőgépgyártás és a hadfelszerelések gyártása.

14. ábra: Gépjárművek száma (1000 főre),⁴⁰ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

2.4.4 Építőipar

A török építőipar a török gazdasági növekedés egyik legnagyobb haszonélvezője és egyben mozgatórugója. 2009-ben a neves „Engineering News-Record (ENR)”, építőiparral foglalkozó szaklap a világ 225 legnagyobb építőipari vállalata 33 török céget választott be a legnagyobb közé, ezáltal Kína után (54) Törökország adta a második legtöbb vállalatot.⁴¹ Ezen a cégek nemcsak belföldön, hanem külföldön is jelentős építőipari tevékenységet végeznek, főként Oroszországban, Romániában, Kazahsztánban, az Egyesült Arab Emírátsokban és Afganisztánban.

Az építőipari tevékenység legnagyobb hányadát az út- és vasútépítés, az ipari létesítmények és repülőtér építése teszi ki.

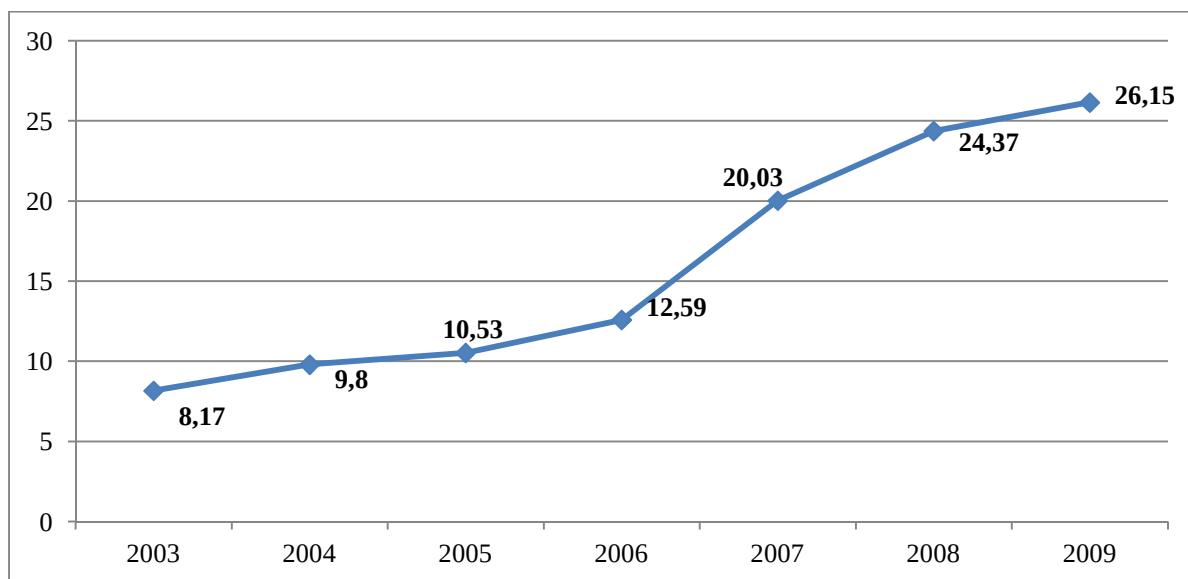
2.4.5 Telekommunikáció

A telekommunikáció liberalizációja 2004-ben kezdődött és azóta is tart. Mára főként privát szolgáltatók működtetik a vezetékes telefonvonalakat, a mobilhálózatot és az internethálózatot. 2009-es statisztikai adatok szerint Törökországban 16,5 millió vezetékes telefon-előfizető, 62,77 mobiltelefon-előfizetés és 26 millió internet-felhasználó van. A mobilelőfizetések és az internet-felhasználó száma 2003-2009 között több mint

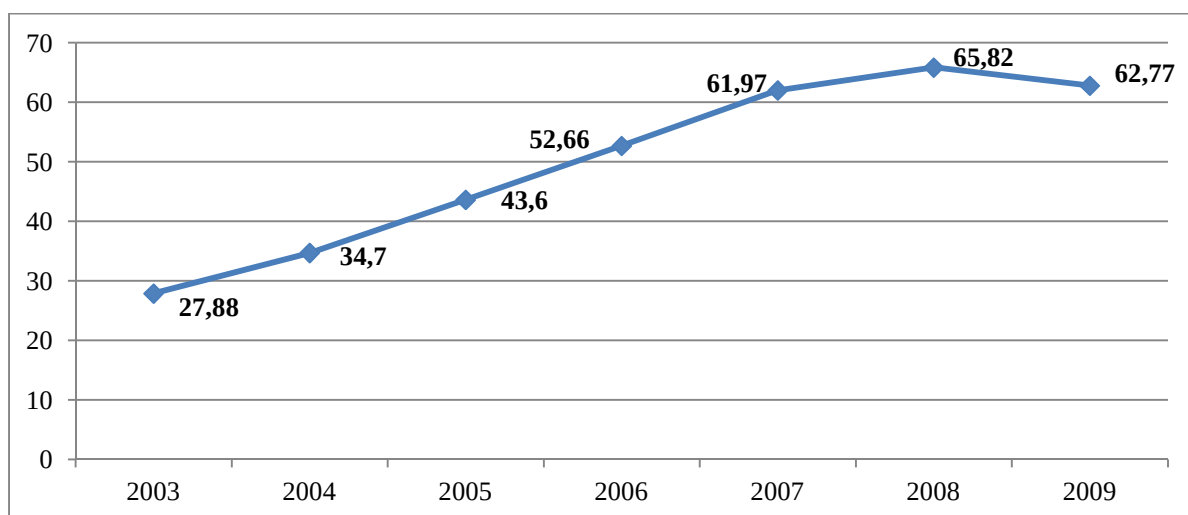
⁴⁰ A gépjárművek közé tartoznak az autók, a buszok és tehergépjárművek, a kétkerekű járművek azonban nem. A népesség az évközépi népesség abban az évben, amelyre vonatkozóan rendelkezésre állnak adatok.

⁴¹ Forrás: Hürriyet Daily New 2010.08.27.

kétszeresére nőtt. A regionális egyenlőtlenségek a felhasználók számában itt is nagyon magasak. A szektor a külföldi befektetések kedvelt célpontja.

15. ábra: Internet-felhasználók (millió fő); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

16. ábra: Mobiltelefon-előfizetések (millió darab);⁴² World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

2.4.6 Pénzügyi szektor

A Törökországi Központi Bankot 1930-ban alapították. Kizárólagos joga van a pénzkibocsátásban, valamint a deviza átutalásokat is ez a bank kezeli. Az Isztambuli Értéktőzsde jelenlegi formájában 1986 óta működik, a bejegyzett vállalatok száma 371. Elődje a Török Értéktőzsde 1866-ban kezdte működését.⁴³

⁴² A mobiltelefon-előfizetések a celluláris technológiát alkalmazó, a nyilvános vonalas hálózathoz hozzáférést biztosító nyilvános mobiltelefon-szolgáltatásra vonatkozó előfizetések. A számlás és feltöltőkártyás előfizetések egyaránt ideértendők.

⁴³ Forrás: Az Isztambuli Tőzsde honlapja <http://www.ise.org/Home.aspx?sfopt=true>

1991-ig a magánszektor számára a hatályos törvények és a mindenkori kormány hozzáállása miatt szinte lehetetlen volt. Ebben az évben Mesut Yilmaz miniszterelnök különleges engedélyt adott öt elismert üzletember számára, hogy bankot alapítsanak. A következő hét évben a privátszektor további engedményeket kapott, 1998-ra 72 különböző bank lett az országban. Nagy részüket építőipari vállalatok üzemeltették, akik ezekben a bankokban forgatták a pénzüket, így egy lazán működő bankrendszer jött létre. A 2001-es gazdasági válságot követően teljesen megreformálták és stabilizálták a bankrendszer, a bankalapítást és működtetést szigorú szabályrendszernek rendelték alá. A politikai hatásokat minimalizálták és szigorították a kölcsönfelvételeket.

Jelenleg a török bankszektor egyike Kelet-Európa, a Közel-Kelet és Közép-Ázsia legerősebb és leggyorsabban fejlődő bankszektorainak. Az eszközök 34 százaléka az öt legnagyobb bankra koncentrálódik.⁴⁴ Több nemzetközileg is ismert és elismert bank üzemeltet fiókot Törökországban. Arab kereskedelmi bankok is nyitottak fiókot az országban, amelyek az iszlámtörvénykezés szerint működnek, konzervatív befektetési politikát folytatnak. A telekommunikáció mellett a pénzügyi szektorba a legnagyobb a külföldi tőke beáramlása.

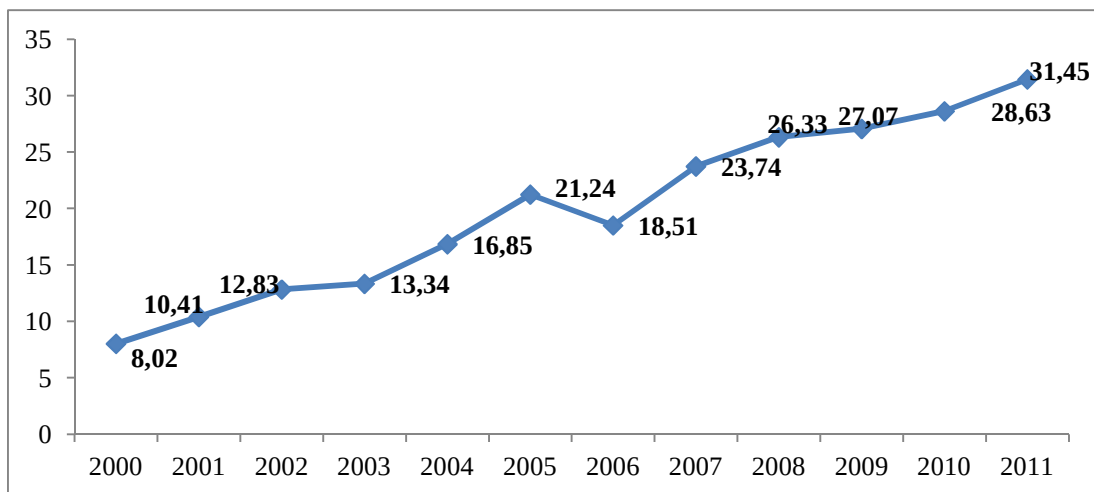
17. ábra: A Söğütözü üzleti negyed Ankarában⁴⁵

2.4.7 Turizmus

A turizmus meghatározó szerepet tölt be Törökország gazdaságában. Leginkább az üdülőturizmus jellemző, bár a kulturális turizmus, az ökoturizmus, az egészségturizmus is jelen van.

⁴⁴ A legnagyobb bankokról részletesebben az 2.6 fejezetben írok.

⁴⁵ Forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f1/Sogutozu_Ankara_Turkey.jpg

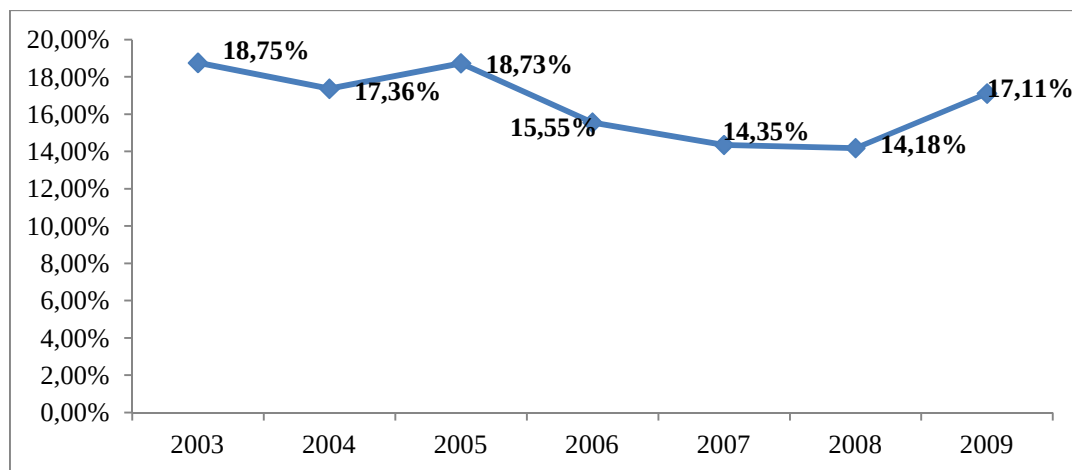

18. ábra: A Törökországba érkező turisták száma 2000 és 2011 között (millió fő), UNWTO adatok alapján saját szerkesztés

Az országba beutazó turisták száma az elmúlt évtizedben folyamatos emelkedést mutatott. Még a világgazdasági válság idején is mérsékelten növekedett a szám. Az ezredfordulón még csak 8 millió fő volt a turisták száma, ez 2011-re megkétszereződött és az emelkedés a jövőben is várható. A statisztikák szerint a legtöbb külföldi Isztambulban és Antalyában lépi át a határt, a turisták döntő többsége repülőgéppel érkezik.

A kiinduló országok Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország, Oroszország, Görögország, Hollandia, Szíria, Azerbajdzsán, Bulgária, Irán, és Örményország. Magyarországon is egyre többen választják nyaralásuk céljaként Törökországot.

Az ország turizmusból származó bevétele 2009-ben meghaladta a 20 milliárd dollárt és az exportbevételek 17 százalékát adta.

19. ábra: Nemzetközi turizmus, bevételek (az összes export %-os arányában);⁴⁶ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

⁴⁶ A nemzetközi turisztikai bevételek a beutazó nemzetközi látogatók kiadásai, beleértve a nemzeti fuvarozók számára nemzetközi közlekedésért teljesített kifizetéseket is. Ilyen bevételek közé számítható a célsországban kapott termékekért vagy szolgáltatásokért előre teljesített bármely egyéb kifizetés is. Idesorolhatók az egynapos

Leginkább a „török riviéra”, azaz a Földközi-tenger és az Égei-tenger közel 8000 kilométeres homokos tengerpartjai mentén fekvő üdülőváros és falvak a közkedveltek. A leglátogatottabb tengerparti üdülővárosok Antalya, Alanya, Marmaris és Bodrum. A legtöbb turista a nyáron érkezik főként Németországból, Oroszországból, de az elmúlt években egyre több az arab és a kínai látogató is.

20. ábra: Antalya, a „török riviéra” központja⁴⁷

A tengerparti üdülőkön kívüli legkedveltebb célpont az országis kulturális fővárosa, a kozmopolita Isztambul, mely számos ókori, középkori és újkori látnivalói mellett piacairól és éjszakai életéről is hírhedt.

Kedvelt célpontok továbbá a hellén emlékekről ismert városok, mint Izmir, Trója és Ephesusz. Az ország belsejében húzódó, barlang- illetve földalatti lakásrendszeréről nevezetes Kappadókia is nevezetes. Az országban található tizenkilenc az UNESCO Világörökségei közül.

látogatásra érkezőktől származó bevételek is, kivéve, ha ezek olyan jelentősek, hogy külön besorolásuk indokolt. Egyes országok esetében nem sorolandók ide az utasforgalmi elemekre vonatkozó bevételek. Ezek exporthoz való hozzájárulási hányadának számítása az áru- és szolgáltatásexport arányában történik, ez utóbbiakba beleszámít az adott ország lakosai és a világ többi része között létrejövő összes olyan tranzakció, amelynek keretében általános árucikkek tulajdonjogának átruházása történik állandó lakosok részéről nem állandó lakosok számára, áruk továbbítása történik feldolgozásra vagy javításra, amelyben nem monetáris arany, illetve szolgáltatások érintettek.

⁴⁷ Forrás: http://www.bugbog.com/images/galleries/turkey_pictures/New-Photos/Antalya-beach.jpg

2.5 Törökország földrajzi régióinak rövid ismertetése⁴⁸

2.5.1 Fekete-tengeri régió

Az északkelet felől lezúduló hideghullámok miatt a mediterrán éghajlat hatásai alig érezhetők. A csapadék nyugatról keletre nő a hegységek felé 700-800 mm-ről 1500-2200 mm-re. A Fekete-tenger partvidékén főként kukoricát és búzát, a hűvösebb hegyvidéki völgyekben burgonyát, a folyódelták lapályain rizst, a Kizilmirak-folyó torkolatvidékén dohányt termesztenek. A fagymentes keleti partszakaszon lehetőség van mandarin-, citrom- és teaültetvények telepítésére. Karabük és Eregli nehézipara a helyi feketekőszén feldolgozására épül. Samsun a legnagyobb fekete-tengeri kikötőként a dohányfeldolgozás, cigarettagyártás, faipar, cementgyártás, rézkohászat, kénsavgyártás és szuperfoszfát műtrágyagyártás központja.

2.5.2 Márvány-tenger melléke (Marmara)

Isztambul az I. világháborúig főváros volt, de ma is kiemelkedő ipari, kereskedelmi, kulturális központ, pénzügyi központ és Törökország legforgalmasabb importkikötője. A mai napig Törökország legnépesebb városa (közel 13 millió lakos). A város és környéke a török gazdasági növekedés motorja. Az ázsiai oldalon Isztambul piacát ellátó kertészetek (zöldség, gyümölcs, dohány) helyezkednek el. Márvány-tenger partvidéke kedvelt üdülőhely.

21. ábra: Isztambul új arca a XXI. sz. elején⁴⁹

A régió további jelentős városai: Izmit, mely a török hadiflotta támaszpontja, sokoldalú iparral rendelkezik; Bandira, ahol szervesen vegyipar alakult ki a környék

⁴⁸ Forrás: Horváth Gergely – Probáld Ferenc – Szabó Pál (szerk.): Ázsia regionális földrajza 342-351. pp.

⁴⁹ Forrás: <http://img294.imageshack.us/img294/5456/ferhatadmaslak20077ih0.jpg>

bórtartalmú ásványaira támaszkodva és Bursa, mely hagyományos textilipar mellett újabban műszálak előállításával és feldolgozásával foglalkozik. Emellett a Törökországban az egyre fellendülő autógyártás egyik központja, a „török Detroit”, Törökország negyedik legnépesebb városa, közel Budapest méretű.

Kelet-Trákia sokszínű mezőgazdaságára támaszkodik. Gabona, cukorrépa, gyapot, szőlő és gyümölcsstermesztés mellett a napraforgó-stermesztés fő körzete is. A nyugati határon fekvő Edirne forgalmas határváros, mivel a IV. páneurópai közúti és vasúti folyosó (Drezda/Nürnberg – Prága – Brno – Pozsony – Győr – Budapest – Arad – Craiova – Szófia - Plvdiv – Isztambul mentén) mentén fekszik.

2.5.3 Égei-tenger partvidéke

Az első világháború után 1,3 millió őshonos görögöt elűdöztek ebből a régióból. A gazdaság megsínylette ezt a lépést, mivel a görögök jelentették a képzett és tőkeerős munkaerőt. Helyükre az Oszmán Birodalom elveszett tartományaiból és Anatólia belsejéből érkeztek telepések.

Ma újra virágzó kertszerűen művelt mezőgazdasági vidék, északon elterjedtek olajfaligetek. A Menderes-folyó völgyében fügét, mazsolaszőlőt, gyapotot, citrusfélét termesztnek. A régióban terem az értékes cserzőanyagáról elhíresült valonai tölgy.

Izmir Törökország harmadik legnépesebb városa, lakóinak száma több mint 3 millió fő. Nemzetközi vásárok helyszíne, sokoldalú iparral, a legforgalmasabb exportkikötő az országban. A dohányexport legnagyobb része is itt kerül hajóra.

2.5.4 Földközi-tenger partvidéke

A Toros-hegység elszigeteli az ország többi részétől, kevés a „jó” kikötő. A parti sávban déligyümölcsöket termesztnek, az északkeleti Adanai-síkságon jól felszerelt, korszerű, öntözéses földművelés folyik (búza gyapottal vagy szezámmal, déligyümölcs, rizs).

Antalya a „Török Riviéra” központja, a turizmusnak és a hozzá kapcsolódó szolgáltatásoknak köszönhetően Törökország egyik leggyorsabban fejlődő, 1 millió lakosú városa.

A 1,5 millió lakosú Adana a pamutipar központja; Mersin és Iskenderun a gyapotkivitel, érc kivitel, sokoldalú ipari tevékenységek (kőolaj-finomító, vegyipar, gépipar, vaskohászat, műtrágyagyártás központjai. Ide érkeznek délkelet felől az iraki kőolajvezetékek.

2.5.5 Közép-anatóliai régió

A sivárabb belső medencékben juh-és kecskepásztorkodás, elvértve gabonatermesztés folyik az öntözött oázisokban. A fennsík peremén búzát, árpát, a csapadékosabb nyugaton ipari növényeket (cukorrépa, olajos magvak), mérsékelt övi gyümölcsöket termesztnek.

Ankara Atatürk óta főváros a kozmopolita, sebezhetőbb fekvésű Isztambul helyett, 4,5 millió lakosával a második legnépesebb török város. A belső fejlett városrészekhez képest erős kontrasztot nyújtanak a peremen elhelyezkedő viskó- és bódételepülések. A fogyasztási cikkekre épülve egyre jelentősebb az ipari tevékenység.

Kirikkale a török hadiipar fellegvára, kisebb kőolaj-finomító. A régió jelentősebb városa nyugaton Eskisehir; keleten a gépiparáról (vasúti járműjavítás és gyártás) elhíresült Sivas; délen pedig hagyományos pamut- és gyapjúiparra, újabban repülőgépgyártásra színesfém-kohászatra épülő Kayseri.

2.5.6 Kelet-anatóliai régió

Nagy része az Örmény-magasföldhöz tartozik; hosszú, zord telek jellemzik, emiatt kevés termőföld. A medencék alján előfordul búza, árpa, helyenként rizstermesztés. Elterjedt a félnomád pásztorkodás: szarvasmarha- (havasi legelőkön), juh- és kecsketartás.

Erzurum a térség legnagyobb városa, amely élelmiszer-, gyapjú- és bőrfeldolgozás központja.

2.5.7 Délkelet-anatóliai régió

A régió legnagyobb része Szír-Arab-táblavidéken fekszik, Törökország legelmaradottabb területe. Jelentős a kőolaj-kitermelés. A Toros-helységben króm és színesércet bányásznak, a mezőgazdasági termelés a kedvezőtlen domborzati viszonyok és a visszamaradott technológiák miatt nem jelentős. Fellendülés az öntözéstől várható. Az Eufráteszen duzzasztógátak, tározók, vízerőművek (Keban, Karakaya, Atatürk) épültek, emiatt az alvízi országokban drasztikus vízhozam csökkenés történt, valamint szikesedni kezdtek a talajok a visszakerülő elhasznált sósabb öntözővíz miatt. Sanliurfa a csatornarendszerek elosztó-központja, Diyarbakir jelentős átkelőhely a Tigrisen, Batmanban autógyártás folyik.

A területen él a kurd kisebbség legnagyobb része, akik a meghiúsult autonómiatörekvések, hátrányos törvények és elmaradó gazdasági fejlesztések miatt tömegesen emigrálnak Nyugat-Európába és Észak-Amerikába.

2.6 Külkereskedelem

Törökország külkereskedelme az utóbbi 15 évben közel 600 százalékkal növekedett. 2006 és 2012 között is szinte teljesen megduplázódott a külkereskedelem a gazdasági világválság ellenére. A növekedés azonban nem egyenletesen oszlik el a kereskedelmi partnerek közt.⁵⁰ Az Oroszországgal és Kínával bonyolított kereskedelem növekedési üteme például meghaladta az USA-val az Egyesült Királysággal zajlót.

Globálisan a 32. legnagyobb exportőr és a 20. legnagyobb importőr volt 2011-ben.⁵¹ Legfontosabb kereskedelmi partnerei az EU (export 57 százaléka, import 40 százaléka – köszönhetően az 1995-ös vámuniónak), Oroszország (az energiaiimportban) és az USA. Jelentős a szomszédos országok szerepe is.

Törökország és az EU mély kereskedelmi kapcsolatokat ápol: Törökország az EU 5. legnagyobb importőre és 7. legnagyobb exportőre. Főként mezőgazdasági és textilipari termékeket, valamint alkatrészeket exportál az EU-ba, ahonnan gépeket, közlekedési eszközöket és vegyipari termékeket importál.

Érvényes szabadkereskedelmi megállapodása van érvényben az EFTA országokkal, Izraellel, Macedóniával, Horvátországgal, Bosznia- Hercegovinával, Szerbiával, Montenegróval, Marokkóval, a Palesztin Hatósággal, Szíriával, Tunéziával, Egyiptommal, Azerbajdzsánnal, Grúziával Irakkal, Kuvaittal Iránnal, Afganisztánnal, Pakisztánnal, Kazahsztánnal, Kirgizisztánnal, Üzbegisztánnal és Türkmenisztánnal. Aláírt, de még életbe nem lépett szerződése van Jordániával és Chilével. Jelenleg⁵² is zajlanak a tárgyalások Argentínával, Brazíliával, Paraguayjal és Uruguayjal.

Törökország jelentős adós negatív külkereskedelmi mérlege miatt, ezáltal nagyon ráutalt a külföldi tőkére. A gazdasági növekedés fenntartása érdekében gyorsan növekvő piacokat kell találnia. A külkereskedelmi mérleg 2011 szeptemberében érte el a legnagyobb deficitet, azóta lassú javulás tapasztalható.

⁵⁰ Forrás: Centre for Strategic and International Studies <http://csis.org/programs/kissinger-chair/us-turkey-strategic-initiative/turkey%E2%80%99s-top-foreign-trading-partners-1999-2>

⁵¹ Forrás: WTO International Trade Statistics 2012
http://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/its2012_e/its2012_e.pdf

⁵² 2012. október 31.

Év	Export		Import		A külkereskedelmi mérleg egyenlege	A külkereskedelem volumene	Az export és az import százalékos aránya
	Érték	Változás	Érték	Változás	Érték	Érték	
	millió dollár	%	millió dollár	%	millió dollár	millió dollár	
2000	27774,91	4,47	54502,82	34,01	-26727,91	82277,73	50,96
2001	31334,22	12,81	41399,08	-24,04	-10064,87	72733,30	75,69
2002	36059,09	15,08	51553,80	24,53	-15494,71	87612,89	69,94
2003	47252,84	31,04	69339,69	34,50	-22086,86	116592,53	68,15
2004	63167,15	33,68	97539,77	40,67	-34372,61	160706,92	64,76
2005	73476,41	16,32	116774,15	19,72	-43297,74	190250,56	62,92
2006	85534,68	16,41	139576,17	19,53	-54041,50	225110,85	61,28
2007	107271,75	25,41	170062,71	21,84	-62790,96	277334,46	63,08
2008	132027,20	23,08	201963,57	18,76	-69936,38	333990,77	65,37
2009	102142,61	-22,64	140928,42	-30,22	-38785,81	243071,03	72,48
2010	113883,22	11,49	185544,33	31,66	-71661,11	299427,55	61,38
2011	134906,87	18,46	240841,68	29,80	-105934,81	375748,55	56,01

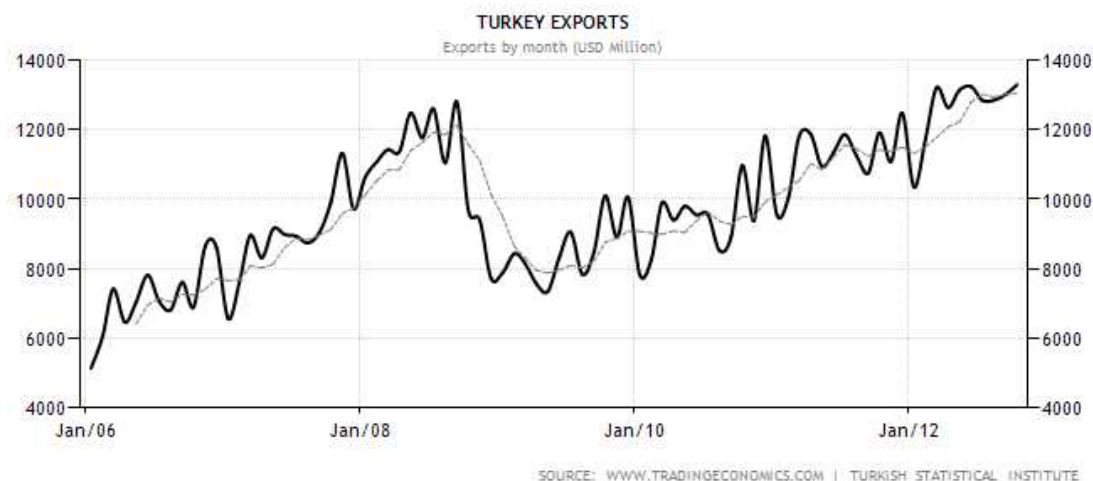
2. táblázat: Törökország külkereskedelmének összesített gazdasági mutatói; TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

22. ábra: A külkereskedelmi mérleg alakulása 2006. január 1. és 2012. október 31. közt havi bontásban (millió dollár)⁵³

Az exportra termelő iparágak közé tartozik a textilipar, az élelmiszeripar, a gépgyártás, az autóipar, a vas- és acélkohászat, a vegyipar és műanyaggyártás. Törökország egyike a világ vezető hajógyártóinak. Az exportból hiányoznak a csúcstechnológiát igénylő termékek, ezért a versenyképesség fenntartása végett Törökországnak növelnie kell a K+F-hez szükséges forrásokat.

⁵³ Forrás: www.tradingeconomics.com

23. ábra: Az export alakulása 2006. január 1. és 2012. október 31. közt havi bontásban (millió dollár)⁵⁴

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ÖSSZESEN	85534,68	107271,75	132027,20	102142,61	113883,22	134906,87	139983,28
Európai Unió	47934,75	60398,50	63390,42	47013,41	52685,30	62347,44	54332,91
Különleges gazdasági övezetek	2967,22	2942,88	3008,06	1957,07	2083,79	2544,72	2115,61
Törökországban	34632,71	43930,09	65622,09	53172,13	59114,13	70014,71	83534,75
Egyéb országok							
Egyéb európai országok	7961,67	10842,68	15678,08	11317,99	11373,37	12976,36	13190,20
Észak-afrikai országok	3096,67	4029,68	5850,26	7415,78	7025,17	6700,80	8583,94
Egyéb afrikai országok	1469,13	1946,66	3212,34	2738,87	2257,90	3633,02	3550,32
Észak-amerikai országok	5439,40	4540,60	4801,54	3578,83	4242,43	5459,30	6073,04
Közép-amerikai és Karib-szigeteki országok	548,45	548,83	828,69	621,83	597,98	626,29	704,74
Dél-amerikai országok	340,60	513,72	901,40	677,60	1237,36	1840,35	1968,70
Közel-keleti és közép-ázsiai országok	11315,75	15081,32	25430,39	19192,81	23294,87	27934,77	39333,43
Egyéb ázsiai országok	3941,56	5227,25	7074,12	6705,54	8580,83	10199,36	9587,70
Ausztrália és Új-Zéland	327,02	342,81	435,33	361,64	402,59	480,76	442,40
Egyéb országok	192,47	856,52	1416,56	561,25	101,63	163,69	100,28
Ország csoportok							
OECD országok	54480,97	65674,81	70471,75	55832,41	61491,61	67113,92	60724,63
EFTA országok	1189,27	1327,98	3261,73	4335,56	2416,38	1887,25	2346,62
Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés	11583,70	16784,10	20867,28	12272,59	14456,17	17767,96	17325,61
Egyéb gazdasági együttműködések	3341,00	4700,07	6247,71	5948,11	7617,08	9291,74	15770,96
Független Államok közössége	6992,53	10088,34	13938,23	7957,49	10288,27	13376,64	13872,66
"Török köztársaságok"	1981,60	2874,47	3749,45	3399,48	3921,07	5039,88	5355,48
Iszlám Konferencia Szervezete	15007,50	20310,57	32596,96	28626,59	32469,56	37325,43	50953,61

3. táblázat: Törökország exportjának ország csoportok szerinti megoszlása 2006 és 2012 között (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

⁵⁴ Forrás: www.tradingeconomics.com

Törökország nettó importőrként behozatalra szorul energiahordozókból, félkész-termékekből közlekedési- és elektronikus eszközökből. A legfőbb partnere az EU-tagországok közül Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország, valamint Oroszország, Kína és az USA. Az import 2012 májusában rekordot döntött: csak ebben a hónapban 21,75 milliárd dollár értékben vásárolt különböző termékeket Törökország.

24. ábra: Az emport alakulása 2006. január 1. és 2012. október 31. közt havi bontásban (millió dollár)⁵⁵

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ÖSSZESEN	139576,17	170062,71	201963,57	140928,42	185544,33	240841,68	216750,19
Európai Unió	59387,03	68394,87	74407,78	56508,92	72179,71	91128,44	79814,24
Különleges gazdasági övezetek	944,14	1223,73	1334,25	965,29	878,45	1038,06	957,27
Törökországban	79245,00	100444,12	126221,55	83454,22	112486,18	148675,18	135978,68
Egyéb országok							
Egyéb európai országok	25695,36	34253,51	44196,49	25886,49	30312,45	35979,19	34233,29
Észak-afrikai országok	1676,69	2285,43	3535,99	2237,69	3098,09	3342,05	3042,02
Egyéb afrikai országok	2233,39	2821,10	2060,49	1700,20	1725,92	3424,66	2424,81
Észak-amerikai országok	6935,69	9032,93	13404,02	9513,15	13234,07	17345,67	14098,43
Közép-amerikai és Karib-szigeteki országok	334,97	448,29	560,44	475,75	622,76	903,46	963,62
Dél-amerikai országok	2130,62	2671,18	3259,76	2286,19	2942,33	4500,37	3727,91
Közel-keleti és közép-ázsiai országok	8640,86	10148,76	13145,16	7133,99	13010,83	20439,41	19978,11
Egyéb ázsiai országok	25657,98	33658,28	37616,40	28748,75	40343,43	53143,95	45489,06
Ausztrália és Új-Zéland	398,69	671,74	876,17	647,84	493,03	806,92	805,89
Egyéb országok	5540,76	4452,89	7566,63	4824,17	6703,27	8789,50	11215,53
Ország csoportok							
OECD országok	79022,76	93255,85	104279,39	76339,91	99314,78	121327,63	104118,01
EFTA országok	4522,43	5774,59	6217,52	2780,57	4002,41	5845,72	5001,36
Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés	26977,55	34664,72	45066,64	27686,92	32979,71	38770,16	37763,36

⁵⁵ Forrás: www.tradingeconomics.com

Egyéb gazdasági együttműködések	8057,76	9827,96	12184,21	6009,26	11607,39	17305,84	15328,96
Független Államok közössége	22984,21	30828,94	41052,39	24757,45	28908,73	33159,17	32074,98
"Török köztársaságok"	1923,53	2525,10	3242,06	1872,14	2923,67	3642,10	3280,03
Islám Konferencia Szervezete	13689,15	17354,35	22051,26	13357,10	22200,53	31417,77	29500,52

4. táblázat: Törökország exportjának ország csoportok szerinti megoszlása 2006 és 2012 között (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

Törökország öt legfontosabb exportpiaca 2006-ban: Németország, Egyesült Királyság, Olaszország, USA, Franciaország. Törökország legnagyobb szállítói: Oroszország, Németország, Kína, Olaszország, Franciaország.

Törökország legfontosabb exportpiacai 2012-ben: Németország, Irak, Irán, Egyesült Királyság, Egyesült Arab Emírségek és Oroszország. Legnagyobb importőrei: Oroszország, Kína, Németország, USA, Olaszország és Irán.

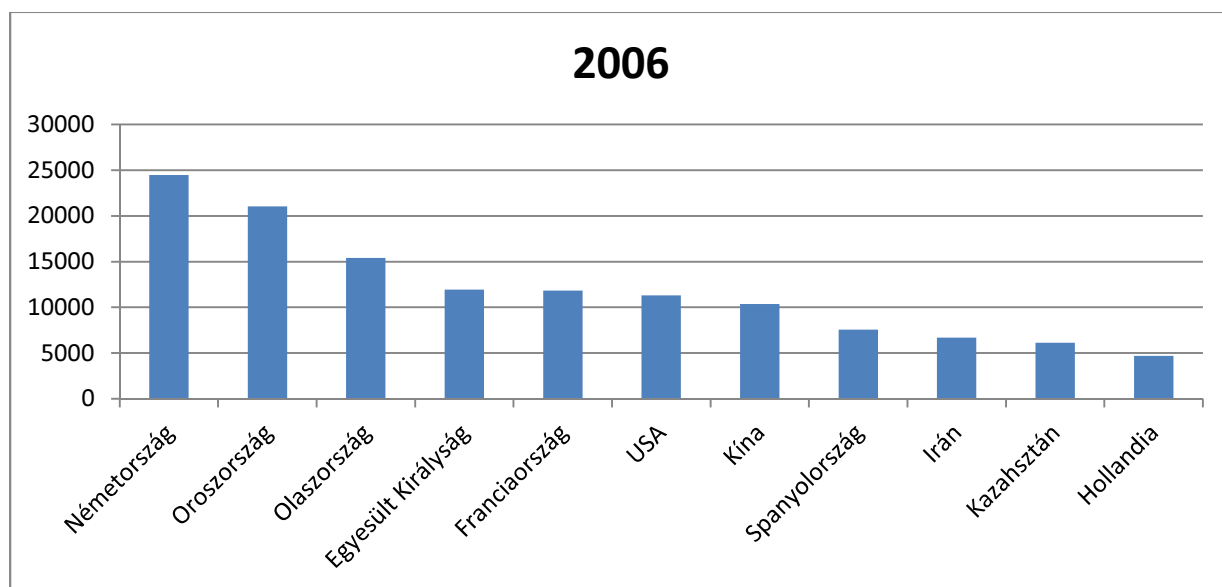
2012			
Export		Import	
1 Németország	12146,48	1 Oroszország	24145,45
2 Irak	9803,50	2 Kína	19541,39
3 Irán	9681,86	3 Németország	19294,38
4 Egyesült Királyság	8040,59	4 USA	13242,59
5 Egyesült Arab Emírségek	7483,60	5 Olaszország	12293,03
6 Oroszország	6181,25	6 Irán	11193,04
7 Olaszország	5808,94	7 Rejtett ország*	11147,34
8 Franciaország	5622,21	8 Franciaország	7904,88
9 USA	5069,70	9 Spanyolország	5473,39
10 Egyiptom	3419,67	10 India	5440,94
11 Spanyolország	3403,64	11 Egyesült Királyság	5155,30
12 Szaúd-Arábia	3381,81	12 Dél-Korea	5054,77
13 Hollandia	2931,83	13 Svájc	4140,58
14 Kína	2526,73	14 Ukrajna	4026,12
15 Azerbajdzsán	2357,48	15 Egyesült Arab Emírségek	3380,15
16 Románia	2324,51	16 Belgium	3356,16
17 Belgium	2142,56	17 Hollandia	3352,76
18 Izrael	2134,76	18 Japán	3262,11
19 Svájc	1935,55	19 Görögország	3170,65
20 Líbia	1892,37	20 Románia	2982,52

*Gizli Ülke = Confidential Country, a partner kérésére az adat bizalmas⁵⁶

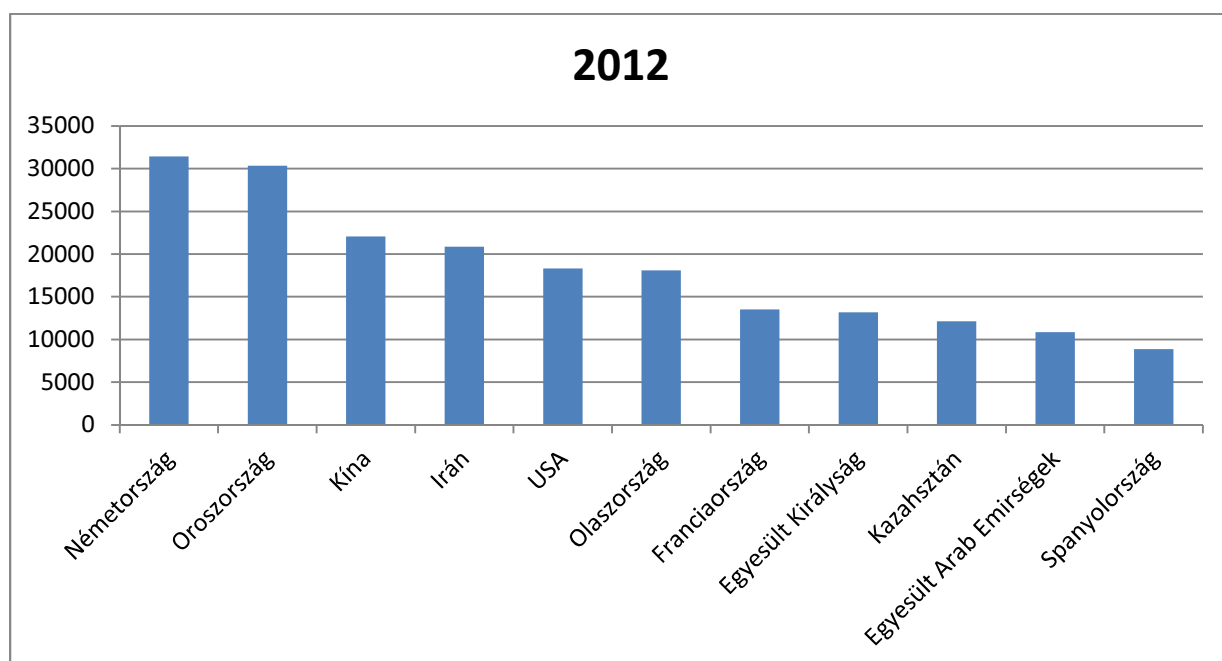
5. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2012-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés⁵⁷

⁵⁶ Több külföldi forrásból is próbáltam kideríteni melyik országot takarhatja a titkosítás. A WTO és az IMF adatai alapján ez az ország véleményem szerint **Kazahsztán**.

Az exportban, és az importban is az Európai Unió országai a meghatározóak, közülük is kiemelkedik Németország. Az importban javítottak pozícióikon a kőolaj- és földgázszállítók (Oroszország, Irán, Kazahsztán), valamint olcsó áruival a török iparnak is konkurenciát jelentő Kína.

25. ábra: Törökország legjelentősebb gazdasági partnerei 2006-ban (export és import összesített értéke, millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

26. ábra: Törökország legjelentősebb gazdasági partnerei 2012-ben (export és import összesített értéke, millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

⁵⁷ A 2006 és 2011 közti adatokat a „Függelék” tartalmazza

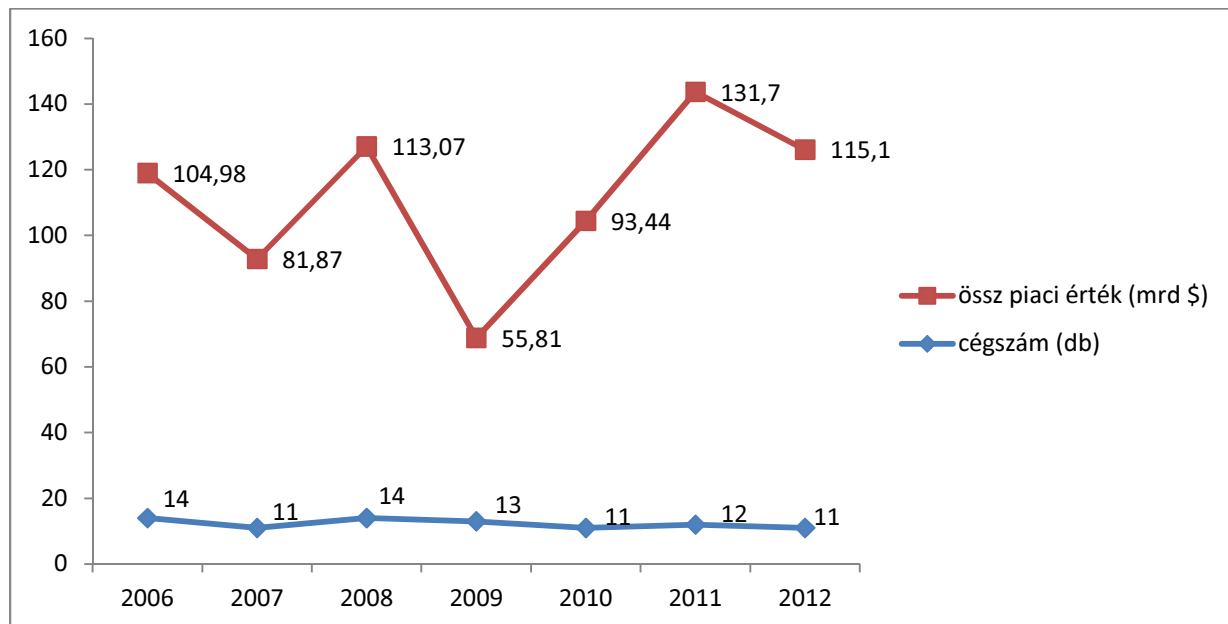
A külgazdasági kezdeményezések célja a török gazdasági kapcsolatok nagyobb diverzifikálása, ami az EU tagállamokkal történő kereskedelem csökkentésével és a közeli, észak-afrikai és ázsiai országok kereskedelem volumenének növekedésében valósul meg. A folyamat már a globális gazdasági válság előtt elkezdődött, az euró válsága viszont felgyorsította ezt a folyamatot. Egyre nagyobb a szomszédos országokkal, és az úgynevezett „Török Köztársaságokkal” kiépített kapcsolatok gyorsabb fejlesztése.

2.7 Makroszinten is jelentős török multinacionális vállalatok

A következő alfejezetben a makroszinten is jelentős török cégeket kívánom bemutatni (a dolgozat tartalmi korlátai miatt a teljesség igénye nélkül). Mivel a török multinacionális vállalatok kulcsszerepet töltenek be a gazdasági világválság utáni török gazdasági növekedésben, fontosnak tartom ezen vállalatok részletesebb megismerését.

A bemutatás alapjául a Forbes magazin által évente kiadott „The World’s 2000 Largest Public Companies” c. ranglistája szolgál. A fejezet első felében 2006 és 2012 közötti rangsorokat kívánom bemutatni kizárólag Törökországra koncentrálva. Az alfejezet második felében pedig kiemelem a legdinamikusabban fejlődő legnagyobb vállalatokat.

A 27. ábra a Forbes listáján 2006 és 2012 között szereplő török vállalatok számát és összesített piaci értéküket mutatja milliárd dollárban. Az ábrát tekintve megállapítható, hogy évente átlagosan 12 török vállalat került fel a Forbes listájára, a vállalatok összesített piaci értéke pedig évente átlagosan 100 milliárd dollár volt. A vizsgált időszakban a vállalatok legsikertelenebb éve 2009 volt, összesített piaci értékük az egy évvel korábbi érték felére esett vissza. 2011-ig a vállalatoknak sikerült túltesíteniük a 2008-as adatot, három év alatt több mint 120 százalékos növekedést értek el. 2012-re kisebb, nem jelentős visszaesés következett be.

27. ábra: A listán szereplő vállalatok száma és összesített piaci értékük (milliárd dollár), saját szerkesztés

A ranglistákon többségében a bankok, gazdasági konglomerátumok és telekommunikációs szolgáltatásokat nyújtó vállalatok szerepelnek, de az építőipart, a közlekedést, a kőolaj- és földgázfeldolgozást is képviseli általánosságban egy-egy vállalat.

Helyezés	Név	Profil	Eladások (mrd \$)	Profit (mrd \$)	Eszközök (mrd \$)	Piaci érték (mrd \$)
359	Garanti Bank (Türkiye Garanti Bankasi)	Bank	9,20	2	86,7	16,10
370	Koc Holding	Gazdasági konglomerátum	40,20	1,1	52	9,70
425	Isbank (Türkiye Is Bankasi)	Bank	11,10	1,4	97,6	10,80
446	Sabanci Holding	Gazdasági konglomerátum	12,70	1,1	84,3	9,70
470	Akbank	Bank	6,40	1,3	74	16,40
657	Halkbank	Bank	5,50	1,2	48,9	8,90
864	Turk Telekom	Telekommunikációs szolgáltatások	6,30	1,1	8,4	15,00
953	VakifBank	Bank	4,40	0,8	49,5	4,80
1061	Turkcell	Telekommunikációs szolgáltatások	5,00	0,7	9,1	11,90
1453	Enka	Építőipar	4,60	0,5	7,1	7,00
1718	Erdemir	Acélgyártás	4,70	0,5	7	4,80

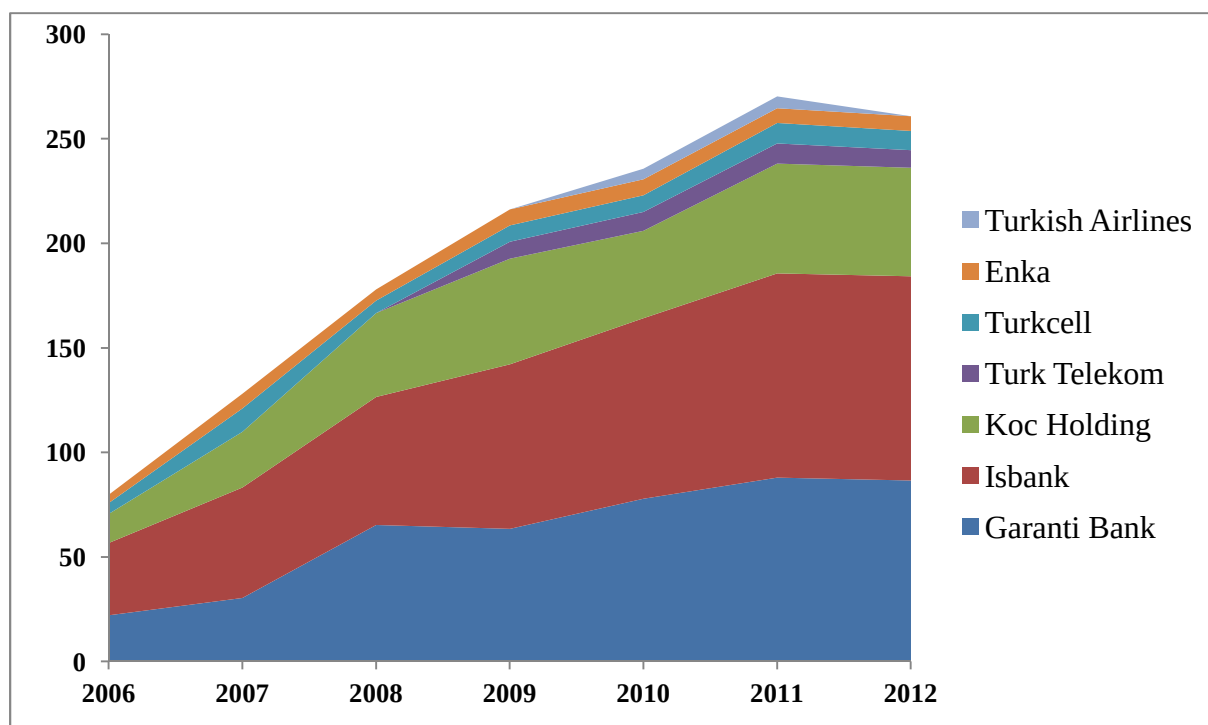
6. táblázat: A legnagyobb török cégek 2012-ben, saját szerkesztés⁵⁸

A továbbiakban hét vállalattal (Garanti Bank, Isbank, Koc Holding, Turk Telekom, Turkcell, Enka és a Turkish Airlines) foglalkozom részletesebben. Hét vállalatból kettő a bankszektorban (Garanti Bank, Isbank), kettő a telekommunikációs szolgáltatásokban (Türk Telekom, Turkcell), egy-egy az építőiparban és a közlekedésben (Enka, ill. Turkish Airlines) érdekelt. Kivételt jelent a Koc Holding, amely több iparágban is érdekelt a pénzügyi szolgáltatások és a turizmus mellett. A hétből hat cég benne volt 2012 a tíz legnagyobb török vállalatban, kivételt jelent a Turkish Airlines, amelyet az európai és interkontinentális közlekedésben egyre növekvő szerepe miatt válogattam be.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Garanti Bank	952	792	405	452		324	359
Isbank	319	375	371	331	288	329	425
Koc Holding	654	683	639	410	321	343	370
Turk Telekom				741	666	674	864
Turkcell	978	965	879	714	683	770	1061
Enka	1812	1551	1185	942	934	1222	1453
Turkish Airlines					1507	1896	

7. táblázat: A vállalatok egymáshoz viszonyított rangsora 2006 és 2012 között, saját szerkesztés

⁵⁸ A 2006-2011 közti adatokat a „Függelék” tartalmazza

28. ábra: Az adott évben listán szereplő vállalatok eszközeinek összesített értéke (milliárd dollár)

2.7.1 Garanti Bank

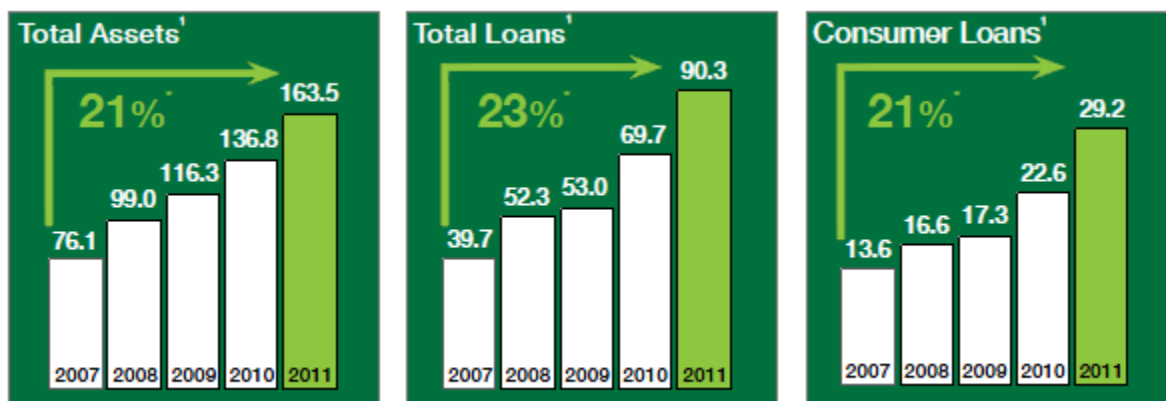

Az 1946-ban alapított Garanti 87 milliárd dolláros eszközkészletével Törökország második legnagyobb privát bankja,

amely nyolc divíziójával átfogó banki és pénzügyi szolgáltatásokat végez.

A török multinacionális vállalatok közül a Garanti Bank a világgazdasági válság egyik legnagyobb vesztes volt, mivel profitja döntő többségét vállalatok hitelezéséből szerezte. Sok kintlévősége és részvényeinek leértékelődése miatt a fizetéseképtelenség veszélye fenyegette, ezért 2010 novemberében Spanyolország második legnagyobb bankja, a BBVA (Banco Bilbao Vizcaya Argentaria) megvásárolta a bank részvényeinek negyedét 6 milliárd dollár értékben, majd jelentősen feltőkésítette azt, így a Dogus Holding mellett a második legnagyobb részvényes lett.

2009-ben a Forbes listán a Garanti Bank a harmadik legsikeresebb török vállalat volt, 2010-ben fel sem került a listára, viszont 2011 óta az első számú vállalat. Az Euromoney magazin 2011-ben tizenegyedik alkalommal választott meg a Garanti Bankot Törökország legjobb bankjának. Ebben az évben az első török bankként Közép- és Kelet-Európa legjobban menedzselte vállalata lett.

29. ábra: A Garanti Bank eszközeinek („vagyonának”); összesített hiteleinek és fogyasztói hiteleinek értéke (mrd török líra 1 USD ~ 1,78 TRY)⁵⁹

A 29. ábra kiválóan szemlélteti a Garanti Bank növekedésének ütemét. A fogyasztói hitelek közel duplájára nőttek az elmúlt két évben. Véleményem szerint ez annak a bizonyítéka, hogy a lakosság jelentős része szerint Törökország kilábal a válságból és újra a fellendülés veszi kezdetét.

A vállalat külföldön is jelentős pénzügyi tevékenységet végez: Oroszországban, Németországban, (Észak-)Cipruson, Máltán és Luxemburgban. A bank 11 millió ügyféllel rendelkezik, alkalmazottainak száma meghaladja a 17 ezer főt.

A bank jövedelmező és fenntartható növekedési stratégiája mellett, képzett munkaerejének, egyedi technológiai infrastruktúrájának és vevőközpontú hozzáállásának köszönheti piacvezető pozícióját. 2023-ra a bank célja a „cashless society” létrehozása; azaz egy olyan török társadalomé, amelyben a pénzmozgás csak elektronikusan zajlik.

⁵⁹ Forrás: Garanti Bank Annual Report 2011

2.7.2 Isbank

A bankot Mustafa Kemal alapította 1924-ben azzal a céllal, hogy a lakosság számára is elérhetővé

váljanak a banki szolgáltatások. A bank ekkor két ágazatban 37 alkalmazottal kezdett működni. A bank alaptőkéjét az indiai muszlimok által küldött adományokból fedezték. A bank Törökországban sok szempontból is úttörőnek számít. Az Isbank vezette be a csekkhasználatot; itt lehetett először folyószámlát nyitni; elsőként kezdett az ATM automaták üzemeltetésébe; az első bank volt, amely az országon kívül is befektetett; az első bank volt, ami biztosítási tevékenységet is végzett.

Az Isbank Törökország első számú pénzügyi intézménye, a Financial Timeshez tartozó „The Banker – Top 1000 World Banks” ranglistáján a 102. helyet foglalta el, a Forbes magazin listáján pedig az elmúlt hat évben mindig előkelő helyen szerepelt (ld. 7. táblázat), a vizsgált időszakban 2006-2010 között Törökország legjobban teljesítő vállalata volt. Eszközkészlete 98 milliárd dollár, piaci értéke 2012-ben 11 milliárd dollár volt. Alkalmazottainak száma meghaladja a 27 ezer főt.

30. ábra: Az Isbank isztambuli központja⁶⁰

A bank több országban is üzemeltet fiókokat: (Észak-)Cipruson, Németországban, Bahreinben az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Írországban, Svájcban és Hollandiában is. Az Isbank sikerességét, folyamatos növekedését pionír jellegének, folyamatosan megújuló és alkalmazkodó üzleti stratégiájának, illetve megbízhatóságának

⁶⁰ Forrás: http://i18.photobucket.com/albums/b141/jakobzh/SSC/Faruk_isbank69.jpg

köszönheti. A vállalat 2011-es jelentése alapján az Isbank a feltörekvő, még szegmentálatlan piacok felé fordul majd a jövőben. Ilyen például Grúzia, Pakisztán, Azerbajdzsán és Koszovó.

2.7.3 Koc Holding

A Koc Holding jelenleg Törökország legnagyobb gazdasági konglomerátuma, egyike Európa

legnagyobb vállalatainak. Tulajdonosa az egyik leggazdagabb török család, a Koc család. A holdinghoz kapcsolódó vállalatok a török GDP 9 százalékát teszik ki, ezen felül a Koc Holding bonyolítja a török export 11 százalékát.

A holding több ipari szektorban és működtet vállalatokat. Foglalkozik járműgyártással, háztartási eszközök gyártásával, élelmiszeriparral, építőiparral. További tevékenységei az energiaszolgáltatás, pénzügyi szolgáltatások, az IT szolgáltatások, valamint turizmussal is foglalkozik.

A holding 16 vállalata szerepel az isztambuli értéktőzsdén, összesen 114 vállalat tartozik a csoporthoz több mint 80 ezer alkalmazottal. A csoportban működő legnagyobb vállalatok a Ford Otosan és a Tofas melyek járműgyártásban; az Arcelik, a Beko és a Demirdokum háztartási eszközök gyártásában; az Aygaz, a Tüpras és az Opet az energiaszektorban; a Tansas és a Tat az élelmiszeriparban; a Yapi Kredit és a Koc Finansal a pénzügyi szektorban tevékenykedik. A holding több külföldi multinacionális vállalattal is szövetséget kötött. Többek között pl.: AES Mont Blanc Holdinggal, LG Electronics-szal, Ford Motorral és az UniCredittel.

A Koc Holding ranglistahelyezései a Forbes listáján emelkedő tendenciát mutatnak, nemzetközi szinten is egyre jelentősebb. Hat év alatt közel 300 helyett javított a listán, mivel a világgazdasági válság ideje alatt nehéz helyzetbe került vállalatokat vásárolt fel hatalmas tőketartalékainak köszönhetően, így növekedést tudott produkálni. 2012-ben több mint 40 milliárd dollár értékben bonyolított le eladásokat, a holding piaci értéke közel 10 milliárd dollár volt.

Külön kiemelném a Ford Otosan Otomotivot és a Tüpras Türkiye Petrolt, melyek önmagukban is szerepeltek a Forbes ranglistáján.

Az 1965-ben alapított Ford Otosan Otomotiv a Ford Motor és a Koc Holding tulajdonában lévő járműgyártással foglalkozó vállalat. A két nagy tulajdonos egyaránt 41 százalékos részesedéssel rendelkezik. A vállalat a ranglistán 2008-ban 1844., 2011-ben 1946. helyen végzett.

A Tüpras Türkiye Petrol 2005-ben csatlakozott a Koc Holdinghoz. A cég tulajdonában van Törökország kőolaj-finomítóinak és kőolajtárolóinak 59 százaléka. A vizsgált időszakban 2006 és 2008 között szerepelt a vállalat a ranglistán az 1049., az 1107 és 990. helyen. Mivel a világgazdasági válság a Tüpras tevékenységét sújtotta a legjobban, azóta nem értek fel a listára.

A holding nagyon fontosnak tartja a társadalmi szerepvállalást. A Koc Alapítvány általános és középiskolát, valamint egyetemet is működtet. A vállalatban kiemelt szerepet tölt be a K+F tevékenység is, 14 K+F központot működtetnek országszerte.

2.7.4 Türk Telekom

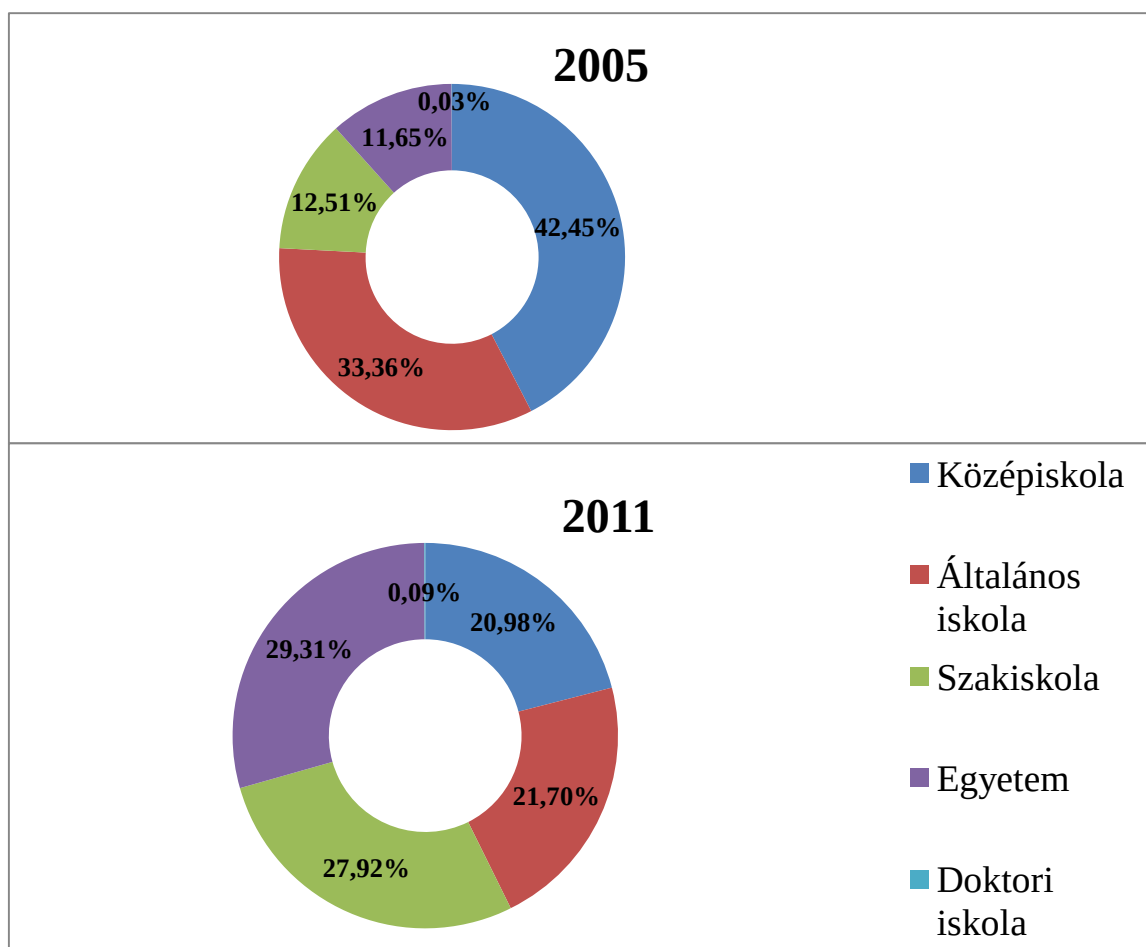
A Türk Telekom egy korábban állami tulajdonban lévő telekommunikációval foglalkozó multinacionális vállalatcsoport,

jogelődjét 1847-ben alapították. A Türk Telekom a mobiltelefonok elterjedésének kezdetén vált le a Török Postáról 1995-ben, 2005 novemberében az Oger Telecom privatizálta.

A Türk Telekom integrált telekommunikációs szolgáltatásokat nyújt. A vállalatnak 16,8 millió vezetékes telefon előfizetője, 6 millió internet-előfizetője (2011-ben 14 millió!) és 12 millió mobiltelefon-előfizetője volt 2009-ben (az Avea révén).

A Türk Telekom 99,9 százalékos tulajdonnal rendelkezik a TTNET, az Argela, az Innova, a Sebit és az AssisTT telekommunikációs vállalatokban, valamint 81 százalékos részesedéssel rendelkezik az Aveában, amelyben 2006-ban szerzett többségi tulajdont. Az Avea egyike Törökország három mobiltelefon szolgáltatójának. (A másik két szolgáltató a Türkcell és a Vodafone). Külföldön az albán Albtelekomban van érdekeltsége.

2008-ig a vállalat teljes egészében magán kézben volt, de a világgazdasági válság hatására részvényei 15 százalékat bocsátotta ki az Isztambuli Értéktőzsdén keresztül. Ezután került fel a cég a Forbes ranglistájára, amely szerint a hetedik legnagyobb török vállalat. 2012-ben piaci értéke 15 milliárd dollár volt és 35 ezer alkalmazottal rendelkezett. A cég éves növekedési üteme megközelíti a 10 százalékot.

31. ábra: A Türk Telekom alkalmazottainak végzettség szerinti megoszlása 2005-ben és 2011-ben⁶¹

A 31. ábra a Türk Telekom alkalmazottainak végzettség szerinti megoszlását mutatja. Az ábrát azért tartom fontosnak, mert a végzettség szerinti megoszlás eltolódása pozitív irányba nem csak a Türk Telekomra, hanem az egész török társadalomra jellemző. A szakiskolát, egyetemet végzettek aránya közel háromszorosára nőtt, a „csak” általános és középiskolát végzettek aránya felére esett vissza. Ezek az arányszámok elmaradnak az uniós országokhoz képest, de mutatják a folyamatos fejlődést és a munkaerőben rejlő potenciált.

A Türk Telekom Schools Project révén 76 iskola épült az elmúlt években Törökország legelmaradottabb területein.

⁶¹ Forrás: A Türk Telekom Annual Report 2011 adatai alapján saját szerkesztés

2.7.5 Turkcell

Az 1993-ban alapított Turkcell Törökország vezető mobiltelefon szolgáltatója, 2011-es adatok szerint

több mint 34 millió ügyféllel rendelkezett, ezzel a piaci részesedés felét birtokolta. A Turkcell az első török vállalat, amely felkerült a New York-i Értéktőzsdére 2000. július 11-én.

A vállalat legnagyobb részvényesei 51 százalékban a Turkcell Holding, 13 százalékban a Sonera Holdong és 34,7 százalékban a külső részvényesek. A Turkcell Törökország piacvezető mobilszolgáltatója és egyre több az internet-előfizetője is. Európában a harmadik legnagyobb előfizetői számmal rendelkezik. Törökországban minden 1000 főnél népesebb településen, az autópályák és üdülőkörzetek mentén 100 százalékos lefedettséggel rendelkezik. Szolgáltatásai globálisan is kimagaslóak: az Ericsson szerint 3G sebességben a Turkcell világelső. Steve Wozniak, az Appel egyik alapítója szerint a Turkcell 3G sebessége meghaladja az USA 4G sebességét. A mobilinternet sebesség eléri a 43 Mbps-ot, az optikai szálal internet pedig a 1000 Mbps-ot (a lakosság számára is elérhetők ezen szolgáltatások).

A Fintur Holdings révén közel 10 millió ügyféllel rendelkezik Azerbajdzsánban, Kazahsztánban, Grúziában és Moldovában; az Astelit révén 11 millió előfizetője van Ukrajnában. Ezekben az országokban piaci részesedése megközelíti az 50 százalékot. További külföldi érdekeltségei vannak (Észak-)Cipruson, Németországban és Fehéroroszországban.

Alkalmazottainak száma 2012-ben 11 ezer fő volt, piaci értéke pedig elérte a 11,8 milliárd dollárt. 2006 és 2012 között minden évben szerepelt a Forbes ranglistán, 2010-ig folyamatosan lépkedett előre a ranglistán. A lista szerint 2012-ben az kilencedik legnagyobb török cég volt.

A Turkcell fontos szerepet vállal az oktatásban és a nők esélyegyenlőségért vívott harcában „Modern Girls of Modern Turkey” projektje révén.

2.7.6 Enka

Az 1957-ben alapított isztambuli központú Enka multinacionális vállalat fő profilja az építőipari tevékenység.

37 leányvállalata (amely az Enka Groupban csoportosul) révén nagyon széles építőipari arculattal rendelkezik az erőmű-, út-, vasút- és repülőtér-építésen át a stadionépítésig. Energiaszektorbeli befektetései révén az Enkához köthető létesítmények több mint 30 milliárd kWh energiát termelnek évente.

Fő tevékenységi területe Törökország, a Független Államok Közössége, Észak-Afrika és Európa. A legtöbb külföldi megbízást Oroszországból kapta a vállalat, ahol több mint 100 projektben (épületek, kórházak, bevásárló központok, ipari létesítmények, hidak, kikötők építése) vettek részt.

Az Enka építette (építi) az Albánia és Koszovó közötti, főként hegyvidéken át haladó Rreshen-Kalimash autópályát; romániai autópályákat; az 55 ezer férőhelyes Donbass Arénát Donyeckben (2012-es EB egyik helyszíne); a Corinthia Nevskij Palace hotel és irodakomplexumot, valamint a Toyota gyárat Szentpéterváron, a moszkvai Seremetyjevó Nemzetközi repülőtér új terminálját, a Szahalin szigeten lévő olajfúrótornyokat és egy új várost Ománban (Blue City).

A „The World’s 2000 Largest Public Companies” listán 2006 és 2012 között minden évben szerepelt, stabilan a tízedik legnagyobb török vállalat. 2012-ben 14800 alkalmazottal piaci értéke 7 milliárd dollár volt.

32. ábra: A Donbass Aréna Donyeckben⁶²

⁶² Forrás: <http://donbass-arena.com/data/img/contacts.jpg>

33. ábra: A Szeremetyevő Nemzetközi repülőtér új „C” terminálja⁶³

34. ábra: A Rreshen-Kalimash autópálya⁶⁴

⁶³ Forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6d/SVO_Terminal_C_inside_01.jpg

⁶⁴ Forrás: <http://img34.imageshack.us/img34/5568/26412373.jpg>

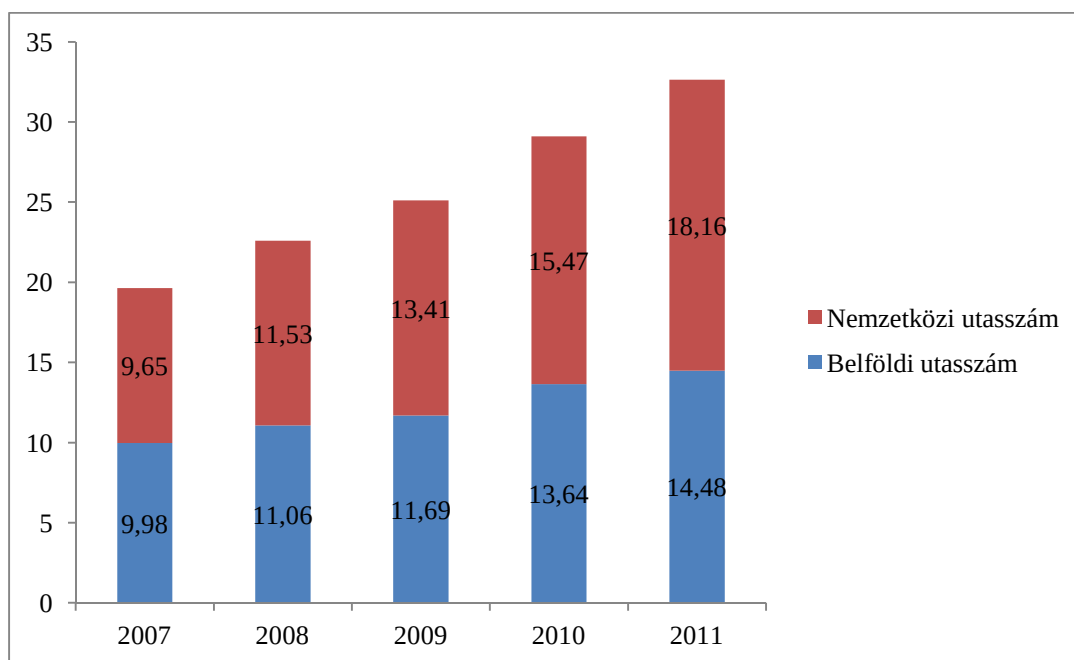
2.7.7 Turkish Airlines

A Turkish Airlines Törökország nemzeti légitársasága, melyet 1993-ban alapítottak. Központja az isztambuli Atatürk repülőtér. 163 nemzetközi

(Európa, Ázsia, Afrika, Észak- és Dél-Amerika felé) és 41 belföldi desztináció irányába üzemeltet járatokat. 91 célországával a világ egyik legkiterjedtebb hálózatával rendelkezik. 28 „code-sharing” partnere van. Ez azt jelenti, hogy 28 légitársaság szolgáltatásait értékesítheti és viszont.

A 2001-es belső gazdasági válságot követően 2004-ben 2,8 milliárd dollár értékben vásárolt a légitársaság 36 Airbus és 15 Boeing 737-est, amelynek köszönhetően ma is Európa egyik legfiatalabb gépparkjával rendelkezik. Isztambul másik repülőtérén a Sabiha Gökçen Nemzetközi repülőtérén 350 millió dollár értékben hajtottak végre fejlesztéseket, amellyel 2000 új munkahelyet teremtettek 2010-re. Ugyan ebben az évben a kormány 98 százalékos tulajdonából 20 százalékot kibocsátott az isztambuli értéktőzsdén keresztül. Jelenleg 49 százalékot birtokol az állam, 51 százalékot pedig a külső részvényesek. A légiközlekedés liberalizálása és a turizmus töretlen fejlődése miatt a vállalat 2005-ben eladta 50 százalékos részesedését a Cyprus Turkish Airlinesban (2010-ben csődbe jutott) és a befolyt összeget további belső fejlesztésekre fordította.

35. ábra: Az utasok számának alakulása 2007 és 2011 között⁶⁵

⁶⁵ Forrás: Turkish Airlines 2011 Annual Report adatai alapján saját szerkesztés

2006 és 2012 között az utaslétszám megduplázódott, 17 millióról 34 millióra növekedett. A világgazdasági válság idején az utas szám közel 10 millióval nőtt.

A légitársaság 2008 április elseje óta tagja a Star Alliance csoportnak, ezzel olyan neves csoportosulás részese lett, melynek tagjai többek közt az Air China, az Austrian Airlines, az Egypt Air, a Lufthansa, a Scandinavian Airlines, a Singapore Airlines és a US Airways.

A Turkish Airlines tulajdonosa, ill. résztulajdonosa a következő légitársaságoknak: AnadoluJet, SunExpress és North Cyprus Airlines.

A Forbes ranglistáján az elmúlt hat évben kétszer szerepelt. 2010-ben az 1507., 2011-ben pedig az 1869. helyen végzett. 2011-ben a vállalat eladásai 40 százalékkal növekedtek. 2012-ben 16 ezer alkalmazott mellett a légitársaság becsült piaci értéke 3 milliárd dollár.

A légitársaság 2011-ben és 2012-ben elnyerte a Legjobb Európai Légitársaságnak járó díjat.

2012 márciusában a Turkish Airlines volt az első, amely elsőként nemzetközi járatokat kezdett üzemeltetni Szomáliába a polgárháború 1991-es kitörése óta. A Mogadishui repülőtérén a török kormányának átfogó fejlesztési elképzelési vannak a háború utáni átfogó infrastrukturális fejlesztések részeként.

Budapest és Isztambul között hetente 10 járatot üzemeltetnek. A Turkish Airlines szponzorálja az FC Barcelona és a Manchester United FC labdarúgócsapatokat is.

36. ábra: A Manchester United színeire festett Boeing 737-es⁶⁶

⁶⁶Forrás: http://farm5.staticflickr.com/4142/4774351156_9b2461ee00.jpg

2.7.7 A vállalatok rövid értékelése

A gazdasági világválság hatására a vállalatok általában két nagyobb stratégia közül választhattak: megszorításokkal próbálják átvészelni a válságot, vagy beruháznak és fejlesztenek, illetve felvásárolják a meggyengült vetélytársakat. A török multinacionális vállalatok jelentős része utóbbi mellett döntött, eddig úgy tűnik helyesen.

A vállalatok sikeressége emellett a teljesíthető közép- és hosszú távú stratégiai célokban; a külföldi tőkebefektetésekben; az országon kívüli befektetések számának növekedésében, az ennek köszönhető szerteágazó nemzetközi kapcsolatrendszerben és az egyre növekvő török középosztály növekedésében keresendő, akiknek növekszik a rendelkezésre álló szabad jövedelme, ezáltal nő a vállalatok teljesítménye is.

A vállalatok több tízezer munkahelyet teremtenek, emellett a gazdasági növekedés mozgatórugói. Jó hírnevet szereznek más török vállalatoknak, ezáltal úttörők a kis- és középvállalkozások számára.

A vállalatok növekedésében fontos szerepet játszik az Európai Unió kívüli piacok felé fordulás, ez a folyamat a válság után felgyorsult. A következő fejezetben ehhez kapcsolódóan kívánom elemezni Törökország külgazdaságát és annak mérlegét.

2.8 Versenyképesség

A Törökország számára létkérdés, hogy a külföldi befektetők milyennek ítélik meg gazdaságát, milyen kilátásokkal rendelkeznek a versenyképesség-tényezőit illetően. Megfigyelhető, hogy Törökországban többnyire az alacsony termelési költségek, a rendelkezésre álló fiatal munkaerő és a kedvező környezet jelentenek előnyt.

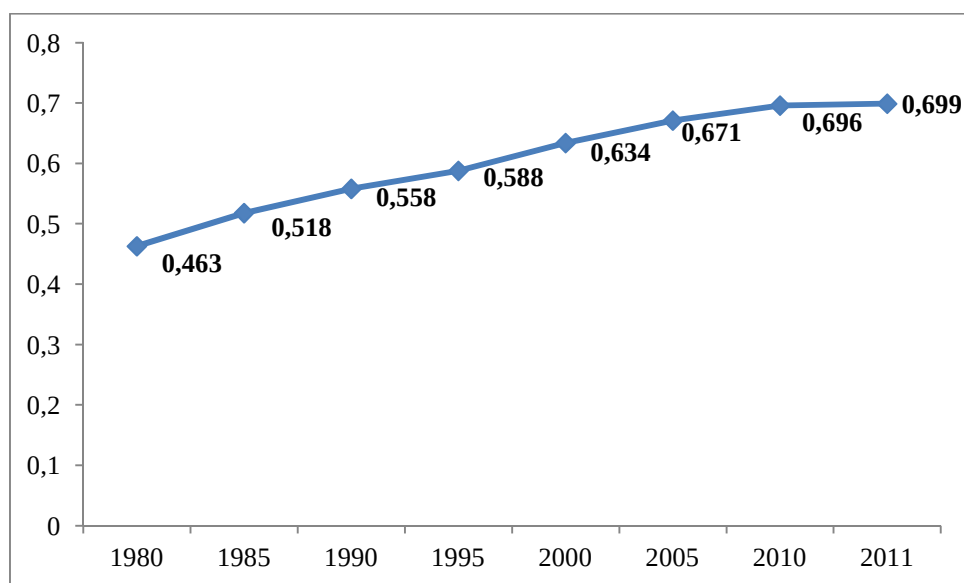
Az országok rangsorolása összetett indikátorok és egyéb mutatók alapján a 90-es évektől fokozott mértékben terjedt el a világban. Napjainkban több mint 130 gazdasági vagy szociális fejlettséget mérő index és ország-rangsor használatos, amelyek 80 százaléka 1990 és 2005 között jött létre. Ezen indexek legnagyobb része komplex gazdasági mutató (jellemzően versenyképesség-index), tényérésük annak köszönhető, hogy a korábban alkalmazott gazdasági jellegű statisztikai adatok önmagukban kevésbé voltak használhatóak a társadalmi, humán vagy környezeti tényezők megfigyelésére.

Az emberi fejlettségi mutatót (Human Development Index, HDI) gyakran a bruttó hazai termék egyik alternatívájaként is számon tartják, figyelembe véve, hogy az emberi jólét fogalmát a GDP-nél szélesebb körben értelmezi. Az értékét tekintve 0 és 1 között mozgó

index három mutató egyszerű átlagolásával áll elő: a „hosszú és egészséges élet” célkitűzés⁶⁷ a születéskor várható élettartamban kerül számszerűsítésre, az „iskolázottságot” olyan arányok képviselik, mint az írástudó felnőtt lakosság, valamint a különböző szintű iskolatípusokba történő beiskolázottak részesedése a népességből, végül az „életszínvonalat” a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó bruttó hazai termék reprezentálja.

A kedvező, illetve kedvezőtlen értéket felvevő részmutatók egymással történő helyettesíthetőségének határt szabnak a mutatókra elfogadott minimum- és maximumértékek. Ennek megfelelően például bármekkora, 40 ezer USD-t meghaladó egy főre jutó vásárlóerő-paritáson számított GDP-érték ugyanúgy a mutató maximumát, azaz egyet eredményez, mint ahogy a „hosszú és egészséges élet” mutató esetében bármekkora, 25 év alatti várható élettartam a minimumot, azaz nullát.

Törökország HDI értéke 2011-re elérte a 0,699-et (megközelítette a legmagasabban rangsorolt országok átlagértékét: 0,741), ezzel a 187 országból álló rangsor 92. helyén végzett. 1980 és 2011 között az érték 0,463-ról 0,699-re emelkedett, amely összességben 50 százalékos emelkedést jelent. Az éves emelkedés átlagos értéke 1,3 százalék.

37. ábra: Törökország HDI ranglista helyezései 1980 és 2011 között, UNDP adatai alapján saját szerkesztés

Az üzleti élet megítéléséről több értékelés is napvilágot látott az elmúlt években. Ezek közül az egyik legjelentősebb a Világbank által minden évben megjelentetett „Doing

⁶⁷ 2003-ban az ENSZ, az Európai Biztonság, az IMF, az OECD és a világban közösen publikálták az integrált környezeti és gazdasági elszámolások keretfeltételeire vonatkozó állásfoglalásukat.

Business” ranglista, amely a világ 183 országában vizsgálja az üzleti környezet minőségét. A ranglistát a Nemzetközi Pénzügyi Társaság készíti, amely a Világbank Csoport tagja.

Törökország az elmúlt években váltakozó eredménnyel szerepelt a listán, amely a világgazdasági válságra vezethető vissza. Egyértelmű javulás csak az üzleti környezet és a szerződések betarthatósága kategóriákban tapasztalható, 2009-hez képest azonban ezekben a kategóriákban is romlottak az eredmények.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Üzleti környezet	91	57	59	73	65	68	71
Vállalatalapítás egyszerűsége	53	43	43	56	63	62	72
Építési engedélyek beszerzése	148	128	131	133	137	154	142
Hitelhez jutás	65	68	68	71	72	80	83
Befektetők védelme	60	64	53	57	59	66	70
Adófizetés	65	54	68	75	75	74	80
Határon átnyúló kereskedelem	79	56	59	67	76	73	78
Szerződések betarthatósága	70	34	27	27	26	52	40

8. táblázat: Törökország ranglista helyezési 2007-2013 között a „Doing business” egyes mutatószámait tekintve, saját szerkesztés

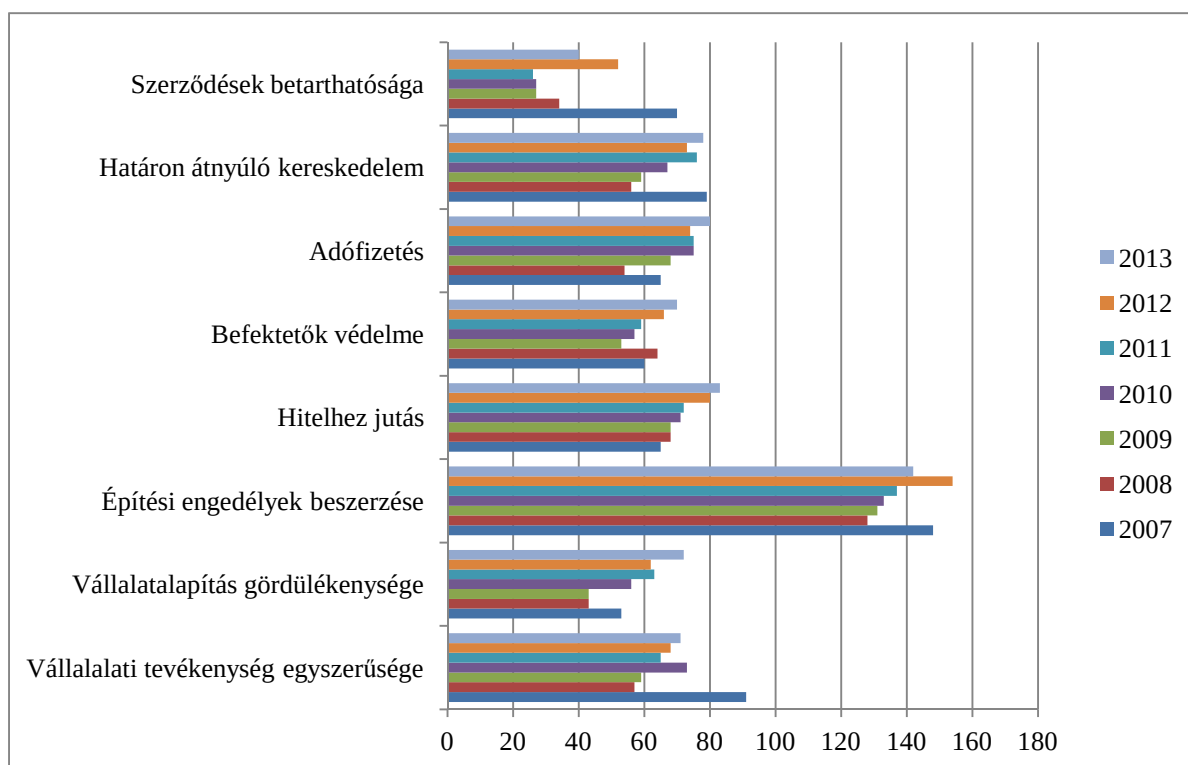
Az üzleti környezet kategóriában 2007 és 2013 között 20 helynyi javulás tapasztalható. A válság kitörése előtt Törökország egészen az 57. helyig jött fel, amely annak köszönhető, hogy az Erdogan-kormány leegyszerűsítette a külföldiek betelepülők adminisztrációs akadályait (szinte minden hozzáférhető és intézhető angol nyelven is a török mellett), az infrastruktúra egyre fejlettebb és a rendelkezésre álló emberi erőforrások is egyre képzetebbek. Törökország 71. helyével Kelet-Európa és Közép-Ázsia átlaga felett van (73.), valamint megelőzi Oroszországot és Indiát is.

A vállalatalapítás, a hitelhez nyújtás, az adófizetés kategóriákban 2013-ra visszaesés tapasztalható 2007-hez képest. Ez arra vezethető vissza, hogy a bankok a stabilitás érdekében szigorították a hitelfelvételt, a vállalatokat sújtó adókat pedig megemelték. Ebből következik, hogy a befektetők védelme kategóriában is visszaesés tapasztalható, mivel a befektetők nem érzik úgy, hogy az intézkedések az ő profitmaximalizálási érdekeiket szolgálják.

A határon átnyúló kereskedelem kategóriában csak minimális ingadozás tapasztalható, mert az exportot és importot érintő törvények alapvetően nem változtak. Ugyan ez igaz az építési engedélyek beszerzése kategóriára is.

A szerződések betarthatóságában 2007 és 2008 között ugrásszerű volt a javulás, ezt az új törvényi szabályozás tette lehetővé.⁶⁸

⁶⁸ Forrás: http://www.portfolio.hu/gazdasag/unios_tagorszag_lehet-e_valamikor_torokorszag.141333.html

38. ábra: Törökország ranglista helyezési 2007-2013 között a „Doing business” egyes mutatószámait tekintve, saját szerkesztés

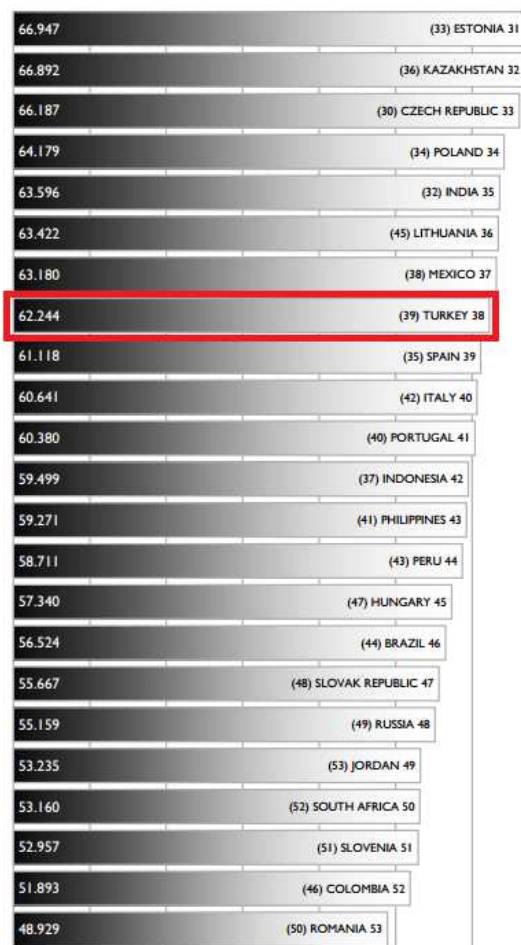
Az IMD⁶⁹ 60 országot versenyképesség alapján vizsgáló felmérése alapján (World Competitiveness Yearbook 2012)⁷⁰ a kelet-európai és közép-ázsiai régióban Törökország előkelő helyet foglal el a rangsorban, több Európai Unió országát is megelőz: Spanyolországot, Olaszországot, Portugáliát, Magyarországot, Görögországot, Bulgáriát és Romániát, valamint a nagyobb gazdaságok közül Brazíliát és Oroszországot is.

A világ régiói közül az üzleti környezetet javító legjelentősebb reformokat a korábbi évekhez hasonlóan Kelet-Európában és Közép-Ázsiában hajtották végre. A világnak ebben a két térségében az országok 96 százalékában legalább egy előremutató reform történt a vizsgált időszakban, 2008 júniusa és 2009 májusa között.

A kelet-európai és közép-ázsiai országok közül a megítélés javítása érdekében szükséges a költségvetési fegyelem bevezetése és fenntartása, a nemzeti valuta értékállóságának biztosítása, az adminisztratív akadályok csökkentése, az infláció fékezése és az innováció magas szintjének biztosítása volt a legfontosabb szempont a versenyképesség érdekében.

⁶⁹ International Institute for Management and Development, Lausanne, Svájc

⁷⁰ World Competitiveness Yearbook 2012 <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>

39. ábra: World Competitiveness Scoreboard 2012 (részlet)

Az fDi Magazin,⁷¹ világszerte mintegy 45000 külföldi terjeszkedésben érdekelt befektető, illetve befektetési tanácsadó számára nyújt információkat a befektetési lehetőségekről, és azok kockázatairól. A magazin ötödik alkalommal hirdette meg a „European Cities and Regions of the Future⁷²” (A jövő európai városai és régiói 2012/2013) című pályázatát, amelynek célja, hogy kiemelje és rangsorolja a legfontosabb befektetési helyszíneket. A pályázaton több mint ezer európai város és régió vett részt.

A pályázatok értékelése során fontos szempont volt az egyes régiókba és városokba irányuló befektetések mennyisége, azok gazdasági vonzata, a helyszínekben rejlő gazdasági potenciál, az üzlet- és infrastruktúrafejlesztési stratégia, a képzési kapacitás és annak eredményei, a munkavállalók alkalmazását könnyítő szabályozások, a működési költségek, valamint a telekommunikáció és a közlekedési helyzet is.

⁷¹ Financial Times csoport kéthavonta megjelenő speciális melléklete

⁷² European Cities and Regions of the Future

<http://canada.um.dk/en/~media/Canada/Documents/News/European%20Cities%20of%20the%20Future.ashx>

TOP 10 SOUTHERN EUROPEAN CITIES		
RANK	CITY	COUNTRY
1	Barcelona	Spain
2	Madrid	Spain
3	Lisbon	Portugal
4	Istanbul	Turkey
5	Valencia	Spain
6	Milan	Italy
7	Rome	Italy
8	Bilbao	Spain
9	Ljubljana	Slovenia
10	Murcia	Spain

TOP 10 LARGE CITIES: COST EFFECTIVENESS		
RANK	CITY	COUNTRY
1	Yaroslavl	Russia
2	Odessa	Ukraine
3	Lviv	Ukraine
4	Chisinau	Moldova
5	Tyumen	Russia
6	Vilnius	Lithuania
7	Kiev	Ukraine
8	Krasnodar	Russia
9	Poznan	Poland
10	Konya	Turkey

TOP 10 FDI STRATEGY: SOUTHERN EUROPE		
RANK	CITY	COUNTRY
1	Barcelona	Spain
2	Lisbon	Portugal
3	Murcia	Spain
4	Valencia	Spain
5	Tbilisi	Georgia
6	Konya	Turkey
7	Santa Cruz de Tenerife	Spain
8	Jastrebarsko	Croatia
9	Gaziantep	Turkey
10	Subotica	Serbia

TOP 10 MAJOR CITIES HUMAN RESOURCES		
RANK	CITY	COUNTRY
1	London	UK
2	Paris	France
3	Madrid	Spain
4	Berlin	Germany
5	Stockholm	Sweden
6	Moscow	Russia
7	Istanbul	Turkey
8	Barcelona	Spain
9	Saint Petersburg	Russia
10	Brussels	Belgium

TOP 10 LARGE CITIES FDI STRATEGY		
RANK	CITY	COUNTRY
1	Edinburgh	UK
2	Leipzig	Germany
3	Glasgow	UK
4	Kraków	Poland
5	Nuremberg	Germany
6	Lviv	Ukraine
7	Birmingham	UK
8	Valencia	Spain
9	Poznan	Poland
10	Konya	Turkey

9. táblázat: Az fDi ranglistájára felkerült török városok

A dél-európai városok és az 1 milliónál népesebb nagyvárosok emberi erőforrások alapján történő rangsorolásakor Isztambul a negyedik, ill. a hetedik helyen végzett. Az előbbi ranglistán csak Barcelona, Madrid és Lisszabon végzett előtte, az utóbbin pedig megelőzte Barcelonát, Szentpétervárt és Brüsszelt is.

A legjobb városfejlesztési stratégiával rendelkező dél-európai városok listáján két török város is bekerült a legjobb tízbe. Konya a hatodik, Gaziantep pedig a kilencedik helyen végzett. Konya további két másik listára került. A 250 ezer főnél népesebb városok városfejlesztési stratégiáját és költséghatékonyságát vizsgáló ranglistákon egyaránt a tizedik helyen végzett.

Törökország a versenyképességen belül az idegenforgalmi szektort is figyelembe véve előkelő helyet foglal el. A Világgazdasági Fórum 2 évente közzéteszi az Idegenforgalmi Versenyképességi Ranglistát. Ezen 139 országot rangsorolnak 14 mutató (pl. ár-versenyképesség, emberi erőforrások, kulturális értékek, légi közlekedési infrastruktúra, szárazföldi szállítási infrastruktúra, turisztikai infrastruktúra, természeti értékek) alapján.

Törökország a 2009-es listán 56. és a legutóbbi, 2011-es ranglistán pedig az 50. helyet foglalta el,⁷³ amely jó eredménynek mondható.

⁷³ Forrás: World Economic Forum: Travel and Tourism Competitiveness index 2011
<http://www.scribd.com/doc/50196612/World-Economic-Forum-Travel-Tourism-Competitiveness-Index-2011>

3. Törökország és a 2008-2009-es világgazdasági válság

3.1 Törökország a válság idején

Soros György szerint a 2008-2009-es válság két válságnak, az ingatlanbuboréknak és egy szuperbuboréknak az egymásra épüléséből alakult ki. Az ingatlanbuborékot az váltotta ki, hogy a bankok egyre felelőtlenebbül adtak hitelt lakásvásárlásra és lakásépítésre. Ez megnövelte a lakáskeresetet és lakásár-emelkedésre vezetett. A lakásárak néhány év alatt 50 százalékkal gyorsabban nőttek, mint a többi ár. A tehetősebbek azért vettek lakást, mert ez volt a legjobb üzlet, szegényebb rétegek pedig azért, mert a bankok, különböző praktikákkal beugratták őket ebbe. A lakásárak csökkenni kezdtek az Egyesült Államokban és a spekulációs buborék összeomlott. E lelkiismeretlen eljárásnak az lett a következménye, hogy 7 millió olyan lakásvásárlási szerződést kötöttek, ahol a hitelfelvevő nem rendelkezik a törlesztéshez szükséges jövedelemmel, és e hitelfelvevők 40 százaléka két éven belül fizetéseképtelenné válik. Ez csődbe vitte a felelőtlenül hitelnyújtó bankokat, és megélhetési problémákat okozott azoknak, akiket beleugrattak ebbe.

A szuperbuborék elméleti alapja az a piaci fundamentalizmus, amely szerint a magukra hagyott piacok mindent tökéletesen elrendeznek és szinte semmi szükség sincs államra. Az állami tulajdon, az állami vállalat és az állami beavatkozás csak káros lehet. Ez a felfogás vezetett nemcsak Amerikában, hanem az egész világon a túlzott mértékű hitelkibocsátáshoz. Soros György szavaival élve: *„A pénzpiacok globalizációja igen sikeres (piaci) fundamentalista projekt volt. A pénzügyi tőke szabad áramlása megnehezíti az államok számára, hogy a tőkét megadóztassák vagy szabályozzák, hiszen ilyenkor könnyen máshova áramlik. Ennek köszönhetően a pénzügyi tőke kivételezett helyzetet élvez. A kormányok gyakran saját országuk igényeinél is jobban figyelnek a nemzetközi tőke elvárásaira.”*⁷⁴

Fel kell ismerni, hogy nemcsak hitelválság, hanem hitelességi válság is kezdetét vette. Nemcsak pénzügyi válságról, hanem általános, globális értékválságról kell beszélnünk.⁷⁵

⁷⁴ Forrás: A világméretű pénzügyi válság okai és következményei

Soros György: *A világméretű hitelválság és következményei*. Scolar Kiadó, Budapest, 2008. alapján Értesítő, XV. évf., 6. sz., 2009. június, 1-2. o

⁷⁵ Rácz Lajos: *Sárkány új tükörben: Kína a 21. században*, Novella Kiadó pp 54-55. (2008)

A gazdasági világválság előtt Törökország a nemzetközi piacok által elvárt költségvetési fegyelmet tanúsította, az infláció csökkenő tendenciát mutatott, fontos reformokat vezettek be a költségvetés, a bankszakma, a társadalombiztosítás, és az egészségügyi szolgáltatások terén. A 2008-ban kitört gazdasági világválságot Törökország jól tervezett költségvetéssel, erős bankszektoral, és hatalmas politikai stabilitással „köszöntötte”.⁷⁶

A török gazdaság 2001 óta lényeges átalakuláson ment át. Ezen periódus alatt a gyors növekedés mellett rohamos léptékű strukturális átalakulás jellemezte. A mezőgazdaság részaránya csökkent, a szolgáltató szektor és a termelőipar pedig növekedett. A gyors növekedés ellenére nemzetközi szinten nem érte el a kívánt versenyképességet. A World Economic Forum versenyképességet mutató ranglistáján 2009-ben csak a 61. helyett foglalta el a 133 ország közül.

A 10. táblázaton és a 40. ábrán 2.3-as alfejezetben bemutatott országok egy főre jutó GDP adatait mutatja Törökországhoz viszonyítva. A dollár 2005-ös árfolyama helyett most az amerikai dollár aktuális árfolyamán. Ennek oka, hogy a sajtóban is általában ezek az adatok szerepelnek, valamint a növekedés és csökkenés üteme is látványosabb.

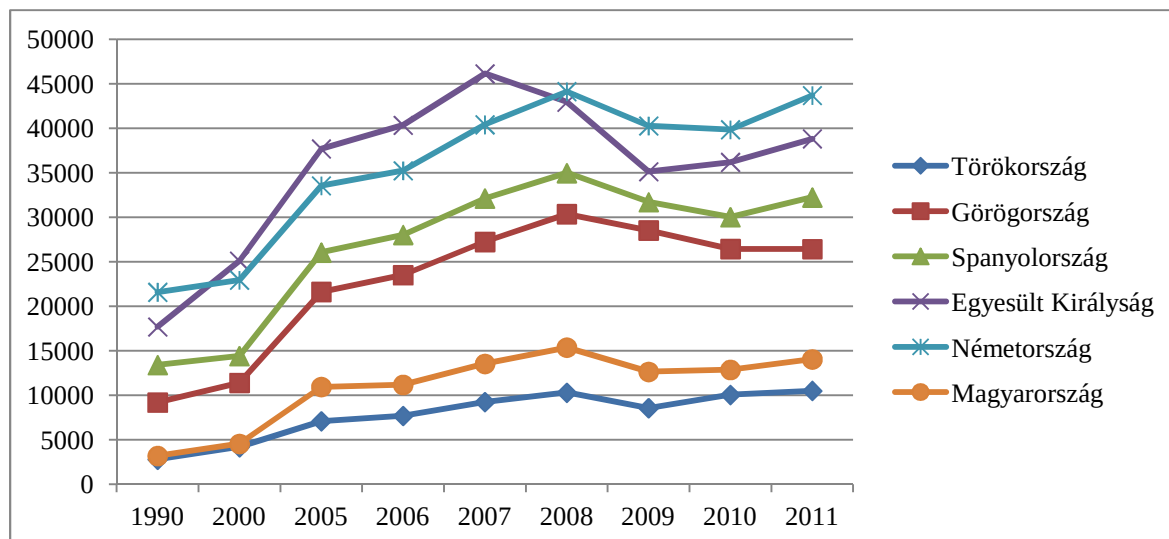
	Törökország	Görögország	Spanyolország	Egyesült Királyság	Németország	Magyarország
1990	2783,59	9190,34	13409,58	17687,67	21583,84	3186,44
2000	4189,48	11396,23	14413,79	25083	22945,71	4542,72
2005	7087,72	21620,72	26056,39	37687,42	33542,78	10936,95
2006	7687,13	23505,72	28024,75	40342,5	35237,6	11173,57
2007	9246,03	27240,77	32118,1	46122,79	40402,99	13534,71
2008	10297,51	30362,63	34976,14	42935,4	44132,04	15364,68
2009	8553,74	28520,96	31707,31	35129,43	40275,25	12634,55
2010	10049,77	26432,97	30026,39	36185,93	39851,67	12863,13
2011	10498,31	26427,25	32244,18	38817,85	43689,35	14043,66

10. táblázat: Egy főre jutó GDP (az USD aktuális árfolyamán: 2012. október 31);⁷⁷ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

⁷⁶ Forrás: A Török Rádió és Televízió Hivatalos Honlapja

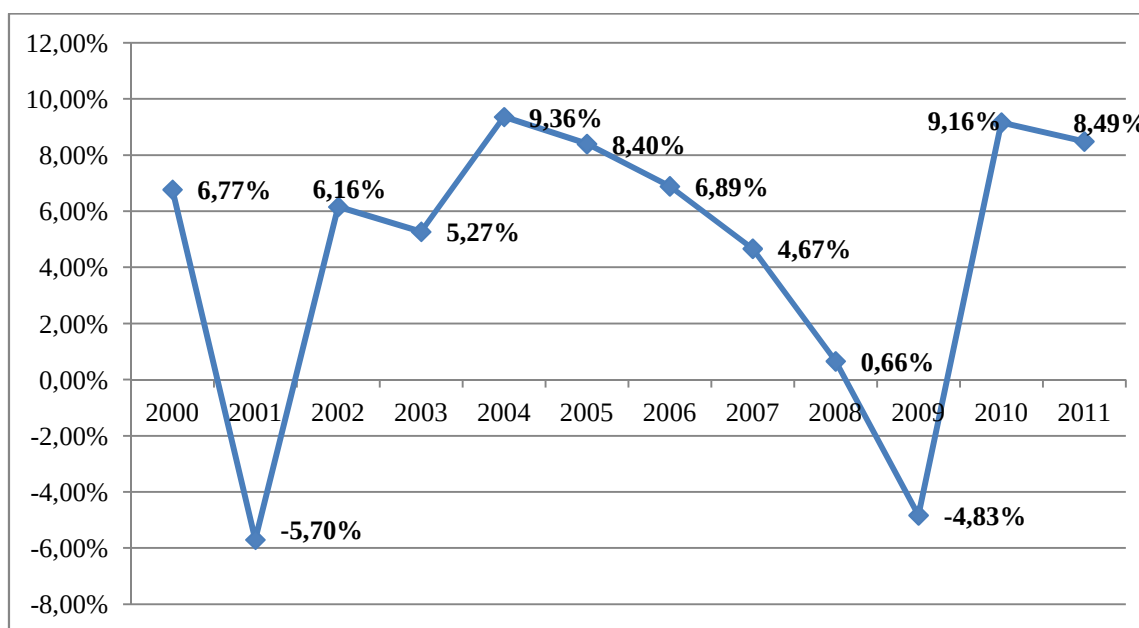
<http://www.trthungarian.com/trtworld/ma/newsDetail.aspx?HaberKodu=2f73a731-491e-426b-b59b-6a5a7cb4e84e> Letöltve: 2012.11.04.

⁷⁷ Az egy főre jutó GDP a nemzeti össztermék és az évközi népességszám hányadosa. A GDP az összes hazai gazdasági szereplő által hozzáadott bruttó érték összege plusz a termékdólok, mínusz a termékek értékében nem szereplő esetleges terméktámogatások. Az értéket az előállított eszközök értékcsökkenése vagy a természeti erőforrások kimerülése vagy pusztulása miatti levonások nélkül kell kiszámítani. Az adatok az amerikai dollár aktuális árfolyamán értendők.

40. ábra: Egy főre jutó GDP (az USD aktuális árfolyamán: 2012. október 31); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

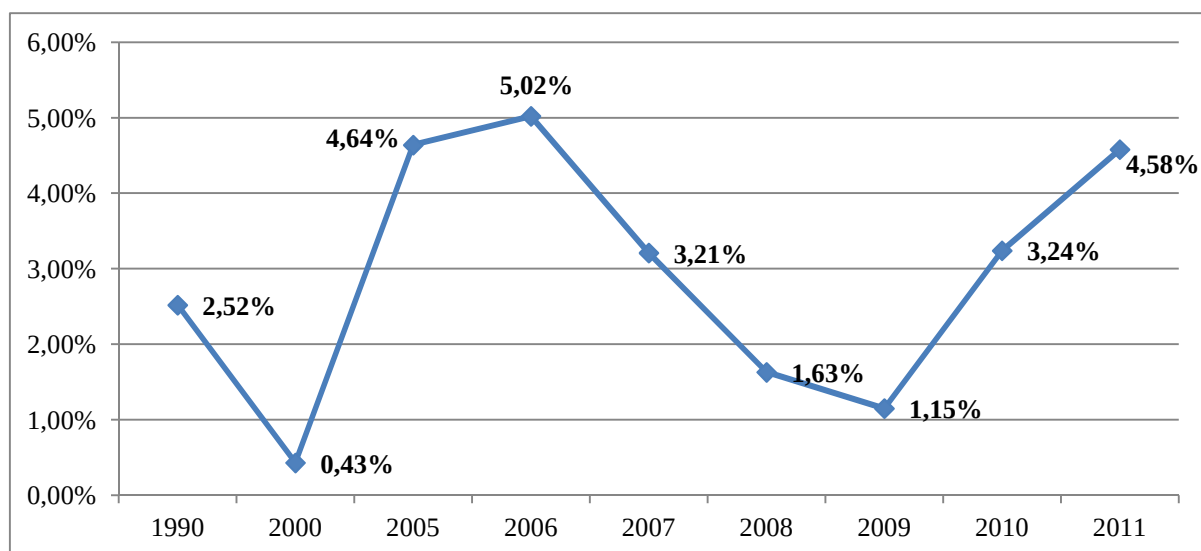
A 2001-es válságot követően az ország átlagosan 6-7 százalékos gazdasági növekedést ért el. A 2008-2009-es válság első évében a növekedés stagnált, 2009-ben azonban közel 5 százalékos visszaesés következett be. Emelkedett az infláció és a munkanélküliség is. 2010-ben azonban újra megindult a gazdasági növekedés, 2010-ben meghaladta a 9 százalékot, amely az utóbbi tíz év második legmagasabb értéke volt.

41. ábra: A GDP növekedés aránya;⁷⁸ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

A magántőke áramlás 2006-tól 2009-ig négy százalékos csökkenést mutatott, mivel a vállalatok csak korlátozottan jutottak hitelhez, nem tudták finanszírozni a növekedéshez szükséges eszközöket. Ez leépítésekhez és recesszióhoz vezetett.

⁷⁸ A tényleges GDP százalékos változása az előző évhez viszonyítva. A tényleges GDP az inflációt is figyelembe veszi.

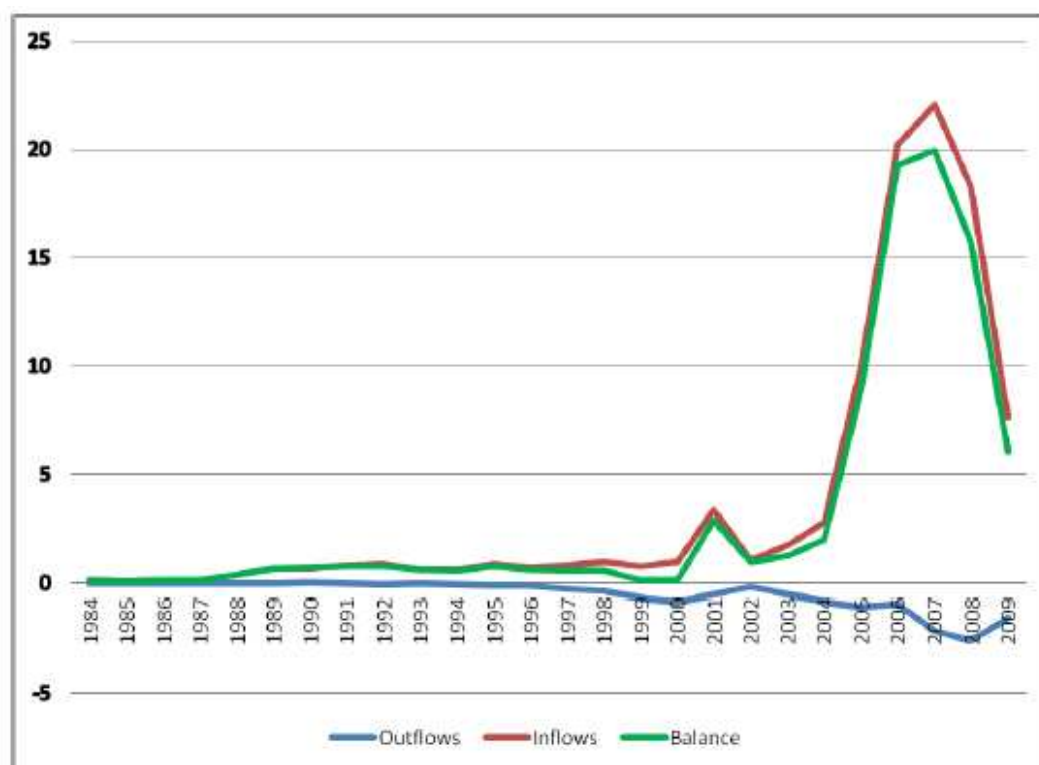

42. ábra: Magántőke áramlása, összesen (a GDP %-os arányában);⁷⁹ World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés

A külföldi tőke beáramlása 2003 óta meredek emelkedést mutatott, előtte alig érte el az évi 1 milliárd dollárt.⁸⁰ 2007 jelentett a csúcst, amikor 22 milliárd dollárnyi tőke áramlott az országba. A növekedési ütem évi 8,5 milliárd dollár volt. Törökország szerepének növekedését mutatja, hogy egyre több multinacionális vállalat, többek közt a Microsoft, a BASF és a Coca-Cola választotta regionális központjának Isztambult a közel-keleti, észak-afrikai és közép-ázsiai üzleti divíziók működtetéséhez. A válság következményeként az érték 2009-re harmadára esett vissza. Ennek függvényében kijelenthető, hogy a török gazdasági növekedésben szignifikáns szerepe van a külföldi tőkebefektetéseknek. Pozitív korreláció mutatható ki a GDP változás és a külföldi tőkebeáramlás közt.

⁷⁹ A magántőke áramlása nettó közvetlen külföldi tőkebefektetésekből és portfólió-befektetésből áll. A közvetlen külföldi befektetések a befektetőtől eltérő gazdaságban működő vállalatban tartós irányító részesedés (a szavazati jogot képviselő részvények legalább 10 százaléka) megszerzésére irányuló befektetések nettó beáramlását jelentik. A saját tőke, a visszaforgatott nyereség, az egyéb hosszú távú tőke és a rövid távú tőke jelenik meg a fizetési mérlegben. Az itt szereplő közvetlen külföldi tőkebefektetések a teljes nettó értéket jelentik, tehát az adatszolgáltató gazdaságban külföldi forrásokból megjelenő nettó közvetlen külföldi tőkebefektetéseket az adatszolgáltató gazdaságból a világ többi részére irányuló nettó tőkebefektetések levonásával mutatják. A portfólió-befektetés a külföldi hatóságok tartalékait képző kötelezettségeket kizárja, és a tranzakciókat tulajdonviszonyt megtestesítő értékpapírok és kötelezvények formájában védi.

⁸⁰ Elitok, Secil Pacaci, & Straubhaar, Thomas (2010). The Turkish economy - A winner of the Euro crisis?

Data Source: Central Bank of the Republic of Turkey, Electronic Data Delivery System (EDDS) available at: <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/cbt-uk.html>.

43. ábra: A külföldi tőke beáramlások Törökországba (milliárd dollár)⁸¹

Törökország IMF-hitelprogramja a 2008 májusában, a válság kezdete előtt járt le. Ekkor döntött úgy a török kormány, hogy több mint 8 évi IMF-együttműködés után megpróbálják saját lábra állítani az országot, de kitört a gazdasági világválság. Ezt követően a Valutaalap és a török kormány delegációi közel két éven keresztül tárgyaltak egy új hitel megállapodás lehetőségéről, majd 2010 tavaszán a török kormány bejelentette, hogy mégsem kér segítséget. Törökország azzal húzta az időt, hogy a hiteligénylési szándékot lebegtette két éven keresztül - de ezt egyszer sem adta be valójában, csak szakpolitikai kérdésekről egyeztetett a Valutaalappal, vagyis a hitelkeret kapujában toporgott. Erdogan miniszterelnök 2008 nyarán azt ígérte az IMF-nek, hogy hamarosan eldöntik, a korábbi hitelkeret után kell-e új IMF-program Törökországnak - de ez nem történt meg. A külföldi lapok úgy értékelték a tárgyalások elhúzódását, hogy a törökök az orruknál vezették a nemzetközi szervezetet. A New York Times "lefulladás, majd újrainduló" tárgyalásokról írt, a Financial Times úgy fogalmazott, hogy a törökök "tűkön ülve tartották" a befektetőket, a Wall Street Journal⁸² viszont azzal magyarázta a török kormány viselkedését, hogy a 2011-es választásokra készülve Ankara el akarta kerülni az IMF-hitellel járó megszorításokat – az AKP meg is

⁸¹ Elitok, Secil Pacaci, & Straubhaar, Thomas (2010). The Turkish economy - A winner of the Euro crisis?

⁸² Wall Street Journal 2010.03.10

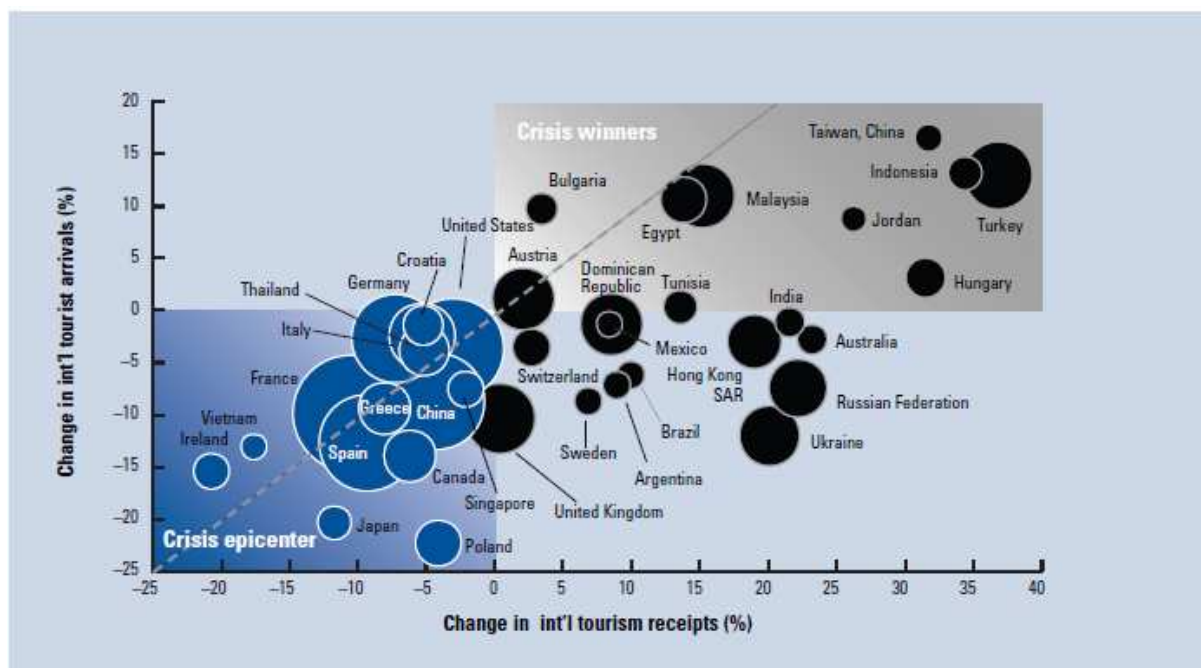
nyerte a 2011-es választásokat.⁸³ A 2008 májusa és 2010 márciusa közötti tárgyalások alatt mutatott török magatartást azóta előszeretettel nevezik „török kártyaként”.

A válság legnagyobb vesztesei a járműipar, az építőipar és az energiaszektor voltak. A török autógyártás volumene 2009-ben 33 százalékkal zuhant.

	2003	2007	2008	2009
GDP részesedés	23	24	24	23
Termelésnövekedés	8,4	5,6	0,8	-7,2
Exportnövekedés	31,7	26	29,7	-23,8
Importnövekedés	34,6	21,3	12,2	-26,1
Az üzemek kihasználtsága	75,9	80,8	78,1	65

11. táblázat: A török gyáripar mutatószámainak változása 2003 és 2009 között, TurkStat adatai alapján saját szerkesztés

A világgazdasági válság idején a török gazdasági recessziót a turizmus fékezte, ahol folyamatos volt a növekedés. Az ország turizmusból származó bevétele 2009-ben meghaladta a 20 milliárd dollárt és az exportbevételek 17 százalékát adta 27 millió beutazó turistával. A 39. ábrán látható, hogy a Turisztikai Világszervezet adatai szerint a török turizmus a válság legnagyobb nyertesei között van, köszönhetően a turisztika szolgáltatások ár-érték arányának.

44. ábra: Forrás: A világgazdasági válság hatása a turizmusra 2007-2009 között, UNWTO, 2010

⁸³ profitline.hu 2009.04.10

3.2 Törökország a válság utáni években

A külföldi tőkebefektetések újbóli fellendülése kompenzálta az államháztartási deficitet és ezzel megteremtődött a gazdasági növekedést előfeltétele. A beruházások újbóli beindulása a belföldi vállalatokat is felbátorította, akik a szigorított hiteligénylési felvételek ellenére újonnan felvett hitelekkel és a részvénykibocsátások által felduzzasztott likvid pénzállományból teremtett régi/új munkahelyekkel hozzájárultak a munkanélküliség csökkenéséhez. 2010-ben 21 új cég lépett az Isztambuli Értéktőzsdére, a munkanélküliség pedig 6 százalékkal csökkent 2008-hoz képest.

45. ábra: A török ISE-100⁸⁴ részvényindex alakulása 2007. szept. 28. – 2010. szept. 28.⁸⁵

Törökországnak előnyt jelent, hogy az euró zónában zajló krízis hatásai az országra mérsékelten hatnak. A dél-európai uniós tagországokból kivonuló vállalatok sokszor választották termelésük új központjaként Törökországot, mivel ebben az országban a befektetési bizalom nem ingott meg. A krízisben lévő országok felvevőpiaca csökkent, ezért Törökország megélénkített külkereskedelmi kapcsolatait Kínával és az arab országokkal, hogy így pótolja a kieső exportbevételt. Az ipari termelés 2010-ben 16,9 százalékkal növekedett.

A befektetett tőke elvárt hozama (ROI)⁸⁶ Törökországban meghaladja a 6,5 százalékot, amely a legtöbb uniós országban elvárt értéknél magasabb, így Törökországot az euró krízis

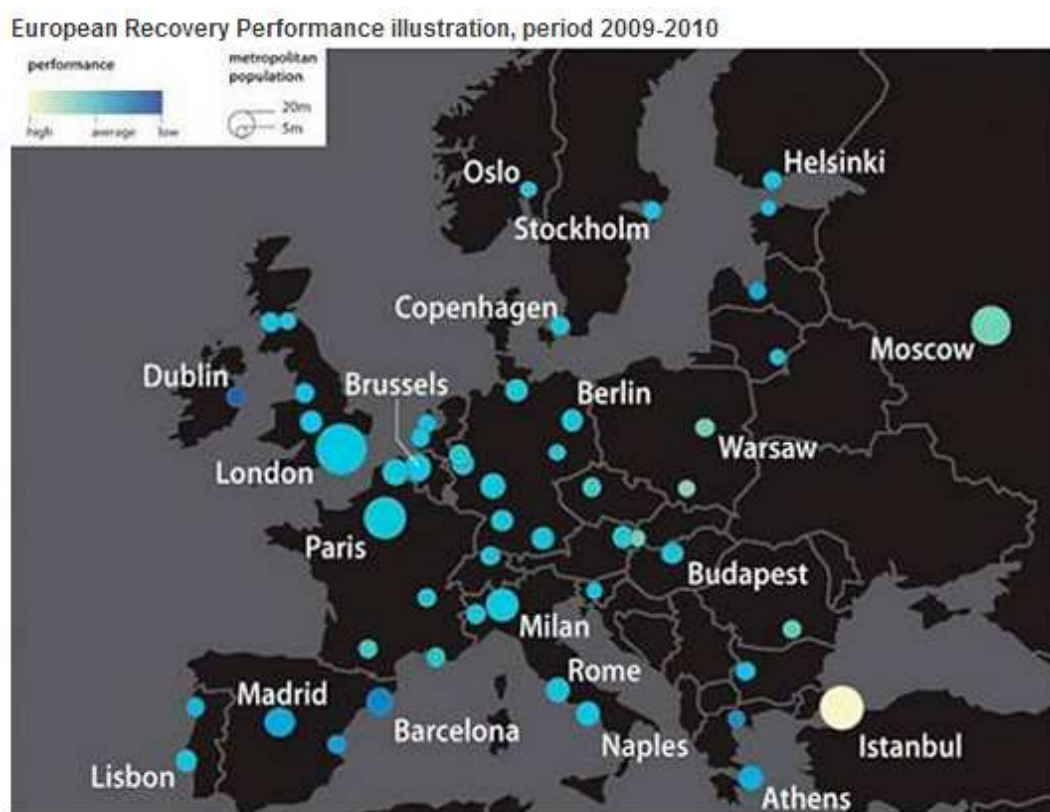
⁸⁴ Az Isztambuli Értéktőzsde indexe

⁸⁵ Forrás:

http://www.portfolio.hu/befektetesi_alapok/mobius_torokorszag_az_egyik_legvonzobb_feltorekvo_piac.139204.html

rövid távú nyertesévé vált. A magas ROI tovább növelheti a külföldi tőkebefektetéseket GDP-hez viszonyított arányát és magában hordozza a hosszú távú növekedés lehetőségét.

Az EMI (European Metropolitan Network Institute) felmérése szerint⁸⁷ Isztambulban és környékén volt a leggyorsabb a gazdasági helyreállítás. A felmérés a világ 53 országának 150 nagyvárosát vizsgálta.

Source: Brookings Institution. Global Metro Monitor: the path to economic recovery

46. ábra: Az európai nagyvárosok gazdaságának helyreállítási teljesítménye⁸⁸

Az új lakóépületek száma Törökországban 2009-ről 2010-re 10,9 százalékkal növekedett (57989-ről 64335-re). Az új lakások főként a nagyvárosokban és az üdülőkörzetekben épültek. 2009-ben a válság ellenére több mint fél millió lakás váltott tulajdonost.⁸⁹ A török ingatlanpiac és az építőipar is kiheverte a válságot.

⁸⁶ Forrás: Elitok, Secil Pacaci, & Straubhaar, Thomas (2010). The Turkish economy - A winner of the Euro crisis?

⁸⁷ Forrás: http://www.emi-network.eu/Research/Economic_vitality/News_publications/2011_News_publications/Global_Metro_Monitor_show_economic_recovery_for_European_metropolitan_regions

⁸⁸ Forrás: http://www.emi-network.eu/Research/Economic_vitality/News_publications/2011_News_publications/Global_Metro_Monitor_show_economic_recovery_for_European_metropolitan_regions

⁸⁹ Forrás: The Global Financial Crisis and the Turkish Housing Market - Is There a Success Story?

A Nemzetközi Valutaalap bizottságának 2012. júliusi jelentése szerint az Európai Unió tagok lassú fejlődése mellett, Törökország 2012-ben a tagországok növekedését meghaladó 3 százalékos GDP növekedést ért el, a fő kereskedelmi partnereknek gyenge gazdasági helyzete ellenére.⁹⁰ A jelentésben szó esik arról, hogy Törökország gyorsan fejlődött az elmúlt két évben. 2012-re a növekedés lelassult, de ez a jelentés szerint nem fogja megakadályozni a konszolidációt. Külön hangsúlyt fektetnek arra, hogy a munkanélküliség az utóbbi húsz év legalacsonyabb szintjét érte el. Kialakultak a megfelelő feltételek, hogy felélénküljön a belföldi kereskedelem is. Az IMF elismeréssel illette, hogy a kormányzat felismerte a nemzeti megtakarítások növelésének fontosságát, ami nélkülözhetetlen a fenntartható növekedési modell kialakításához.

A Fitch Ratings hitelminősítő intézet dicséretben részesítette Törökországot.⁹¹ Ed Parker, a Fitch Ratings vezető közgazdásza kijelentette, hogy a török gazdaság sikeresen túljutott a gazdasági világválságon, viszont felhívta a figyelmet arra, hogy a szomszédos országok instabil helyzete hátráltatja a gazdasági növekedést.⁹² 18 év után Törökország minősítése újra emelkedett.⁹³

3.3 Jövőkép

2012-2017 közötti kilátások kedvezőek, továbbra is átlag 5% feletti gazdasági növekedésre, egyszámjegyű inflációra és 2% alatti költségvetési hiányra lehet számítani. Az OECD országokban az átlagos növekedés ebben az időszakban a becslések szerint 2,4 százalék lesz.

A IX. Nemzeti Fejlesztési Terv (2007-2013)⁹⁴ hosszú távú célkitűzése szerint 2023-ra Törökország az információs társadalom országa lesz növekvő stabilitással, a jövedelmek egyenlőbb elosztásával. Globálisan mindenkivel versenyképes lesz és a gazdasági szálakat a lehető legszorosabbra fűzi az Európai Unióval.⁹⁵

Euráziában Törökország válhat átlagos minőségű és high-tech termékek gyártásának központjává. 2014-re a török ipar növekedő versenyképességet, gyorsított átalakulást kíván

⁹⁰ Forrás: The Financial Times 2012. július 2. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f21a569e-c42e-11e1-850c-00144feabdc0.html#axzz2Bwil5mge>

⁹¹ Forrás: http://www.portfolio.hu/gazdasag/mar_nincsenek_bovliban_a_torokok_a_fitch-nel.175183.html

⁹² Forrás: A Török Rádió és Televízió Hivatalos Honlapja <http://www.trthungarian.com/trtworld/ma/newsDetail.aspx?HaberKodu=4aed375a-e09e-484c-a846-6cc6e760e432> Letöltve 2012.11.09

⁹³ Forrás: The Financial Times 2012. november 5. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/9e2c38dc-2742-11e2-9863-00144feabdc0.html#axzz2Bwil5mge>

⁹⁴ Forrás: Ninth Development Plan (2007-2013) <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9developmentplan.pdf>

⁹⁵ A célkitűzésben nem szerepel konkrétan megnevezve az uniós tagság elnyerése

elérni, melynek hatására növelheti exportbevételeit a magas hozzáadott értékű termékek gyártásában, nem feledkezve meg a környezetet és népességet érő káros hatások minimalizálásáról. Kína és India egyre nagy szerepvállalásával a világgazdaságban Törökország többé nem támaszkodhat az olcsó munkaerőre, amely eddig előnyt jelentett a versenytársakkal szemben. A szakszerűen felépített gazdasági stratégia pontosabb végrehajtással a termelési tevékenység hozzáadott értéke tovább növelhető és tovább csökkenthetőek a társadalmi egyenlőtlenségek.

A gyorsan növekvő Kelet-Ázsia országok és az EU gazdasági növekedésének határai miatt Törökország földrajzi elhelyezkedése egyre jelentősebb szerepet jelent. Szomszédjaival összehasonlítva Törökország dinamikusan növekvő gazdasága, fejlődő infrastruktúrahálózata és széles, fiatal piaca egyre szorosabbra fűzheti az együttműködést az Európai Unióval.

Erősségek	Gyengeségek
1. Földrajzi elhelyezkedés 2. Fiatal munkaerő 3. Nemzetközi színvonalú termelőtevékenység 4. Kiépült kiszolgáló infrastruktúra 5. Nemzetközi elismertség	1. Képzett munkaerő hiánya 2. Alacsony K+F 3. Finanszírozási források hiánya 4. A természeti erőforrások nem hatékony felhasználása 5. A magas hozzáadott értékű termékek korlátozott termelhetősége 6. Rossz utak 7. Az üzleti kultúra hiánya a nagyvárosok kívül 8. Régiók közötti fejlettségbeli különbségek
Lehetőségek	Veszélyek
1. EU csatlakozás 2. Fiatal vállalkozói réteg 3. A szomszédos országok piaci 4. A pénzügyi szektor további liberalizálása 5. Külföldi befektetések 6. IT és innovációk 7. Növekedő belső piac 8. Növekvő nemzetközi együttműködés 9. A különféle új, magas hozzáadott értékű termékek iránti kereslet növekedése a nemzetközi piacon	1. Újabb gazdasági világválság 2. Energiafüggőség kialakulása 3. Félkész termékek növekvő importja 4. Lemaradás a feltörekvő ázsiai gazdaságokhoz képest 5. Éghajlatváltozás 6. Útépítések, útfelújítások elmaradása

12. táblázat: A török gazdaság SWOT analízise, saját szerkesztés

Törökország stratégiai fekvése, viszonylag magas népességnövekedése és folyamatban lévő európai uniós integrációja további lehetőségeket biztosítanak a tartós növekedéshez. Egyre valószínűbb, hogy a közép-ázsiai és közel-keleti kőolajat és földgázt Európába szállító távvezetékek Törökországon keresztül épülnek. Ezek a tulajdonságok Törökországot a

globális befektetések központjába helyezik. Törökországban megvan a potenciál arra, hogy térségvezető gazdaságává váljon. Továbbra is folytatódhat az a trend, hogy egyre több, többségében Európai Unió multinacionális vállalat dönt termelőtevékenysége Törökországba költöztetése mellett.

Törökországnak hamarosan egy dilemmával kell szembenéznie: mindenáron törekszik arra, hogy az unió új délkelet-európai tagállama legyen, vagy izoláltan fejlődve az Ottomán Birodalomhoz hasonló gazdasági nagyhatalommá válik a Közel-Keleten?

Összefoglalás, konklúzió

Törökország a heterogén történelmi, társadalmi, politikai és gazdasági tényezők révén elkülönül a Közel-Kelet arab államaitól, átmenetet képez az Európai Unió és a Közel-Kelet közt. Különleges földrajzi helyzetének köszönhetően évezredek óta összekötő kapocs Európa és Ázsia közt, szoros gazdasági szálak fűzik az EU-hoz. Atatürk reformjai a felzárkózás útjára állították Törökországot. A XX. sz. elején a lakosság alig fele volt török, azonban az 1923-as görög-török népességcsere és a későbbi évtizedek nemzeti kisebbségeit érintő hátrányos rendelkezések hatására egy statisztikailag homogén nemzetállam jött létre. Atatürk reformjait követően a török gazdaságon fél évszázadon át sokoldalú, de kevésbé termelékeny (feldolgozó) ipar jellemezte, ezáltal nem volt versenyképes a nemzetközi piacokon sem.

Mivel a Közel-Keleti országaitól eltérően nincsenek nagy kőolajmezői, a '70-es évek olajárrobbanása deficitbe és eladósodásba sodorta az országot. 2001 egy újabb súlyos válságot hozott a törökök számára. A korábbi válságok során tapasztalt problémák merültek fel: a török líra jelentősen leértékelődött ez által erősödött az inflációs nyomás. A gazdaság stabilabbá válása politikai okokra vezethető vissza. 2003-ban az azóta is kormányzó Recip Tayyip Erdogan vezette AKP került hatalomra. Korábban a gyenge koalíciós pártok a megegyezés hiánya miatt semmilyen komolyabb programot nem tudtak végigvinni. Az egy párti kormányzás alatt sokkal hatékonyabban valósul meg a gazdasági tervek kidolgozása és megvalósítása. A hosszú időn keresztül hullámozó teljesítményű török gazdaságot a 2001-es válságot követően a pénzügyi szektorban és a közsférában végrehajtott reformok stabilizálták és rövid időn belül sikerült tartós növekedési pályára állítani (a 2008-2009-es világgazdasági válság kitöréséig). A reformcsomagnak köszönhető továbbá az export folyamatos növekedése, török valuta erősödése és megújítása. Törökországban a XX. század folyamán hatalmas problémát jelentett a gazdasági növekedést visszavetítő általában minimum két számjegyű infláció. Erdogan kormányzása óta mutatja az infláció mindössze 6 százalékra csökkent, amely hatalmas plusz terhektől szabadítja meg a török lakosságot

A lakosság 99,8%-a (többségében szunnita) mohamedán vallású. Törökország lakossága a 2009-es népszámlálási adatok alapján meghaladta a 72,5 millió fő. A lakosság fele 29 évnél fiatalabb. A fiatal korstruktúra napjainkban a Törökország gazdasági fejlődésének egyik hajtóereje. Jelenleg 3,5 millió vendégmunkás él Nyugat-Európában. A vendégmunkások enyhítenek a munkanélküliségen, keresetük pedig javítja az ország fizetési mérlegét.

Törökország térszerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy a legsűrűbben lakott, legfejlettebb körzetek északnyugaton (Isztambul környékén) vannak; a legtermékenyebb területek a déli és a nyugati partvidéken találhatók. A gazdasági aktivitás szintje kelet felé, a gyéren lakott belső magasföldek felé hanyatlik.

Törökországban az alkalmazottak közel fele a szolgáltató szektorban dolgozik, a mezőgazdaságból élők száma folyamatosan csökken a másik két szektor javára, de még így is hihetetlenül magas. Többek közt ennek köszönhető, hogy az élelmezés területén az ország teljesen önellátó. A térségben szinte egyedülállóan nagy vízkészleteknek köszönhetően széles spektrumú gabona-, zöldség- és gyümölcsstermesztés folyik, a hegyvidéki területeken az állattartás az elterjedtebb.

Az ország iparának a mai napig meghatározó szerepe van a gazdasági növekedésben. A mezőgazdaságra támaszkodó élelmiszer- és textilipar mellett a XXI. század elejére a világszínvonalú járműipar, gépgyártás, elektronikaipar és az építőipar jelentik a húzóágazatokat. Az exporttevékenység folyamatosan bővül. Törökország legfontosabb kereskedelmi partnerét az Európai Unió jelenti, kivitelének több mint fele a 27 tagországba irányul, és az import döntőtöbbsége is onnan érkezik.

A szolgáltatói szférában a turizmus, a kereskedelem, a telekommunikáció és a közlekedés a meghatározó. Az ország gazdag történelmi és kulturális öröksége mellett éghajlata és kedvező földrajzi fekvése miatt népszerű turisztikai desztináció.

A mezőgazdaság legfontosabb feladata az egyre növekvő népesség ellátása, Törökország a teljes önellátásra törekszik. A vezető szerep a növénytermesztésé. Az XX. század közepétől a pusztai legelőket is művelés alá vonták, mára az ország közel 40 százaléka áll művelés alatt. Mivel a megművelhető földterületek már szinte teljes egészében felhasználás alatt vannak, így a terménynövekedés csak a mezőgazdasági technológiák korszerűsítésével érhető el.

Törökországban a textilipar és az élelmiszeripar is több száz éves múltra tekint vissza, az ipari foglalkoztatottak legnagyobb aránya még mindig ezekben az iparágban dolgozik.

Az autógyártás fellendülése Törökországban a kilencvenes évek elején kezdődött egyre több külföldi licenc átvételével. Az Európai Unió és Törökország között 1996-ban megszületett vámuniós megállapodás exportösztönzésének köszönhetően a gyártók nemcsak a hazai-, hanem a nemzetközi piacra is egyre nagyobb ütemben termeltek. Egyre több török cég kezdett beszállítani ezeknek a gyáraknak, így a gyártás az import alkatrészek helyett egyre inkább belföldi alapokra kezdett támaszkodni.

A török építőipar a török gazdasági növekedés egyik legnagyobb haszonélvezője és egyben mozgatórugója. 2009-ben a neves „Engineering News-Record (ENR)” építőiparral foglalkozó szaklap a világ 225 legnagyobb építőipari vállalata 33 török céget választott be a legnagyobb közé, ezáltal Kína után Törökország adta a második legtöbb vállalatot. Ezen a cégek nemcsak belföldön, hanem külföldön is jelentős építőipari tevékenységet végeznek.

A telekommunikáció liberalizációja 2004-ben kezdődött az azóta is tart. Mára főként privát szolgáltatók működtetik a vezetékes telefonvonalakat, a mobilhálózatot és az internet hozzáférhetőséget. A mobiletelefon-előfizetések és az internet-felhasználó száma 2003-2009 között több mint kétszeresére nőtt. A szektor a külföldi befektetések kedvelt célpontja.

A török bankszektor egyike Kelet-Európa, a Közel-Kelet és Közép-Ázsia legerősebb és leggyorsabban fejlődő bankszektorainak. Az eszközök 34 százaléka az öt legnagyobb bankra koncentrálódik. Több nemzetközileg is ismert és elismert bank üzemeltet fiókot Törökországban. Arab kereskedelmi bankok is nyitottak fiókot az országban, amelyek az iszlámtörvénykezés szerint működnek, konzervatív befektetési politikát folytatnak. A telekommunikáció mellett a pénzügyi szektorba a legnagyobb a külföldi tőkebeáramlás.

Az országba beutazó turisták száma az elmúlt évtizedben folyamatos emelkedést mutatott. Még a világgazdasági válság idején is mérsékelten növekedett ez a szám. Az ezredfordulón még csak 8 millió fő volt a turisták száma, ez 2011-re megnégyszereződött és az emelkedés a jövőben is várható. Az ország turizmusból származó bevétele 2009-ben meghaladta a 20 milliárd dollárt és az exportbevételek 17 százalékát adta.

Isztambul az I. világháborúig főváros, de ma is kiemelkedő ipari, kereskedelmi, kulturális központ, pénzügyi központ és Törökország legforgalmasabb importkikötő. A mai napig Törökország legnépesebb városa (közel 13 millió lakos). A város és környéke a török gazdasági növekedés egyik motorja.

Törökország nettó importőr negatív külkereskedelmi mérlege miatt, ezáltal nagyon ráutalt a külföldi tőkére. A gazdasági növekedés fenntartása érdekében gyorsan növekvő piacokat kell találnia. A török külgazdasági kezdeményezések célja a gazdasági kapcsolatok nagyobb diverzifikálása, ami az EU tagállamokkal történő kereskedelem csökkentésével és a közel-keleti, észak-afrikai és ázsiai országok kereskedelem volumenének növekedésében valósul meg. A folyamat már a globális gazdasági válság előtt elkezdődött, az euró válsága viszont felgyorsította ezt a folyamatot. Egyre nagyobb a szomszédos országokkal, és az úgynevezett „Török Köztársaságokkal” kiépített kapcsolatok gyorsabb fejlesztése.

Évente átlagosan 12 török multinacionális vállalat került fel a Forbes „The World’s 2000 Largest Public Companies” ranglistájára 2006 és 2012 között, a vállalatok összesített

piaci értéke ebben az időszakban évente átlagosan 100 milliárd dollár volt. A 2009-es listán a Garanti Bank a harmadik legsikeresebb török vállalat volt, 2010-ben fel sem került a listára, viszont 2011 óta az első számú vállalat. Az Euromoney magazin 2011-ben tizenegyedik alkalommal választott meg a Garanti Bankot Törökország legjobb bankjának. Ebben az évben az első török bankként Közép- és Kelet-Európa legjobban menedzselt vállalata lett. A vállalat külföldön is jelentős pénzügyi tevékenységet végez, 11 millió ügyféllel rendelkezik, alkalmazottainak száma meghaladja a 17 ezer főt.

A Koc Holding jelenleg Törökország legnagyobb gazdasági konglomerátuma, egyike Európa legnagyobb vállalatainak. A holding több ipari szektorban és működtet vállalatokat. Foglalkozik járműgyártással, háztartási eszközök gyártásával, élelmiszeriparral, építőiparral. További tevékenységei az energiaszolgáltatás, pénzügyi szolgáltatások, az IT szolgáltatások, valamint turizmussal is foglalkozik. A holding 16 vállalata szerepel az isztambuli értéktőzsdén, összesen 114 vállalat tartozik a csoporthoz több mint 80 ezer alkalmazottal.

Az 1993-ban alapított Turkcell Törökország vezető mobiltelefon szolgáltatója, 2011-es adatok szerint több mint 34 millió ügyféllel rendelkezett, ezzel a piaci részesedés felét birtokolta. A Turkcell az első török vállalat, amely felkerült a New York-i Értéktőzsdére 2000. július 11-én.

A Turkish Airlines 2011-ben és 2012-ben elnyerte a Legjobb Európai Légitársaságnak járó díjat.

A vállalatok sikeressége a teljesíthető közép- és hosszú távú stratégiai célokban; a külföldi tőkebefektetésekben; az országon kívüli befektetések számának növekedésében, az ennek köszönhető szerteágazó nemzetközi kapcsolatrendszerben és az egyre növekvő török középosztály növekedésében keresendő, akiknek növekszik a rendelkezésre álló szabad jövedelme, ezáltal nő a vállalatok teljesítménye is.

A vállalatok több tízezer munkahelyet teremtenek, emellett a gazdasági növekedés mozgatórugói. Jó hírnevet szereznek más török vállalatoknak, ezáltal úttörők a kis- és középvállalkozások számára.

A Törökország számára létkérdés, hogy a külföldi befektetők milyenek ítélik meg gazdaságát, milyen kilátásokkal rendelkeznek a versenyképesség-tényezőit illetően. Megfigyelhető, hogy Törökországban az alacsony termelési költségek, a rendelkezésre álló fiatal munkaerő és a kedvező környezet jelentenek előnyt.

Az IMD 60 országot versenyképesség alapján vizsgáló felmérése alapján a kelet-európai és közép-ázsiai régióban Törökország előkelő helyet foglal el a rangsorban, több Európai Unió országát is megelőz.

Az fDi Magazin világszerte mintegy 45000 külföldi terjeszkedésben érdekelt befektető, illetve befektetési tanácsadó számára nyújt információkat a befektetési lehetőségekről, és azok kockázatairól. A magazin ötödik alkalommal hirdette meg a „European Cities and Regions of the Future ” (A jövő európai városai és régiói 2012/2013) című pályázatát, amelynek célja, hogy kiemelje és rangsorolja a legfontosabb befektetési helyszíneket. A pályázaton több mint ezer európai város és régió vett részt.

A dél-európai városok és az 1 milliónál népesebb nagyvárosok emberi erőforrások alapján történő rangsorolásakor Isztambul a negyedik, ill. a hetedik helyen végzett. Az előbbi ranglistán csak Barcelona, Madrid és Lisszabon végzett előtte, az utóbbin pedig megelőzte Barcelonát, Szentpétervárt és Brüsszelt. A legjobb városfejlesztési stratégiával rendelkező dél-európai városok listáján két török város is bekerült a legjobb tízbe. Ezen felül Konya a 250 ezer főnél népesebb városok városfejlesztési stratégiáját és költséghatékonyágát vizsgáló ranglistákon egyaránt a tízedik helyen végzett.

A gazdasági világválság előtt Törökország a nemzetközi piacok által elvárt költségvetési fegyelmet tanúsította, az infláció csökkenő tendenciát mutatott, fontos reformokat vezettek be a költségvetés, a bankszakma, a társadalombiztosítás, és az egészségügyi szolgáltatások terén. A 2008-ban kitört gazdasági világválságot Törökország jól tervezett költségvetéssel, erős bankszektoral, és hatalmas politikai stabilitással „köszöntötte”. A külföldi tőke beáramlás 2003 óta meredek emelkedést mutatott, előtte alig érte el az évi 1 milliárd dollárt. 2007 jelentett a csúcsot, amikor 22 milliárd dollárnyi tőke áramlott az országba. A növekedési ütem évi 8,5 milliárd dollár volt. Törökország szerepének növekedését mutatja, hogy egyre több multinacionális vállalat, többek közt a Microsoft, a BASF és a Coca-Cola választotta regionális központjának Isztambult a közel-keleti, észak-afrikai és közép-ázsiai üzleti divíziók működtetéséhez. A külföldi tőkebeáramlások értéke a válság következményeként 2009-re az előző év harmadára esett vissza. Ennek függvényében kijelenthető, hogy a török gazdasági növekedésben szignifikáns szerepe van a külföldi tőkebefektetéseknek. Pozitív korreláció mutatható ki a GDP változás és a külföldi tőkebeáramlás közt.

Törökország IMF-hitelprogramja a 2008 májusában, a válság kezdete előtt járt le. Ekkor döntött úgy a török kormány, hogy több mint 8 évi IMF-együttműködés után megpróbálják saját lábra állítani az országot, de kitört a gazdasági világválság. Ezt követően a Valutaalap és a török kormány delegációi közel két éven keresztül tárgyaltak egy új hitel megállapodás lehetőségéről, majd 2010 tavaszán a törökkormány bejelentette, hogy mégsem

kér segítséget. A 2008 májusa és 2010 márciusa közötti tárgyalások alatt mutatott török magatartást azóta előszeretettel nevezik „török kártyaként”.

A válság legnagyobb vesztesei a járműipar, az építőipar és az energiaszektor voltak. A török autógyártás volumene 2009-ben 33 százalékkal zuhant. A világgazdasági válság idején a török gazdasági recessziót a turizmus fékezte, ahol folyamatos volt a növekedés. A turizmusból származó bevételek 2009-ben meghaladták a 20 milliárd dollárt és az exportbevételek 17 százalékát adták, a beutazó turisták száma 27 millió fő volt. A Turisztikai Világszervezet adatai szerint a török turizmus a válság legnagyobb nyertesei között van, köszönhetően a turisztika szolgáltatások ár-érték arányának.

2010-ben a külföldi tőkebefektetések újbóli fellendülése kompenzálta az államháztartási deficitet és ezzel megteremtődött a gazdasági növekedés előfeltétele. A beruházások újbóli beindulása a belföldi vállalatokat is felbátorította, akik a szigorított hiteligenylési felvételek ellenére újonnan felvett hitelekkel és a részvénykibocsátások által felduzzasztott likvid pénzállományból teremtett régi/új munkahelyekkel hozzájárultak a munkanélküliség csökkenéséhez. 2010-ben 21 új cég lépett az Isztambuli Értéktőzsdére, a munkanélküliség pedig 6 százalékkal csökkent 2008-hoz képest. Törökországnak előnyt jelent, hogy az euró zónában zajló krízis hatásai az országra mérsékelten hatnak. A dél-európai uniós tagországokból kivonuló vállalatok sokszor választották termelésük új központjaként Törökországot, mivel ebben az országban a befektetési bizalom nem ingott meg. A krízisben lévő országok felvevőpiaca csökkent, ezért Törökország megélénkített külkereskedelmi kapcsolatait Kínával és az arab országokkal, hogy így pótolja a kieső exportbevételt. Az ipari termelés 2010-ben 16,9 százalékkal növekedett.

A befektetett tőke elvárt hozama (ROI) Törökországban meghaladja a 6,5 százalékot, amely a legtöbb uniós országban elvárt értéknél magasabb, így Törökországot az euró krízis rövid távú nyertesévé vált. A magas ROI tovább növelheti a külföldi tőkebefektetéseket GDP-hez viszonyított arányát és magában hordozza a hosszú távú növekedés lehetőségét.

Az EMI felmérése szerint Isztambulban és környékén volt a leggyorsabb a gazdasági helyreállítás. A felmérés a világ 53 országának 150 nagyvárosát vizsgálta.

A 2012-2017 közötti kilátások kedvezőek, továbbra is átlag 5% feletti gazdasági növekedésre, egyszámjegyű inflációra és 2% alatti költségvetési hiányra lehet számítani. Az OECD országokban az átlagos növekedés ebben az időszakban a becslések szerint 2,4 százalék lesz. A gyorsan növekvő Kelet-Ázsia országok és az EU gazdasági növekedésének határai miatt Törökország földrajzi elhelyezkedése egyre jelentősebb szerepet jelent. Szomszédjaival összehasonlítva Törökország dinamikusan növekvő gazdasága, fejlődő

infrastruktúrahálózata és széles, fiatal piaca egyre szorosabbra fűzheti az együttműködést az Európai Unióval.

Törökországnak hamarosan egy dilemmával kell szembenéznie: mindenáron törekszik arra, hogy az unió új délkelet-európai tagállama legyen, vagy izoláltan fejlődve az Ottomán Birodalomhoz hasonló gazdasági nagyhatalommá válik a Közel-Keleten?

Köszönöm a **TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024** pályázatának, hogy segítette dolgozatom elkészülését.

Ezúton kívánok köszönetet mondani témavezetőmnek, Radics Zsolt tanár úrnak a sok segítségért, kitüntető bizalmáért, amelyek hozzájárultak ennek a TDK-dolgozatnak a létrejöttéhez, valamint dolgozat írásának ideje alatt kapott tanácsokért, folyamatos figyelmességért.

Végül szeretnék köszönetet mondani a családomnak a türelméért, a támogatásért, hogy lehetővé tették ennek a dolgozatnak az elkészülését.

Függelék

2006				
Export		Import		
1	Németország	9686,23	1 Oroszország	17806,24
2	Egyesült Királyság	6814,30	2 Németország	14768,22
3	Olaszország	6752,35	3 Kína	9669,11
4	USA	5060,85	4 Olaszország	8649,58
5	Franciaország	4604,35	5 Franciaország	7239,95
6	Spanyolország	3720,46	6 USA	6260,87
7	Oroszország	3237,61	7 Irán	5626,61
8	Irak	2589,35	8 Rejtett ország*	5435,54
9	Hollandia	2539,25	9 Egyesült Királyság	5137,55
10	Románia	2350,47	10 Svájc	4014,79
11	Egyesült Arab Emírségek	1985,70	11 Spanyolország	3832,59
12	Görögország	1602,59	12 Dél-Korea	3556,27
13	Bulgária	1568,01	13 Japán	3216,73
14	Izrael	1529,16	14 Ukrajna	3059,08
15	Belgium	1381,10	15 Románia	2668,99
16	Ukrajna	1121,36	16 Belgium	2476,93
17	Irán	1066,90	17 Hollandia	2160,11
18	Lengyelország	1060,08	18 Dél-Afrikai Köztársaság	1793,11
19	Algéria	1020,70	19 Bulgária	1663,42
20	Szaúd-Arábia	983,23	20 Tajvan	1649,21

13. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2006-ban (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

2007				
Export		Import		
1	Németország	11993,23	1 Oroszország	23508,49
2	Egyesült Királyság	8626,78	2 Németország	17539,96
3	Olaszország	7480,06	3 Kína	13234,09
4	Franciaország	5974,46	4 Olaszország	9751,28
5	Oroszország	4726,85	5 USA	8166,07
6	Spanyolország	4579,99	6 Franciaország	7849,71
7	USA	4170,69	7 Irán	6615,39
8	Románia	3644,16	8 Egyesült Királyság	5477,10
9	Egyesült Arab Emírségek	3240,94	9 Svájc	5268,88
10	Hollandia	3018,88	10 Ukrajna	4519,11
11	Irak	2844,77	11 Rejtett ország*	4386,77
12	Görögország	2262,65	12 Dél-Korea	4369,90
13	Bulgária	2060,17	13 Spanyolország	4342,99
14	Belgium	1735,80	14 Japán	3703,44
15	Izrael	1658,19	15 Románia	3112,75
16	Szaúd-Arábia	1486,92	16 Belgium	2868,67
17	Ukrajna	1481,16	17 Hollandia	2655,04
18	Irán	1441,19	18 India	2299,73
19	Lengyelország	1436,40	19 Dél-Afrikai Köztársaság	2172,30
20	Algéria	1231,72	20 Bulgária	1951,66

14. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2007-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

2008				
Export		Import		
1	Németország	12951,75	1 Oroszország	31364,48
2	Egyesült Királyság	8158,67	2 Németország	18687,20
3	Egyesült Arab Emírségek	7975,40	3 Kína	15658,21
4	Olaszország	7818,99	4 USA	11975,93
5	Franciaország	6617,51	5 Olaszország	10682,04
6	Oroszország	6483,00	6 Franciaország	9022,02
7	USA	4299,94	7 Irán	8199,69
8	Spanyolország	4047,27	8 Rejtett ország*	7521,88
9	Románia	3987,48	9 Ukrajna	6106,32
10	Irak	3916,69	10 Svájc	5588,44
11	Hollandia	3143,84	11 Egyesült Királyság	5258,92
12	Svájc	2856,79	12 Spanyolország	4548,18
13	Görögország	2429,97	13 Dél-Korea	4091,71
14	Szaúd-Arábia	2201,88	14 Japán	4026,76
15	Ukrajna	2187,67	15 Románia	3547,82
16	Bulgária	2151,53	16 Belgium	3150,75
17	Belgium	2122,43	17 Hollandia	3056,34
18	Irán	2029,76	18 India	2457,91
19	Izrael	1935,23	19 Lengyelország	1977,85
20	Azerbajdzsán	1667,47	20 Svédország	1908,96

15. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2008-ban (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

2009				
Export		Import		
1	Németország	9793,01	1 Oroszország	19450,09
2	Franciaország	6211,42	2 Németország	14096,96
3	Egyesült Királyság	5938,00	3 Kína	12676,57
4	Olaszország	5888,96	4 USA	8575,74
5	Irak	5123,41	5 Olaszország	7594,65
6	Svájc	3935,12	6 Franciaország	7091,80
7	USA	3240,60	7 Rejtett ország*	4789,36
8	Oroszország	3189,61	8 Spanyolország	3776,92
9	Egyesült Arab Emírségek	2896,57	9 Egyesült Királyság	3473,43
10	Spanyolország	2818,47	10 Irán	3405,99
11	Egyiptom	2599,03	11 Ukrajna	3156,66
12	Románia	2201,94	12 Dél-Korea	3118,21
13	Hollandia	2127,30	13 Japán	2781,97
14	Irán	2024,55	14 Hollandia	2543,07
15	Belgium	1795,68	15 Belgium	2371,52
16	Líbia	1795,12	16 Románia	2257,96
17	Algéria	1777,20	17 Svájc	1999,39
18	Szaúd-Arábia	1768,22	18 India	1902,61
19	Görögország	1629,64	19 Svédország	1890,99
20	Kína	1600,30	20 Lengyelország	1817,09

16. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2009-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

2010				
Export		Import		
1	Németország	11479,07	1 Oroszország	21600,64
2	Egyesült Királyság	7235,86	2 Németország	17549,11
3	Olaszország	6505,28	3 Kína	17180,81
4	Franciaország	6054,50	4 USA	12318,75
5	Irak	6036,36	5 Olaszország	10139,89
6	Oroszország	4628,15	6 Franciaország	8176,60
7	USA	3762,92	7 Irán	7645,01
8	Spanyolország	3536,20	8 Rejtett ország*	6673,88
9	Egyesült Arab Emírségek	3332,89	9 Spanyolország	4840,06
10	Irán	3044,18	10 Dél-Korea	4764,06
11	Románia	2599,38	11 Egyesült Királyság	4680,61
12	Hollandia	2461,37	12 Ukrajna	3832,74
13	Kína	2269,18	13 Románia	3449,19
14	Egyiptom	2250,58	14 India	3409,94
15	Szaúd-Arábia	2217,65	15 Japán	3297,80
16	Izrael	2080,15	16 Belgium	3213,61
17	Svájc	2056,86	17 Hollandia	3156,00
18	Belgium	1960,44	18 Svájc	3153,70
19	Líbia	1932,37	19 Lengyelország	2620,96
20	Szíria	1844,60	20 Svédország	1922,79

17. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2010-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

2011				
Export		Import		
1	Németország	13950,83	1 Oroszország	23952,91
2	Irak	8310,13	2 Németország	22985,57
3	Egyesült Királyság	8151,43	3 Kína	21693,34
4	Olaszország	7851,48	4 USA	16034,12
5	Franciaország	6805,82	5 Olaszország	13449,86
6	Oroszország	5992,63	6 Irán	12461,53
7	USA	4584,03	7 Franciaország	9229,56
8	Spanyolország	3917,56	8 Rejtett ország*	8760,02
9	Egyesült Arab Emírségek	3706,65	9 India	6498,65
10	Irán	3589,63	10 Dél-Korea	6298,48
11	Hollandia	3243,08	11 Spanyolország	6196,45
12	Románia	2878,76	12 Egyesült Királyság	5840,38
13	Szaúd-Arábia	2763,48	13 Svájc	5018,98
14	Egyiptom	2759,31	14 Ukrajna	4812,06
15	Kína	2466,32	15 Japán	4263,73
16	Belgium	2451,03	16 Hollandia	4004,95
17	Izrael	2391,15	17 Belgium	3959,28
18	Azerbajdzsán	2064,00	18 Románia	3801,30
19	Lengyelország	1758,25	19 Lengyelország	3496,19
20	Ukrajna	1729,76	20 Görögország	2568,83

18. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2011-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés

Helyezés	Név	Profil	Eladások (mrd \$)	Profit (mrd \$)	Eszközök (mrd \$)	Piaci érték (mrd \$)
319	Türkiye Is Bankasi	Bank	14,29	0,77	34,58	18,92
523	Sabanci Group	Pénzügyi szolgáltatások	8,55	0,54	31,82	9,49
531	Akbank	Bank	4,10	0,76	26,21	18,35
654	Koç Group	Gazdasági konglomerátum	16,48	0,38	13,98	7,00
952	Türkiye Garanti Bankasi	Bank	3,45	0,20	22,25	9,51
978	Turkcell	Telekommunikáció s szolgáltatások	3,70	0,46	5,22	13,41
1049	Tüpras-Türkiye Petrol	Kőolaj és földgáz feldolgozó, szolgáltató	8,50	0,49	3,97	4,81
1258	Dogan Holding	Termelési eszközök gyártása	5,70	0,18	8,55	3,92
1304	Yapi ve Kredi	Bank	3,31	-0,02	18,89	4,41
1367	Finansbank	Bank	1,36	0,23	9,81	5,20
1417	Erdemir	Acélgyártás	3,25	0,58	4,60	3,30
1657	Petrol Ofisi	Kőolaj és földgáz feldolgozó, szolgáltató	7,67	0,18	3,19	2,21
1756	Global Yatirim Holdings	Pénzügyi szolgáltatások	9,58	-0,01	0,12	0,18
1812	Enka	Építőipar	1,98	0,29	3,94	4,27

19. táblázat: A legnagyobb török cégek 2006-ban, saját szerkesztés

Helyezés	Név	Profil	Eladások (mrd \$)	Profit (mrd \$)	Eszközök (mrd \$)	Piaci érték (mrd \$)
375	Türkiye Is Bankasi	Bank	12,12	1,13	52,86	11,97
508	Akbank	Banking	5,10	1,09	40,90	15,78
612	Sabanci Group	Gazdasági konglomerátum	10,54	0,51	45,48	7,25
683	Koç Group	Gazdasági konglomerátum	18,05	0,44	26,65	5,50
792	Türkiye Garanti Bankasi	Bank	4,13	0,52	30,47	8,02
932	Türkiye Vakıflar	Bank	3,72	0,44	24,91	6,12
965	Turkcell	Telekommunikációs szolgáltatások	4,45	0,79	5,09	11,12
1107	Tüpras-Türkiye Petrol	Kőolaj és földgáz feldolgozó, szolgáltató	11,02	0,49	4,25	4,82
1254	Dogan Holding	Pénzügyi szolgáltatások	7,27	0,47	5,84	2,43
1551	Enka	Építőipar	2,99	0,30	4,53	7,13
1806	Petrol Ofisi	Kőolaj és földgáz feldolgozó, szolgáltató	8,77	0,16	3,49	1,73

20. táblázat: A legnagyobb török cégek 2007-ben, saját szerkesztés

Helyezés	Név	Profil	Eladások (mrd \$)	Profit (mrd \$)	Eszközök (mrd \$)	Piaci érték (mrd \$)
371	Türkiye Is Bankasi	Bank	12,53	1,26	61,19	12,89
384	Akbank	Bank	8,17	1,56	61,54	16,26
405	Türkiye Garanti Bankasi	Bank	8,13	1,85	65,48	12,69
639	Koç Group	Gazdasági konglomerátum	34,84	0,40	40,12	6,69
690	Sabancı Group	Gazdasági konglomerátum	11,95	0,35	47,60	8,27
879	Turkcell	Telekommunikációs szolgáltatások	4,75	0,90	5,95	22,03
893	Türkiye Halk Bankasi	Bank	3,52	0,61	24,51	8,07
909	Türkiye Vakıflar	Bank	4,23	0,57	27,35	5,96
990	Tüpras-Türkiye Petrol	Kőolaj és földgáz feldolgozó, szolgáltató	14,19	0,58	4,93	6,48
1185	Enka	Építőipar	4,06	0,41	5,38	1,85
1280	Dogan Holding	Pénzügyi szolgáltatások	8,50	0,63	5,50	1,92
1424	Erdemir	Acélgégyártás	3,46	0,48	6,01	6,08
1836	Petrol Ofisi	Kőolaj és földgáz feldolgozó, szolgáltató	9,66	0,16	4,25	2,36
1844	Ford Otomotiv Sanayii	Járműgyártás	4,60	0,35	1,98	3,37

21. táblázat: A legnagyobb török cégek 2008-ban, saját szerkesztés

Helyezés	Név	Profil	Eladások (mrd \$)	Profit (mrd \$)	Eszközök (mrd \$)	Piaci érték (mrd \$)
331	Türkiye Is Bankasi	Bank	15,23	1,45	78,65	5,31
410	Koç Group	Gazdasági konglomerátum	43,92	1,96	50,63	2,51
427	Akbank	Bank	8,06	1,16	60,23	6,91
452	Türkiye Garanti Bankasi	Bank	8,34	1,24	63,54	5,11
527	Sabancı Group	Gazdasági konglomerátum	16,52	0,80	67,62	2,60
714	Turkcell	Telekommunikációs szolgáltatások	5,78	1,51	7,86	10,93
741	Turk Telekom	Telekommunikációs szolgáltatások	6,66	1,14	8,02	8,02
779	Türkiye Halk Bankasi	Bank	5,15	0,97	34,15	2,63
850	Türkiye Vakıflar	Bank	5,98	0,88	37,68	1,59
942	Enka	Építőipar	5,87	0,64	7,68	4,37
1262	Erdemir	Acélgégyártás	4,66	0,58	8,06	2,24
1340	Dogan Holding	Pénzügyi szolgáltatások	8,80	0,34	7,66	0,73
1879	Anadolu Efes	Élelmiszeripar és dohánygyártás	1,87	0,32	3,31	2,86

22. táblázat: A legnagyobb török cégek 2009-ben, saját szerkesztés

Helyezés	Név	Profil	Eladások (mrd \$)	Profit (mrd \$)	Eszközök (mrd \$)	Piaci érték (mrd \$)
288	Türkiye Is Bankasi	Bank	10,97	1,61	86,34	12,60
321	Koç Holding	Gazdasági konglomerátum	36,34	1,32	41,80	7,45
343	Akbank	Bank	8,06	1,16	60,23	15,75
414	Sabanci Group	Gazdasági konglomerátum	12,93	0,78	65,24	7,33
534	Türkiye Halk Bankasi	Bank	5,76	1,05	33,17	8,1
609	Türkiye Vakıflar	Bank	6,25	0,81	35,48	5,93
666	Turk Telekom	Telekommunikációs szolgáltatások	6,82	1,18	8,97	11,25
683	Turkcell	Telekommunikációs szolgáltatások	5,89	1,55	8,00	13,19
934	Enka	Építőipar	5,87	0,50	7,63	7,29
1507	THY-Turkish Airlines	Közlekedés	4,00	0,74	5,1	2,87
1872	Dogan Holding	Pénzügyi szolgáltatások	8,17	0,05	6,80	1,68

23. táblázat: A legnagyobb török cégek 2010-ben, saját szerkesztés

Helyezés	Név	Profil	Eladások (mrd \$)	Profit (mrd \$)	Eszközök (mrd \$)	Piaci érték (mrd \$)
324	Garanti Bank (Türkiye Garanti Bankasi)	Bank	8,50	2,20	88,10	20,10
329	Isbank (Türkiye Is Bankasi)	Bank	11,10	2,00	97,70	14,20
343	Koc Holding	Gazdasági konglomerátum	35,90	1,20	52,50	10,80
367	Akbank	Bank	7,50	2,00	78,00	19,80
459	Sabanci Holding	Gazdasági konglomerátum	12,60	0,80	74,50	9,70
630	Halkbank	Bank	4,80	1,20	47,30	9,80
674	Turk Telekom	Telekommunikációs szolgáltatások	7,00	1,60	9,60	15,20
753	VakifBank	Bank	6,30	0,80	35,50	6,10
770	Turkcell	Telekommunikációs szolgáltatások	6,00	1,20	9,80	12,40
1222	Enka	Építőipar	5,30	0,50	7,00	7,70
1896	THY-Turkish Airlines	Közlekedés	4,70	0,40	5,70	2,90
1946	Ford Otomotiv Sanayii	Járműgyártás	5,00	0,30	2,20	3,00

24. táblázat: A legnagyobb török cégek 2011-ben, saját szerkesztés

Irodalomjegyzék

- F. ADAMAN - M. ARSEL: *European Union and Turkey: who defines environmental progress?* International Journal of Middle East Studies, Vol. 40, pp. 541-543, (2008)
- S. G. ALTUG - A. FILIZTEKIN (szerk.): *The Turkish Economy: The Real Economy, Corporate Governance and Reform*, 272 p. (2006), Routledge
- M.B. ALTUNISIK – K. KIRISCI – N. TOCCI: *Turkey: Reluctant Mediterranean Power*, Mediterranean Paper Series 2011, 68 p., , The German Marshall Found of the United States (2011)
- Noah BERLATSKY (szerk.): *The Global Financial Crisis*, 224 p. (2010), Gale Cengage Learning
- N. CANEFE - T. BORA: *Intellectual Roots of anti-European Sentiments in Turkish Politics: the case of radical Turkish nationalism*, Turkish Studies, vol. 4, no. 1, (2003)
- J. CASANOVA: "The Long, Difficult, and Tortuous Journey of Turkey into Europe and the Dilemmas of European Civilization" *Constellations*, Vol. 13, No. 2, 2006, pp. 234-47.
- Yener COSKUN: *The Global Financial Crisis and the Turkish Housing Market - Is There a Success Story?*, Housing Finance International, Vol. 25, No. 3, pp. 6-14, (2011)
- K. DERVIS - M. EMERSON - D. GROS - S. ÜLGEN: *The Economics of Turkey's Candidacy*, in *European Transformation of Modern Turkey*, 2004, pp. 65-107; (2004)
- T. T. DOGAN:
Macroeconomic Variables and Unemployment: The Case of Turkey, International Journal of Economics and Financial Issues Vol. 2, No. 1, pp.71-78 (2012)
- S. P. ELITOK – T. STRAUBHAAR: *The Turkish economy - A winner of the Euro crisis?*, HWWI Policy Paper, pp. 3-14 (2010)
- Andrew, FELTON – Carmen, REINHART (szerk.): *First Global Crisis in 21st Century – Part II*, 374 p. (2009), VoxEU.org Publicaton
- A. GARRATT - K. LEE - M. H. PESARAN - Y. SHIN: *Global and National Macroeconomic Modelling: A Long Run Structural Approach*, 400 p.(2006), Oxford University Press
- FLESCH, István: *A Török Köztársaság története*, 168 p. (2007), Corvina Kiadó.

Wilhelm, HANKEL – Robert ISAAK: *Brave New World Economy: Global Finance Threatens Our Future*, 270 p. (2011), Wiley

HORVÁTH, Gergely – PROBÁLD, Ferenc – SZABÓ, Pál (szerk.): *Ázsia regionális földrajza*, 618 p. (2008), ELTE Eötvös Kiadó

M. ISMIHAN - K. METIN OZCAN: *Productivity and Growth in an Unstable Emerging Market Economy: The Case of Turkey, 1960–2004*, 18 p. (2008) <http://www.bilkent.edu.tr/~kivilcim/kmozcan-3.pdf> Letöltve: 2012.11.08.

M. ISMIHAN - K. METIN-OZCAN - A. TANSEL: *The Role of Macroeconomic Instability in Public and Private Capital Accumulation and Growth: The Case of Turkey 1963–1999*, *Applied Economics*, 37, 239–251. (2005) <http://www.bilkent.edu.tr/~economics/papers/02-05%20DP%20Kivilcim%20Metin.pdf> Letöltve: 2012.06.08.

R. KASABA (szerk.): *The Cambridge History of Turkey, Volume 4 Turkey (Creation of the Modern Middle East)*, 600 p. (2008), Cambridge University Press

MAGAS, István (szerk.) - Világgazdasági válság 2008-2009 - Diagnózisok és kezelések, 445 p., (2009), Aula kiadó

J. MCCARTHY – C. MCCARTY: *Who are the turks?*, 254 p. The American Forum for Global Education (2003)

Arun MOTIANEY: *Super Cycles: The New Economic Force Transforming Global Markets*, 304 p. (2010), McGraw-Hill

Ç. ÖKTEN: *Privatization in Turkey: What has been achieved?* in S. ALTUG, A. FILIZTEKIN (szerk.), *The Turkish Economy*, pp. 227-251 (2006), Routledge

ÖNIZA – ZIYA – BAKIR - CANER: *Turkey's Political Economy in the Age of Financial Globalization: The Significance of the EU Anchor in South European Society & Politics*, Volume 12, Number 2, pp. 147-164 (2007)

Ş. PAMUK: *Economic Change in Twentieth Century. Is the Glass More than Half Full?*, in R. KASABA (szerk.): *Cambridge History of Modern Turkey*, pp. 266-300 (2008), Cambridge University Press

RÁCZ, Lajos: *Sárkány új tükörben: Kína a 21. században*, Novella Kiadó pp 54-55. (2008)

Sally, RUMSEY: *How to find information: A guide for researchers*, 248 p. (2008). Open University Press

S. D. SHARMA: *The Asian Financial Crisis: Crisis, Reform and Recovery*, 410 p. (2003), Manchester University Press

Andrew SHENG: *From Asian to Global Financial Crisis: An Asian Regulator's View of Unfettered Finance in the 1990s and 2000s*, 504 p. (2009), Cambridge University Press

K. ULUSOY: *The Europeanisation of Turkey and its impact on the Cyprus problem*, Journal of Southern Europe and the Balkans, Vol. 10, pp. 309-329, (2008)

S. VERNEY: *National Identity and Political Change on Turkey's road to EU Membership*, Journal of Southern Europe and the Balkans, vol. 9, no. 3, pp. 213-221, (2007)

M. E. YAZGAN: *The Purchasing Power Parity Hypothesis for a High-Inflation Country: A Re-examination of the case of Turkey*, Applied Economics Letters, 10, 143-147. (2003)

Internetes források:

I₁: All about Turkey <http://www.allaboutturkey.com/regions.htm> Utolsó hozzáférés: 2012.11.08

I₂: Al-Monitor <http://www.al-monitor.com/pulse/business/2012/02/our-2011-foreign-trade-lost-out.html> Utolsó hozzáférés: 2012.08.14.

I₃: Address Based Population Registration System - 2009 Population Census Results
<http://www.sesric.org/files/nso/1293.pdf> Utolsó hozzáférés: 2012.11.09

I₄: A világméretű pénzügyi válság okai és következményei, Soros György: *A világméretű hitelválság és következményei*. Scolar Kiadó, Budapest, 2008. alapján Értesítő, XV. évf., 6. sz., 2009. június, 1-2. o
http://www.bla.hu/profs/tagok_cikkei/Szokolczai_Gyorgy/C17.pdf Letöltve: 2012.11.01

I₅: Centre for Strategic and International Studies <http://csis.org/programs/kissinger-chair/us-turkey-strategic-initiative/turkey%E2%80%99s-top-foreign-trading-partners-1999-2>
http://csis.org/files/media/csis/pubs/090408_flanagan_turkeyreport_web.pdf
Utolsó hozzáférés 2012.08.23.

I₆: CIA World Factbook - Turkey <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>
Utolsó hozzáférés: 2012.11.07

I₇: Deloitte
<http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Global/Local%20Assets/Documents/Deloitte%20Research/GEO-2012/dtl dr GEO Q3 2012 final.pdf>

https://www.deloitte.com/assets/Dcom-Global/Local%20Assets/Documents/Deloitte%20Research/GEO-Q3/dttl_GlobalEconomicOutlook_Q3_2011.pdf
http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Global/Local%20Assets/Documents/Consumer%20Business/dttl_hiddenheroesv2.pdf
[http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey_tr_tmt_fast50_15112011.pdf](http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/Turkey_tr_tax_How%20to%20do%20Business%20in%20Turkey_311011.pdf)
Letöltve: 2012.09.20

I₈: Doing Business ranglisták

<http://doingbusiness.org/Custom-Query/turkey>
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db12-fullreport.pdf>
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db11-fullreport.pdf>
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db10-fullreport.pdf>
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db09-fullreport.pdf>
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db08-fullreport.pdf>
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db07-fullreport.pdf>
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db06-fullreport.pdf>
<http://doingbusiness.org/~media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/TUR.pdf> Letöltve: 2012.10.09

I₉: Az ENKA honlapja <http://www.enka.com/> Utolsó hozzáférés: 2012.11.01

I₁₀: Ernst & Young

[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Driving_ethical_growth_-_new_markets,_new_challenges:_11th_Global_Fraud_Survey/\\$FILE/EY_11th_Global_Fraud_Survey.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Driving_ethical_growth_-_new_markets,_new_challenges:_11th_Global_Fraud_Survey/$FILE/EY_11th_Global_Fraud_Survey.pdf)
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Globalization_report/\\$FILE/Globalization%20report%20FINAL.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Globalization_report/$FILE/Globalization%20report%20FINAL.pdf)
<http://www.ey.com/GL/en/Services/Assurance/Fraud-Investigation---Dispute-Services/European-fraud-survey-2011--recovery--regulation-and-integrity>

Letöltve: 2012.09.20

I₁₁: Az Euromoney honlapja <http://www.euromoney.com> Utolsó hozzáférés: 2012.09.23

I₁₂: Az Európai Bizottság hivatalos honlapja

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf Letöltve: 2012.09.12.

I₁₃: European Metropolitan network Institute

<http://www.emi->

[network.eu/Research/Economic_vitality/News_publications/2011_News_publications/Global_Metro_Monitor_sl](http://www.emi-network.eu/Research/Economic_vitality/News_publications/2011_News_publications/Global_Metro_Monitor_sl)
[ow_economic_recovery_for_European_metropolitan_regions](http://www.emi-network.eu/Research/Economic_vitality/News_publications/2011_News_publications/Global_Metro_Monitor_sl) Letöltve: 2012.08.11

I₁₄: European Policy Centre

http://www.epc.eu/prog_forum_details.php?cat_id=6&pub_id=1234&forum_id=20&prog_id=1 Utolsó
hozzáférés: 2012.08.23.

I₁₅: Az fDi magazin ranglistája

<http://canada.um.dk/en/~media/Canada/Documents/News/European%20Cities%20of%20the%20Future.ashx>

<http://www.fdiintelligence.com/Rankings/European-Cities-and-Regions-of-the-Future-2012-13>

Letöltve: 2012.10.23

I₁₆: Financial Times [http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f21a569e-c42e-11e1-850c-](http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f21a569e-c42e-11e1-850c-00144feabdc0.html#axzz2Bwil5mge)

[00144feabdc0.html#axzz2Bwil5mge](http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f21a569e-c42e-11e1-850c-00144feabdc0.html#axzz2Bwil5mge)

<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/9e2c38dc-2742-11e2-9863-00144feabdc0.html#axzz2Bwil5mge>

Utolsó hozzáférés: 2012.11.05.

I₁₇: Forbes magazin honlapja

http://www.forbes.com/global2000/list/#p_1_s_a0_All%20industries_Turkey_All%20states

http://www.forbes.com/lists/2012/18/global2000_2011.html

http://www.forbes.com/lists/2010/18/global-2000-10_The-Global-2000_Counrty_14.html

http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Counrty_14.html

http://www.forbes.com/lists/2008/18/biz_2000global08_The-Global-2000_Counrty_13.html

http://www.forbes.com/lists/2007/18/biz_07forbes2000_The-Global-2000_Counrty_13.html

http://www.forbes.com/lists/2006/18/06f2000_The-Forbes-2000_Counrty_12.html

<http://www.forbes.com/companies/isbank/>

<http://www.forbes.com/companies/garanti-bank/>

<http://www.forbes.com/companies/enka/>

<http://www.forbes.com/companies/turk-telekom/>

<http://www.forbes.com/companies/turkcell/>

<http://www.forbes.com/companies/thy-turkish-airlines/>

<http://www.forbes.com/companies/koc-holding/>

I₁₈: A Garanti Bank honlapja

<http://www.garanti.com.tr/en>

http://rapor2011.garanti.com.tr/tr/images/pdf/tam_pdf.pdf Letöltés: 2012.11.01

I₁₉: Go to Turkey <http://www.gototurkey.co.uk> Utolsó hozzáférés: 2012.11.08

I₂₀: Hürriyet Daily News 2010.08.27. <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=turkey-ranks-2nd-in-top-international-contractors-list-2010-08-27> Utolsó hozzáférés: 2012.10.27

2012.05.01. <http://www.hurriyetdailynews.com/turkeys-foreign-trade-deficit-narrows-by-25-percent.aspx?pageID=238&nid=19630> Utolsó hozzáférés: 2012.08.14.

I₂₁: Az Isbank honlapja

<http://www.isbank.com.tr/>

http://www.isbank.com.tr/PDF/FaaliyetRaporlari/ISBANK_faaliyet_raporu_2011.pdf Letöltés: 2012.11.01

I₂₂: Az Isztambuli Értéktőzsde honlapja <http://www.ise.org/Home.aspx?sfopl=true> Utolsó hozzáférés: 2012.11.02

I₂₃: A Koc Holding honlapja

http://www.koc.com.tr/en-US/Pages/Main_Page.aspx

<http://www.koc.com.tr/tr->

[tr/Yatirimci_Iliskileri/FinansalSonuclar/FinansalRaporlar/FinansalRaporlar/2011%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Finansal%20Rapor.pdf](http://www.koc.com.tr/tr-) Letöltés: 2012.11.01

I₂₄: KPMG

http://www.kpmg.com/HU/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/indvdl-itssurvey-2012_final-webaccessible.pdf

<http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/corporate-sustainability-v2.pdf>

<http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/global-debt-sales-september-2011v2.pdf>

<http://www.kpmg.com/TR/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Investment-Turkey-2011.pdf>

Letöltve: 2012.09.20

I₂₅: KSH http://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tsdec240.html Utolsó hozzáférés: 2012.11.02

I₂₆: legalisplatform.net http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/turkeys_foreign_trade.pdf Letöltve: 2012.07.27.

I₂₇: Library of Congress Country Studies – Turkey Growth and Structure of the Economy

<http://memory.loc.gov/frd/cs/trtoc.html> Letöltve: 2012.11.05

I₂₈: Magyarország Főkonzulátusa Isztambul, Törökország

<http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/Istanbul/hu/gazdasag/> Utolsó hozzáférés: 2012.10.22.

I₂₉: Metin ÖZASLAN - Bülent DINCER - Hüseyin ÖZGÜR: *Regional Disparities and Territorial Indicators in Turkey: Socio-Economic Development Index (SEDI)*” <http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/858.pdf> Letöltve 2012.11.03

I₃₀: Ninth Development Plan (2007-2013)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9developmentplan.pdf> Letöltve: 2012.06.06.

I₃₁: OICA.net <http://oica.net/> <http://oica.net/category/production-statistics/>

I₃₂: origo.hu 2012.03.22 <http://www.origo.hu/gazdasag/20120322-torok-kartyat-jatszik-a-magyar-kormany-az-imfhiteltargyalasokon.html> Letöltve: 2012.08.13

I₃₃: portfolio.hu

http://www.portfolio.hu/gazdasag/mar_nincsenek_bovliban_a_torokok_a_fitch-nel.175183.html

http://www.portfolio.hu/gazdasag/unios_tagorszag_lehet-e_valamikor_torokorszag.141333.html

http://www.portfolio.hu/befektetesi_alapok/mobius_torokorszag_az_egyik_legvonzobb_feltorekvo_piac.139204.html

<http://www.portfolio.hu/video/play.tdp?id=67>

Utolsó hozzáférés: 2012.11.11

I₃₄: PriceWaterhouseCoopers

http://www.pwc.com/tr_TR/tr/publications/arastirmalar/pdf/Doing_Business_in_Turkey_-_Dusuk.pdf

http://www.pwc.com/en_GX/gx/world-2050/pdf/world-in-2050-jan-2011.pdf

Letöltve: 2012.09.20

I₃₅: Republic of Turkey - Ministry of Economy <http://www.ibp.gov.tr/english/turkey/pdfView.cfm?subID=6>

Letöltve: 2012.08.13.

I₃₆: SETA Foundation at Washington D.C. - Mehmet Babacan: Whither Axis Shift: A perspective from Turkey's foreign trade

<http://setadc.org/reports/291-policy-report-qwhither-axis-shift-a-perspective-from-turkeys-foreign-tradeq;>

http://setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Report_04_Axis_Shift_M_Babacan.pdf Letöltve: 2012.08.18.

I₃₇: Today's Zaman - Why was Turkey divided into seven geographical regions? 2011.10.20

<http://www.todayszaman.com/news-260482-why-was-turkey-divided-into-seven-geographical-regions.html>

Letöltve: 2012.06.14.

Turkish foreign trade deficit 30 pct less worrying in June 2012.07.31.

http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?newsId=288182 Letöltve: 2012.08.14

I₃₈: Törökország tartományai Wikipedia szócikk

http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g_tartom%C3%A1nyai Utolsó hozzáférés:

2012.11.08

I₃₉: A Török Rádió és Televízió Hivatalos Honlapja

<http://www.trthungarian.com/trtworld/ma/newsDetail.aspx?HaberKodu=2f73a731-491e-426b-b59b-6a5a7cb4e84e> Letöltve 2012.11.04

<http://www.trthungarian.com/trtworld/ma/newsDetail.aspx?HaberKodu=4aed375a-e09e-484c-a846-6cc6e760e432> Letöltve 2012.11.09

I₄₀: A Török Statisztikai Hivatal honlapja <http://www.turkstat.gov.tr> Utolsó hozzáférés: 2012.11.04

http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621

http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=624

http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=625

http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=626

http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=627

<http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10945>

Utolsó hozzáférés: 2012.11.03

I₄₁: tradingeconomic.com <http://www.tradingeconomics.com/turkey/unemployment-rate>

<http://www.tradingeconomics.com/turkey/balance-of-trade>

<http://www.tradingeconomics.com/turkey/imports>

<http://www.tradingeconomics.com/turkey/exports> Utolsó hozzáférés: 2012.11.07.

I₄₂: A Turkcell honlapja

<http://www.turkcell.com.tr/Sayfalar/anasayfa.aspx?f=1>

http://www.turkcell.com.tr/InvestorReportLibraryEN/Turkcell_AR_2011_ENG.pdf Letöltés: 2012.11.01

I₄₃: A Turkish Airlines honlapja

<http://www.turkishairlines.com/>

http://www.turkishairlines.com/download/investor_relations/mali_tablolar_en/CMB_financials_31_06_2012.pdf

http://www.download.thy.com/download/investor_relations/annual_reports/2011_Faaliyet_Raporu_en.pdf

Letöltés: 2012.11.01

- I₄₄: Turkish Industrial Strategy Document 2011-2014 - towards EU membership
<http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/TurkiyeSanayiStratejisiIngilizce.pdf> Letöltve: 2012.06.06.
- I₄₅: A Türk Telekom Honlapja
<http://www.turktelekom.com.tr/tt/portal/Home/>
http://www.ttinvestorrelations.com/files/pdf/tr/2011/faaliyet_raporu/YS2011-Faaliyet-Raporu.pdf Letöltés:
 2012.11.05
- I₄₆: Turkish Steel http://www.turkishsteel.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=65&catid=10
 Utolsó hozzáférés: 2012.11.06.
- I₄₇: Az UNDP honlapja <http://hdrstats.undp.org/images/explanations/TUR.pdf> Letöltve: 2012.11.04
- I₄₈: United Census Bureau <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4890.html> Utolsó hozzáférés:
 2012.11.07.
- I₄₉: UNWTO World Tourism rankings <http://www2.unwto.org/> Utolsó hozzáférés: 2012.11.08
- I₅₀: Újjáéledő tárgyalások az IMF és Törökország között 2009.04.10 <http://profitline.hu/hircentrum/hir/130881/>
 Letöltve: 2012.04.15
- I₅₁: Wall Street Journal – Turkey ends IMF stand-by loan talks 2010.03.10
<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703701004575113251091114126.html> Letöltve: 2012.06.14.
- I₅₂: World Competitiveness Yearbook 2012 <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>
 Letöltve: 2012.06.07
- I₅₃: World Development Indicators
http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators?cid=GPDhu_WDI
 Utolsó hozzáférés: 2012.11.06
- I₅₄: WTO International Trade Statistics 2012 http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2012_e/its2012_e.pdf
 Letöltve 2012.11.02

Ábrajegyzék

1. ábra: Törökország lakosságának változása (millió fő).....	9
2. ábra: Törökország korfája a 2009-es népszámlálás adatai szerint	10
3. ábra: Törökország régiói	12
4. ábra: Törökország tartományai.....	12
5. ábra: A foglalkoztatottság szektoriális eloszlásban (2010), CIA World Factbook adatai alapján saját szerkesztés	15
6. ábra: Regionális egyenlőtlenségek Törökországban a társadalmi-gazdasági fejlettség alapján	15
7. ábra: Egy főre jutó GDP, vásárlóerő-paritás (állandó, 2005-ös nemzetközi dollárárfolyamon); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	17
8. ábra: A munkanélküliség aránya Törökországban 2003 és 2012 júliusa között; World Bank Group és a tradingeconomic.com adatai alapján saját szerkesztés	17
9. ábra: Bruttó megtakarítás a GDP százalékos arányában; World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés.....	18
10. ábra: Jövedelem (a dollár állandó, 2000-es árfolyamán); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés.....	19
11. ábra: Az infláció százalékos alakulása a fogyasztói árakra vetítve; World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	19
12. ábra: Gini-index; World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	20
13. ábra: Orvosok száma (1000 főre); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés....	20
14. ábra: Gépjárművek száma (1000 főre); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	23
15. ábra: Internet-felhasználók (millió fő); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	24
16. ábra: Mobiltelefon-előfizetések (millió darab); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés.....	24
17. ábra: A Söğütözü üzleti negyed Ankarában	25
18. ábra: A Törökországba érkező turisták száma 2000 és 2011 között (millió fő), UNWTO adatok alapján saját szerkesztés	26
19. ábra: Nemzetközi turizmus, bevételek (az összes export %-os arányában); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	26

20. ábra: Antalya, a „török riviéra” központja	27
21. ábra: Isztambul új arca a XXI. sz. elején.....	28
22. ábra: A külkereskedelmi mérleg alakulása 2006. január 1. és 2012. október 31. közt havi bontásban (millió dollár)	32
23. ábra: Az export alakulása 2006. január 1. és 2012. október 31. közt havi bontásban (millió dollár)	33
24. ábra: Az emport alakulása 2006. január 1. és 2012. október 31. közt havi bontásban (millió dollár)	34
25. ábra: Törökország legjelentősebb gazdasági partnerei 2006-ban (export és import összesített értéke, millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés	36
26. ábra: Törökország legjelentősebb gazdasági partnerei 2006-ban (export és import összesített értéke, millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés	36
27. ábra: A listán szereplő vállalatok száma és összesített piaci értékük (milliárd dollár), saját szerkesztés	38
28. ábra: Az adott évben listán szereplő vállalatok eszközeinek összesített értéke (milliárd dollár)	40
29. ábra: A Garanti Bank eszközeinek („vagyonának”); összesített hiteleinek és fogyasztói hiteleinek értéke (mrd török líra 1 USD ~ 1,78 TRY)	41
30. ábra: Az Isbank isztambuli központja	42
31. ábra: A Türk Telekom alkalmazottainak végzettség szerinti megoszlása 2005-ben és 2011-ben	45
32. ábra: A Donbass Aréna Donyeckben	47
33. ábra: A Seremetyjevó Nemzetközi repülőtér új „C” terminálja.....	48
34. ábra: A Rreshen-Kalimash autópálya.....	48
35. ábra: Az utasok számának alakulása 2007 és 2011 között.....	49
36. ábra: A Manchester United színeire festett Boeing 737-es	50
37. ábra: Törökország HDI ranglista helyezései 1980 és 2011 között, UNDP adatai alapján saját szerkesztés.....	52
38. ábra: Törökország ranglista helyezései 2007-2013 között a „Doing business” egyes mutatószámait tekintve, saját szerkesztés	54
39. ábra: World Competitiveness Scoreboard 2012 (részlet).....	55
40. ábra: Egy főre jutó GDP (az USD aktuális árfolyamán: 2012. október 31); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	60
41. ábra: A GDP növekedés aránya; World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	60

42. ábra: Magántőke áramlása, összesen (a GDP %-os arányában); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	61
43. ábra: A külföldi tőke beáramlások Törökországba (milliárd dollár).....	62
44. ábra: Forrás: A világgazdasági válság hatása a turizmusra 2007-2009 között, UNWTO, 2010	63
45. ábra: A török ISE-100 részvényindex alakulása 2007. szept. 28. – 2010. szept. 28.....	64
46. ábra: Az európai nagyvárosok gazdaságának helyreállítási teljesítménye.....	65

Táblajegyzék

1. táblázat: Egy főre jutó GDP, vásárlóerő-paritás (állandó, 2005-ös nemzetközi dollárárfolyamon); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	16
2. táblázat: Törökország külkereskedelmének összesített gazdasági mutatói; TürkStat adatai alapján saját szerkesztés	32
3. táblázat: Törökország exportjának ország csoportok szerinti megoszlása 2006 és 2012 között (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	33
4. táblázat: Törökország exportjának ország csoportok szerinti megoszlása 2006 és 2012 között (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	35
5. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2012-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	35
6. táblázat: A legnagyobb török cégek 2012-ben, saját szerkesztés.....	39
7. táblázat: A vállalatok egymáshoz viszonyított rangsora 2006 és 2012 között, saját szerkesztés	39
8. táblázat: Törökország ranglista helyezési 2007-2013 között a „Doing business” egyes mutatószámait tekintve, saját szerkesztés	53
9. táblázat: Az fDi ranglistájára felkerült török városok.....	56
10. táblázat: Egy főre jutó GDP (az USD aktuális árfolyamán: 2012. október 31); World Bank Group adatai alapján saját szerkesztés	59
11. táblázat: A török gyártás mutatószámainak változása 2003 és 2009 között, TürkStat adatai alapján saját szerkesztés	63
12. táblázat: A török gazdaság SWOT analízise, saját szerkesztés.....	67
13. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2006-ban (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	77
14. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2007-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	77
15. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2008-ban (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	78
16. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2009-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	78
17. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2010-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	79

18. táblázat: Törökország 20 legnagyobb export és import partnere 2011-ben (millió dollár); TürkStat adatai alapján saját szerkesztés.....	79
19. táblázat: A legnagyobb török cégek 2006-ban, saját szerkesztés.....	80
20. táblázat: A legnagyobb török cégek 2007-ben, saját szerkesztés.....	80
21. táblázat: A legnagyobb török cégek 2008-ban, saját szerkesztés.....	81
22. táblázat: A legnagyobb török cégek 2009-ben, saját szerkesztés.....	81
23. táblázat: A legnagyobb török cégek 2010-ben, saját szerkesztés.....	82
24. táblázat: A legnagyobb török cégek 2011-ben, saját szerkesztés.....	82